

Skatteunddragelse:

Et tværnationalt panelstudie af samfundsmæssige forholds påvirkning på *skattemorale*

Et kandidatspeciale af Jannie Bjerring

Vejleder: Rasmus Munksgaard

Antal anslag: 155.351

Uddannelse: Kandidatuddannelsen i Kriminologi

Abstract

Economic crime, as tax evasion, poses a significant challenge for society, as it not only leads to financial losses for the state but also undermines trust in economic systems. This thesis investigates tax evasion as a specific form of economic crime by examining how societal conditions influence tax morale. The study is structured as a cross-national panel design. By using pooled data from the World Values Survey and the European Values Study along with a two-way fixed effects model, this study examines how societal conditions impact tax morale. This study includes 25 different countries over four time periods spanning 41 years.

Tax morale is defined as, the attitudes towards the acceptability of tax evasion. Societal conditions serve as the explanatory variable in the study. The theoretical foundation of the study is based on Merton's Social Structure and Anomie (1938) and Messner & Rosenfeld's Institutional Anomie Theory (1995). These theories elaborate the causal argument underlying the study's thesis: there is a relationship between societal conditions and tax morale. Societal conditions are measured in two dimensions: structural and cultural societal conditions. Structural societal conditions are composed of opportunity structures (unemployment and income levels), while cultural societal conditions consist of the propensity towards economically oriented values (attitudes towards income disparities and competition within society).

The results confirm that there is a significant relationship between societal conditions and tax morale. Evidence shows a significant negative relationship between unemployment and tax morale, but the rest of the societal conditions influence tax morale in an unexpected direction. There is a significant negative relationship between income levels and tax morale, and between economically oriented values and tax morale there is a significant positive relation. In conclusion, tax morale is a complex phenomenon that is influenced differently by societal conditions depending on the context.

Indholdsfortegnelse

Abstract	1
1. Specialets genstandsfelt	5
1.1. Kriminalitet for millioner.....	5
1.2. Hvordan defineres økonomisk kriminalitet?.....	6
1.3. Hvem begår økonomisk kriminalitet?.....	7
1.4. Hvordan straffes økonomisk kriminalitet?	8
1.5. Mørketal: De skjulte økonomiske forbrydelser	9
1.6. Skatteunddragelse og skattemorale.....	11
1.7. Samfundsmæssige forholds påvirkning på kriminalitetsrater.....	12
1.8. Problemstilling.....	13
1.9. Global kriminologi.....	14
2. Teoretisk baggrund	16
2.1. Social structure and anomie	16
2.1.1. Strain Theory: Sammenhængen mellem anomi og kriminalitet.....	17
2.2. Institutionel anomi teori.....	18
2.3. Sammenhængen mellem samfundsmæssige forhold & skattemoral	20
2.4. Eksisterende forskning om Anomi	21
2.5. Faktorer som kendetegner anomi.....	23
3. Metode og design	26
3.1. Design: Et tværnationalt panelstudie	26
3.2. Two-way fixed effects	27
3.3. Datasæt: World Values Survey & European Values Study.....	29
4. Håndtering af data.....	31
4.1. Aggregering af data	31
4.2. Tidsintervaller og lande	32
4.3. Frasortering af variable: Bortfaldsanalyse.....	34

4.3.1. Første led i bortfaldsanalysen	36
4.4. Deskriptiv variabeloversigt.....	38
4.5. Den afhængige variabel: Skattemoral.....	39
4.6. Uafhængige variable: Samfundsmæssige forhold	43
4.6.1. Indikatorer for kulturelle samfundsmæssige forhold	43
4.6.2. Indikatorer for strukturelle samfundsmæssige forhold	46
4.7. Forudsætninger for lineær regression	50
5. Resultater	54
5.1. Deskriptiv analyse af lande med laveste og højeste skattemorale	54
5.2. Regressionsanalyse	58
6. Diskussion.....	63
6.1. Økonomisk orienterede værdier.....	63
6.2. Mulighedsstrukturer.....	64
6.3. Den høje skattemorale	66
6.4. Udfordringer ved det tværnationale panel design.....	67
7. Konklusion.....	70
7.1. Perspektivering	71
Litteraturliste.....	72

Liste over figurer

Figur 1: Kausaldiagram over Mertons teori.....	17
Figur 2: Sammenhængen mellem samfundsmæssige forhold & skattemoral.....	21
Figur 3: Faktorer som kendetegner anomi	24
Figur 4: Histogram over aggregeret skattemoral	41
Figur 5: Scatterplots over skattemoralen og de fire tidsintervaller i hvert af de 25 lande	42
Figur 6: Histogram over aggregeret 'holdningen til konkurrence'	44
Figur 7: Histogram over aggregeret 'holdningen til indkomstforskelle'	45
Figur 8: Histogram over aggregeret 'arbejdsløshed'	47
Figur 9: Histogram over aggregeret 'indkomst'	50
Figur 10: Scatterplots af de fire uafhængige variables sammenhæng med 'skattemorale'.....	52

Liste over tabeller

Tabel 1: Respondenter fordelt på lande og tidsintervaller	34
Tabel 2: Deskriptiv statistik over de aggregerede variable.....	39
Tabel 3: Deciler i husstandsindkomst	48
Tabel 4: Top 10 lande med højeste skattemorale indenfor et af de fire tidsintervaller.....	55
Tabel 5: Top 10 lande med laveste skattemorale indenfor et af de fire tidsintervaller.....	57
Tabel 6: Regression med fixed effects	59

Liste over bilag

Bilag 1: EVS 2017 Spørgeskema, dansk	
Bilag 2: WVS wave 7, Master Survey Questionnaire	
Bilag 3: Do-fil med egen datahåndtering	
Bilag 4: Do-fil, med EVS & WVS Merge Syntax	
Bilag 5: EVS data	
Bilag 6: WVS data	
Bilag 7: Log-fil	
Bilag 8: IVS data	

1. Specialets genstandsfelt

I følgende afsnit præsenteres genstandsfeltet for specialet ved en gennemgang af relevant forskning med henblik på at give et evident indblik i økonomisk kriminalitet og herunder skatteunddragelse. Først skitseres omfanget af økonomisk kriminalitet efterfulgt af en beskrivelse af forskellige definitioner af økonomisk kriminalitet. Herefter beskrives den typiske gerningsperson bag økonomisk kriminalitet med udgangspunkt i forskning på området. Efterfølgende belyses straffenniveauet og opdagelsesrisikoen forbundet med økonomisk kriminalitet. I relation hertil præsenteres to forskellige perspektiver på skatteunddragelse - det moralske og umoralske - med henblik på at give et nuanceret indblik i holdningen til skatteunddragelse. For at give en indføring i måden skatteunddragelse belyses i dette speciale, præsenteres tværnationale studier af sammenhænge mellem strukturelle forhold og kriminalitetsrater. Ovenstående afsnit efterfølges af en præsentation af problemformulering. Afslutningsvis beskrives den globale kriminologi, som dette studie skriver sig ind i.

1.1. Kriminalitet for millioner

Gennem årene har hele verden efterhånden været vidne til mange sager om økonomisk kriminalitet for svimlende millionbeløb. Internationalt kendt er The Panama Papers, som refererer til en omfattende lækage af fortrolige dokumenter, der afslørede et enormt netværk af skattelyselskaber, som blev brugt til at skjule milliarder af dollars i formuer og transaktioner. Skattelyselskaberne blev anvendt af både enkeltpersoner, virksomheder og endda statsledere til at undgå gennemsigtighed i deres økonomiske aktiviteter og for derigennem at undgå at betale skat (Lusher, 2016). I Danmark ved alle hvem Stein Bagger og Britta Nielsen er, som begge har bedraget for flere millioner kroner (FSR – danske revisorer, 2021, s. 8; Møbjerg, 2009). I løbet af 2024 har vi set en af danmarkshistoriens måske største sager om skattesvindel på 12,7 milliarder kroner, der ofte er omtalt som sagen om Sanjay Shah og udbytteskatten (Ingvorsen, 2023; FSR – danske revisorer, 2021, s. 10).

Et norsk studie af Gottschalk (2015) viser, at beløbet ved økonomisk kriminalitet i gennemsnit er på 48 millioner norske kroner. Sagen med det laveste beløb i studiet var på 1 million og højeste på 1.200 millioner norske kroner (Gottschalk, 2015, s. 33). Yderligere har antallet af underretninger til Hvidvasksekretariatet om mistænkelige forhold slået rekord i 2020, og tal fra Danmarks Statistik viser, at antallet af anmeldelser af økonomisk kriminalitet er kraftigt stigende de sidste 10 år (FSR – danske revisorer, 2021, s. 3; Edelholt 2021, s. 1). I Danmark er der i perioden fra 2018 til 2021 rejst 11.334 sigtelser for skattesvig og grov momssvig og der er truffet 2.432 fældende

afgørelser (Hvidvasksekretariatet, 2023, s. 50). Økonomisk kriminalitet har et enormt omfang, idet det ofte omfatter enorme økonomiske tab for staten, hvilket har en negativ indvirkning på samfundet og tilliden til dets økonomiske system (Council of European Commission, 2006: 52).

1.2. Hvordan defineres økonomisk kriminalitet?

Hvad er økonomisk kriminalitet egentlig? I daglig tale refereres der ofte til sorte penge, hvidvask eller skyggeøkonomi. Idet der ingen juridisk definition er af økonomisk kriminalitet, eksisterer der flere forskellige definitioner heraf. Derfor er der også forskel på, hvorvidt skatteunddragelse identificeres som økonomisk kriminalitet alt efter hvilken definition der arbejdes ud fra (Edelhertz, 1970, s. 3).

Naylor (2003) beskriver, hvordan økonomisk kriminalitet er plaget af en vag terminologi, idet begrebet til tider bruges synonymt med 'white collar crime', kommerciel- eller forretningskriminalitet. Bruges begrebet business kriminalitet, er det ikke tydeligt, hvorvidt det omhandler kriminalitet udført *af* en virksomhed, *mod* en virksomhed eller kriminalitet som *udnytter strukturen i* en virksomhed. Yderligere refererer begrebet kommerciel kriminalitet til et sæt handlinger, hvor white collar crime typisk refererer til en bestemt type gerningsperson. Ofte refereres til Sutherlands White Collar Crime (1983), når emnet falder på økonomisk kriminalitet. Sutherlands definition af white collar crime er baseret på status og felt; kriminalitet begået i erhvervslivet og udført af en respekteret person med høj social status (Sutherland, 1983, s. 7). Der er således lagt eksplicit vægt på gerningspersonen og ikke den kriminelle handling i sig selv, hvilket sidenhen har præget forskningen. Det kommer til udtryk idet der er foretaget utrolig meget forskning, som undersøger, hvad der karakteriserer gerningspersoner, som begår økonomisk kriminalitet i en erhvervsmæssig kontekst (Alalehto, 2003; Collins & Schmidt 1993; Fiorelli, 1988, Green, 1993; Gottschalk, 2015; Goossen, Sevä & Larsson, 2016; Kellens, 1977; Lasch, 1997; Nettler, 1978; Simon, 1999).

De lovovertrædelser der typisk hører under økonomisk, kommerciel, forretnings- eller white collar crime/kriminalitet er telemarketingbedrageri, internetsvindel, betalingskortsvindel, bedrageri, skatteunddragelse og valutasvindel (Naylor, 2003, s. 82). Der er således flere forskellige begreber i spil, som fejlagtigt bruges som synonymmer for hinanden, når det omhandler økonomisk kriminalitet, hvilket skaber en del forvirring omkring, hvad det egentlig er vi taler om, når vi taler om økonomisk kriminalitet.

Økonomisk kriminalitet er et tilsløret begreb, ofte fordi man vildledes til at forveksle handlingens modus operandi med gerningspersonens karakter. Flere forskere mener, at man i stedet

bør lave mere forskning af handlingen, ikke gerningspersonen (Shapiro, 1990; Ruggiero, 2000; Naylor 2003). Denne adskillelse af modus operandi og gerningspersonens karakter laver Naylor (2003, s. 83) ved at fokusere på, hvad der adskiller økonomisk kriminalitet fra andre lovovertrædelser. Hertil beskriver Naylor økonomisk kriminalitet som profitdreven kriminalitet, og inddeler kriminalitetsformen i tre kategorier med henblik på at skabe klarhed omkring begrebet. 1) Den første kategori kalder han 'rovforbrydelser', hvilket involverer ulovlig omfordeling af eksisterende rigdom. 2) Den anden er 'markedsbaseret kriminalitet', hvilket involverer ulovlig indtjening af ny indkomst. 3) Den sidste kategori er 'kommerciel kriminalitet', som involverer ulovlig omfordeling af lovligt indtjente midler (Naylor, 2003, s. 84-90). Kategorierne kan yderligere inddeles i mindre subkategorier. Den anden kategori 'markedsbaseret kriminalitet' kan for eksempel inddeles i unddragelse af regler, skatter eller forbud (Naylor, 2003, s. 85). Skatteunddragelse falder således indenfor kategorien af markedsbaseret kriminalitet, idet det drejer sig om unddragelse af reglerne for skat. Karakteristisk for markedsbaseret kriminalitet er, at det er svært at definere et offer, medmindre det er en abstrakt konstruktion, som for eksempel samfundet eller staten (Naylor, 2003, s. 85), hvilket netop er tilfældet ved skatteunddragelse.

1.3. Hvem begår økonomisk kriminalitet?

Som beskrevet i ovenstående afsnit er økonomisk kriminalitet, i kraft af white collar crime begrebets indflydelse på forskningen, ofte forbundet med en gerningsperson, som er respekteret, og har en høj social status (Sutherland, 1983, s. 7). Sutherland italesætter gerningsmændene som white collar criminals, oversat til *kriminelle i jakkesæt* eller *banditter i habitter*, hvilket typisk refererer til forretningsfolk eller finansfolk, der begår økonomisk kriminalitet, men som opretholder deres autoritet i samfundet ved at bære jakkesæt og fremstå som en del af den økonomiske elite. Disse udtryk antyder, at disse personer udnytter deres sociale status og position i en virksomhed til at begå kriminelle handlinger, men at de stadig opretholder en facade af respektabilitet gennem deres påklædning og sociale forbindelser. Det er en måde at illustrere, hvordan kriminalitet ikke kun udføres af dem der traditionelt anses for at være 'kriminelle' eller uden for det etablerede samfund, men også af dem, der er en del af samfundet, endda dem som er i toppen af samfundet (Sutherland, 1983, s. 7).

Sutherland har forsøgt at definere en kategori af kriminelle, der giver en klar modsætning til 'almindelige gadekriminelle'. Gadekriminelle bruger ofte våben eller knive til at stjæle fra deres ofre. De er ikke afhængige af blyant og papir eller computere som metoder til at begå

deres lovovertrædelser. Høj social- og erhvervsstatus er ikke egenskaber, der normalt forbindes med gadekriminelle. Mennesker med højere social status er dem, der med størst sandsynlighed har en høj stilling i erhvervslivet, og sådanne mennesker er der derfor også ofte muligheden for at begå kriminalitet, som involverer ikke-fysiske midler qua deres position (Weisburd & Waring, 2001, s. 9).

I et studie af Weisburd & Waring (2001) argumenterer de for at Sutherlands beskrivelse af 'white collar criminals', som individer med høj social status, ikke længere holder stik. Siden Sutherland introducerede begrebet white collar crime, er der sket en udviklingen i samfundet. Computeren er blevet allemandseje, og der er sket en stor stigning i såkaldte white collar jobs, så personer i alle samfundets lag har mulighed for at begå økonomisk kriminalitet. Det kan derfor antages, at gruppen af økonomisk kriminelle er mere differentieret i nutidens samfund end tidligere (Weisburd & Waring, 2001, s. 11). Det er derfor problematisk at forbinde økonomisk kriminalitet med en form for 'overklasse' kriminalitet, idet strukturerne i nutidens samfund giver de fleste borgere muligheden for at begå en form for økonomisk kriminalitet. Især den form for økonomisk kriminalitet som Naylor refererer til som 'markedsbaseret kriminalitet', som dækker unddragelse af regler, skatter eller forbud (Naylor, 2003, s. 85), hvor skatteunddragelse blandt andet hører under. Dermed har individer i både toppen og bunden af samfundet rig mulighed for at begå skatteunddragelse.

1.4. Hvordan straffes økonomisk kriminalitet?

Straffen for økonomisk kriminalitet varierer betydeligt afhængigt af landet og den specifikke lovovertrædelse. I Vietnam fik en bankdirektør dødsstraf for at snyde staten for det der svarede til 150 millioner norske kroner (Gottschalk, 2015, s. 30). Dog er der langt fra det straffniveau i Vietnam, til det i de vestlige lande. Der er en tendens i vestlige samfund til, at vi bevæger os væk fra de hårde straffe (Sutherland, 1983, s. 58). Særligt når det omhandler økonomisk kriminalitet, som ofte blot straffes med bøde eller kortere fængselsstraffe. Det kommer også til udtryk i den danske lovgivning, hvor vi straffer overtrædelser af særlovgivningen indenfor skatte-, told-, afgifts- eller tilskudslovgivning med bøder. I særligt grove tilfælde straffes det efter straffelovens § 289, hvortil strafferammen er fængsel i op til otte år (Hvidvasksekretariatet, 2023, s. 48). Gottschalk (2015) finder, at den gennemsnitlige fængselsstraf for 353 økonomisk kriminelle endte på 2,2 år, hvoraf den længste straf var på 9 år. I gennemsnit blev der svindlet for 48 millioner norske kroner. Resultaterne peger på, at der er en positiv lineær sammenhæng mellem fængselsstraffens længde og beløbets størrelse (Gottschalk, 2015, s. 32-33). Gennem økonomisk kriminalitet kan gerningspersonen således opnå en enorm gevinst og samtidig kun risikere et par år i fængsel. Resultaterne af Gottschalks (2015)

studie, er med til at understøtte antagelsen om, at gerningspersoner bag økonomisk kriminalitet, i kraft af deres højere sociale eller erhvervsmæssige status, behandles mildere af det strafferetslige system i vestlige samfund (Benson, 1984, s. 573).

Alligevel er der en del forskning som peger på, at en højere social eller erhvervsmæssig status ikke fører til en mildere behandling (Benson, 1984, s. 588; Wheeler, Weisburd & Bode, 1982; Nagel, 1979). Forskning viser yderligere, at der ikke er sammenhæng mellem alvorligheden af forbrydelsen og tab af social status. Det kan muligvis skyldes, at individer som begår økonomisk kriminalitet, i forvejen er uddannede og erfarne individer, som stilmæssigt passer ind i samfundet. Dermed oplever gerningspersonen bag økonomisk kriminalitet ikke stigmatisering som kriminel, idet de ikke ligner en kriminel. På den måde, mister økonomiske kriminelle ikke nødvendigvis deres socioøkonomiske status, idet de ikke oplever den stigmatisering, som andre kriminelle gør (Benson, 1984, s. 589-590; Goffman, 1963).

De milde straffe for økonomisk kriminalitet påvirker formentlig opfattelsen af kriminalitetens alvorlighed. Dette skyldes, at straffen for en forbrydelse er med til at forme samfundets vurdering af forbrydelsens alvorlighed og omvendt. Der er således en uløselig sammenhæng mellem straf og samfundets holdning (Simpson et al., 2023, 584-585). Der er lavet flere studier af samfundets holdning til økonomisk kriminalitet og hvordan økonomisk kriminalitet vurderes i forhold til andre typer kriminalitet. Ofte har studierne til hensigt at undersøge, hvorvidt holdningen til økonomisk kriminalitet har ændret sig. Studierne finder, at der er en tendens til at opfatte økonomisk kriminalitet som mindre alvorlig end andre lovovertrædelser (Wolfgang, 1985; Cullen, Link, & Polanzi, 1982; Rossi & Berk, 1997). Dette kan muligvis skyldes, at økonomiske forbrydelser ofte er meget komplicerede. Der kan være mange involverede og flere ansvarslag, hvorfor der ofte er flere gerningspersoner, som kan stilles til ansvar. Yderligere er der ofte ikke et direkte offer for forbrydelsen, fordi det er staten som det går udover (Simpson et. al., 2023, s. 585-586). Alt dette er muligvis med til at påvirke holdningen til økonomisk kriminalitet

1.5. Mørketal: De skjulte økonomiske forbrydelser

Statistiske optegnelser viser ikke det sande billede af, hvor mange forbrydelser der rent faktisk er blevet begået på et år, især inden for økonomisk kriminalitet. Det betyder, at der er et stort mørketal, når vi ser på statistiske optegnelser, idet langt fra alle sager bliver opdaget, anmeldt og efterforsket (Green, 1997; Bryman, 2016, s. 319-321). Sutherland beskriver, at når vi taler om white collar crime, skyldes det formentlig, at gerningspersonerne er mere magtfulde, både politisk og finansielt, og

dermed kan udnytte deres position til at undslippe domsfældelser. De magtfulde gerningsmænd, kan tage flere midler i brug for at påvirke retsplejen til deres fordel, for eksempel ansætte utrolig gode og dyre advokater, ifølge Sutherland (1983, s. 6).

De officielle tal på antallet af økonomiske forbrydelser er i høj grad et resultat af myndighedernes indsats (Hvidvasksekretariatet, 2023, s. 48). Dette gør det problematisk at bruge statistiske optegnelser, som et mål for hvor udbredt økonomisk kriminalitet er i et samfund. Myndighedernes ressourcer er begrænsede og derfor droppes sager hvis det skønnes for svært at løfte bevisbyrden. Et eksempel er sagen kendt som 'Operation Greed', hvor 17 personer blev sigtet for kriminelle aktiviteter i 12 selskaber. Dog var der mange flere personer og selskaber indblandet, men disse blev udeladt fra efterforskningen, angiveligt på grund af manglende ressourcer. Ydermere bliver flere sager administrativt afgjort af myndighederne uden de bliver anmeldt, og dermed indgår disse ikke i statistikkerne (FSR – danske revisorer, 2021, s. 5, 11).

I forbindelse med netop skatteunddragelse taler man ofte om skattegabet, hvilket refererer til forskellen mellem de skatter der skal betales, og de skatter der faktisk bliver betalt. I Danmark var målsætningen frem mod 2021 et årligt skattegab på 2%. Baggrunden for at man ikke ønsker et skattegab på 0% er, at det ikke kan betale sig rent økonomisk. Skattegabsopgørelser handler om at kvantificere det, der ikke er umiddelbart synligt eller direkte tilgængeligt for skatteforvaltningen. Skattegabet er vanskeligt at opgøre, da det er en uobserverbar størrelse. Derfor er disse skatteopgørelser forbundet med betydelig usikkerhed (Højbjerg Brauer Schultz, 2017, s. 4-6), hvorfor det er problematisk at anvende disse som målestok for skatteunddragelse.

I Danmark har vi et rigtig højt servicekrav og for at leve op til det bygger skatte- og momsangivelser på et selvangivelsesprincip. Borgere og virksomheder skal således selv angive deres mellemværende, og det øger risikoen for skatteunddragelse. Fra en virksomhed bliver oprettet, til virksomheden skal aflægge regnskab, kan der gå op til to år. I den periode har virksomheden gunstige muligheder for at snyde med skat og moms. Yderligere betyder digitaliseringen af den offentlige sektor, at kriminelle aktører kan trække flere penge ud af det offentlige system, da borgerne ikke længere skal møde op eller udfylde blanketter manuelt. Alt dette er med til at give borgere og virksomheder gunstige muligheder for at begå skatteunddragelse (Hvidvasksekretariatet, 2023, s. 51). Ifølge skattemyndighederne, har staten et årligt indtægtstab på 17 milliarder kroner blot fra erhvervslivet, fordi virksomheder snyder med skat og moms (FSR – danske revisorer, 2021, s. 12). Det er derfor ikke underligt at økonomisk kriminalitet anslås for at have en meget lav opdagelsesrisiko (Gottschalk, 2015 s. 32).

1.6. Skatteunddragelse og skattemorale

Skat udgør fundamentet for Danmarks samfundsopbygning og velfærdssystemer, hvor borgere kollektivt bidrager til finansieringen af fælles goder. Ideen om at betale skat er indlejret i vores samfundskontrakt, hvor borgerne forpligtes til at bidrage til samfundets infrastruktur, uddannelse, sundhed og andre samfundssektorer (Johansen, 2007, s. 14-17). Det kan derfor virke kontroversielt, at staten har et indtægtstab på flere milliarder kroner hvert år på grund af moms- og skatteunddragelse (FSR – danske revisorer, 2021, s. 12). Skat er et bredt diskuteret emne, både når det handler om hvor høj eller lav den bør være, hvorvidt nogen bør betale mere eller mindre end andre og hvordan den skal fordeles mellem borgerne i samfundet.

Skat har ikke altid haft den rolle i samfundet, som den har i dag. For 121 år siden indførte Danmark statsindkomstskatten som vi kender i dag. Den blev ændret en del gange op til 1922, hvorefter loven begrebsmæssigt stod næsten urørt (Mogensen 2003, s. 386). Dog fik selve beskatningsprocenten ikke lov til at stå urørt. Skattetrykket steg fra omkring de 4% i 1903 til omkring de 43% i 1989. Gennem tiden har samfundsbehov, magtstrukturer og økonomiske kriser formet skattelovgivningen og påvirket borgernes opfattelse af rimeligheden i skattebyrden. Forøgelsen af skattetrykket gennem tiden, tjener som en afgørende kontekst for at forstå nutidens diskussioner om skat (Mogensen, 2003, s. 387). Men mens skatten er steget gennem årene og velfærdsstaten er vokset frem heraf, hvad er der så sket med borgernes holdning til skat og omfanget af skatteunddragelse? Nationaløkonomisk teori og empirisk forskning antyder, at det øgede skattetryk ikke med sikkerhed har en effekt på skatteunddragelse. I stedet peger teoretikere på andre samfundsmæssige forhold, der kan påvirke hvorvidt man vælger at snyde i skat. Ofte peger de på, at individuelle opfattelser af retfærdighed og lighed påvirker, hvordan mennesker vurderer skattesystemets retfærdighed. Yderligere refereres ofte til skattemorale i samfundet som afgørende for niveauet af skatteunddragelse (Mogensen, 2003, s. 387). Skattemoral er ofte defineret som motivationen til at betale skat (Cummings et al., 2005). I flere undersøgelser er skattemorale blevet behandlet som en eksogen karakteristik af individet (Filippin, Fiorio & Viviano, 2013, s. 320), altså noget som påvirkes af faktorer udenfor individet.

Diskussionen om skatteniveauet skaber en spænding mellem ønsket om at bevare personlige økonomiske ressourcer og anerkendelse af samfundets behov for finansiering. Skat kan tolkes som både moralsk og umoralsk, afhængigt af perspektiv og kontekst. På den ene side repræsenterer skat et moralsk imperativ, idet det er et udtryk for samfundsansvar og solidaritet. Det

anses for moralsk velbegrunder, idet skat afspejler en dybere forståelse af individuel ansvarlighed og engagement i fælles velfærd. Yderligere er skat med til at frigøre individet fra markedet, ved at gøre staten i stand til at give individer tjenester og ressourcer (Esping-Andersen, 1990, s. 23), for eksempel i form af overførselsindkomster. På den anden side er der borgere som anser skat som umoralsk. Dette bunder ofte i bekymringer omkring urimeligt høje skatter, manglende gennemsigtighed i skattesystemet eller følelsen af at ens bidrag ikke bliver anvendt retfærdigt. Yderligere påstår Tvede (2013) at velfærdsstater skaber dovne og hjælpeløse individer, fordi individer ville have bedre af at klare sig uden samfundets goder. Når skat opfattes som umoralsk, uretfærdigt eller bureaukratiet som ineffektivt, kan nogle individer fristes til at overveje alternative handlingsmønstre, som at undlade at betale skat eller forsøge at snyde systemet. Skatteunddragelse kan således forstås som en reaktion på et system, der, i deres optik, ikke fungerer eller er umoralsk. Gerningspersonen bag økonomisk kriminalitet kan endda se sig selv som et offer, hvor staten er gerningspersonen (Tvede, 2013, 380-382). Dette kan ifølge Gottschalk, kategoriseres som en neutraliseringsteknik, hvor gerningspersonen eliminerer egen skyldfølelse gennem for eksempel; ansvarsfraskrivelse, skadebenægtelse eller offermentalitet (Gottschalk, 2015, s. 36).

Yderligere er det relevant at belyse, hvordan det at være skatteyder faktisk er enormt komplekst. Hele tiden er der en konstant strøm af nye tiltag, bestemmelser og love. Selv for revisorer og skatteforvaltningens embedsmænd er det svært at finde hoved og hale i (Johansen, 2007, s. 289). Det, i sig selv, kan være med til at borgerne i samfundet ikke ønsker at betale en skat som forekommer fuldstændig uigennemskuelig.

Den dobbelte karakter af skattebetaling som både moralsk og umoralsk understreger kompleksiteten i forholdet mellem borgere og holdningen til skat, og hvordan denne holdning ofte er formet af samfundsmæssige forhold. I forbindelse med diskussionen om skat bliver det tydeligt, hvordan man ikke kan tale om skat uden at snakke om indretningen af samfundet, idet skattetrykket er et udtryk for magtfordelingen mellem staten og markedet. Det næste afsnit, vil i tråd hermed belyse hvordan indretningen af samfundet påvirker kriminalitetsrater.

1.7. Samfundsmæssige forholds påvirkning på kriminalitetsrater

Interessen for at forklare forskelle i nationers kriminalitetsrater ud fra samfundsmæssige forhold er så gammel som kriminologien selv, og kan føres helt tilbage til Karl Marx, som mistænkte grundlæggende træk ved det økonomiske system for at påvirke samfundsniveauet af kriminalitet (Messner & Rosenfelds, 1997, s. 1393; Marx, 1859, s. 23). I tråd med denne overbevisning er der

foretaget en del tværnational forskning, som forsøger at forklare forskellige kriminalitetsrater ud fra arbejdsløshed, inflation, uddannelsesniveau osv... Der er både forsket i sammenhængen mellem forskellige samfundsmæssige forhold og overordnede kriminalitetsrater, men også mere specifikke kriminalitetsformer som tyveri, bedrageri, røveri og mord (Chiricos, 1987; Rosenfeld, Vogel & McCuddy, 2019; Messner & Rosenfeld, 1997; Rosenfeld & Vogel, 2023; McDowall, 2024; Rosenfeld, 2014; Fischer, 1996; LaFree, 1998). Disse studier bygger ofte på en antagelse om, at afvigelse er et produkt af de begrænsninger der pålægges af sociale strukturer, som er eksterne for individet, såsom økonomien. Fordelen ved denne tilgang er, at den arbejder med strukturelle aspekter i det bredere samfund, og derfor kan identificere overordnede mønstre i kriminalitetsbilledet (Siegel, 2000, s. 6). Selvom der er visse diskrepanser i litteraturen om samfundsmæssige forholds indflydelse på kriminalitetsbilledet, er der meget forskning som støtter Marxs' mistanke om, at grundlæggende træk ved det økonomiske system påvirker samfundsniveauet af kriminalitet (Marx, 1859, s. 23).

Selvom tværnationale studier indenfor kriminologien er af stigende betydning i den globaliserede verden, og adskillige kvantitative undersøgelser allerede er blevet publiceret, er tværnational forskning om økonomisk kriminalitet stadig utilstrækkelig. Der er brug for meget mere forskning af økonomisk kriminalitet i denne genre, idet denne tilgang giver vigtige indsigter, som andre tilgange muligvis overser (Kawasaki, 2019).

1.8. Problemstilling

Skat udgør fundamentet for samfundet, og det er derfor af afgørende karakter, at mindske skattegabet mest muligt. I Danmark har vi et rigtig højt servicekrav, og for at leve op til det bygger skatte- og momsangivelser på et selvangivelsesprincip, som giver gunstige muligheder for at snyde staten gennem skatteunddragelse (Hvidvasksekretariatet, 2023, s. 51). Dertil er det vanskeligt at opgøre det faktiske omfang af skatteunddragelse, fordi de officielle tal i høj grad er resultatet af myndighedernes indsats (Hvidvasksekretariatet, 2023, s. 48). En undersøgelse af niveauet af skatteunddragelse er således ikke mulig, men i stedet kan vi undersøge, hvad der så motiverer borgere til at betale skat. Ofte refereres til skattemorale, som et begreb der dækker motivationen til at betale skat (Cummings et al., 2005). I flere undersøgelser er skattemoralen behandlet som en eksogen karakteristisk af individet (Filippin, Fiorio & Viviano, 2013, s. 320), altså noget som påvirkes af faktorer udenfor individet. I diskussionen om skat som både moralsk og umoralsk, bliver det tydeligt, hvordan man ikke kan tale om skat uden at tale om indretningen af samfundet. Skattemoralen kan dermed ses som et resultat af de begrænsninger og muligheder, der pålægges af samfundets strukturer,

som er eksterne for individet og hvilke kulturelle værdier som hersker i samfundet. Dette speciale vil derfor undersøge, hvordan samfundsmæssige forhold influerer skattemoralen, og skriver sig dermed ind i strømmen af litteratur, der forbedrer forståelsen af determinanter for skattemoral med fokus på kontekstuelle variable. Med dette formål formuleres følgende problemformulering:

Hvordan påvirker samfundsmæssige forhold skattemorale?

For at besvare problemformuleringen på bedst mulig vis, benyttes et tværnationalt panel design. Ved at bruge 'pooled' data fra World Values Survey (WVS) og European Values Study (EVS) samt en two-way fixed effects model, undersøger dette studie, hvordan samfundsmæssige forhold påvirker skattemoralen. Undersøgelsen bygger på data fra 25 forskellige lande og over fire tidsintervaller som dækker 41 år. Skattemoralen defineres ud fra holdningen til, hvorvidt skatteunddragelse er acceptabelt. Samfundsmæssige forhold fungerer som det forklarende element i undersøgelsen.

Studiets teoretiske baggrund er funderet *Social Structure and Anomie* (Merton, 1938) og institutionel anomi teori (Messner & Rosenfeld, 1995). Teorierne udfolder det kausale argument bag den antagelse som problemformuleringen forudsætter: Der er en sammenhæng mellem samfundsmæssige forhold og skattemoral. Yderligere fungerer teorierne i samspil med eksisterende forskning, som første led i operationaliseringen af samfundsmæssige forhold til målbare variable. På den baggrund, måles samfundsmæssige forhold ud fra to aspekter; strukturelle og kulturelle samfundsmæssige forhold. Strukturelle samfundsmæssige forhold udgøres af mulighedsstrukturerer (*arbejdsløshed* og *indkomstniveau*), hvor kulturelle samfundsmæssige forhold udgøres af tilbøjeligheden til økonomisk orienterede værdier (*holdningen til indkomstforskelle* og *konkurrence i samfundet*). Således måles ændringer i disse forhold i forskelle lande over tid og deres sammenhæng med ændringer i skattemoralen, for at belyse hvorvidt samfundsmæssige forhold påvirker skattemorale.

1.9. Global kriminologi

Dette speciale undersøger, hvordan samfundsmæssige forhold influerer skattemoralen, og skriver sig ind i strømmen af litteratur, der forbedrer forståelsen af skattemoral gennem et makro kriminologisk perspektiv. Dermed skriver dette studie sig ind i det som Friederichs (2007) beskriver som global

kriminologi. Global kriminologi refererer til studiet af den udviklende samfundsmæssige kontekst, inden for hvilken kriminalitet eksisterer. Fokus er på globaliseringen og dens konsekvenser i relation til kriminalitet, og den rolle som global økonomi og reguleringen heraf, spiller (Friederichs, 2007, s. 7). Internationale virksomheder og internationale finansielle institutioner spiller en større rolle efterhånden som verden bliver mere globaliseret. Selvom der både er vindere og tabere i den globaliserede verden, så er fordelene i verden meget ulige fordelt og dermed stiger uligheden på et globalt plan (Friederichs, 2007, s. 11). Økonomiske institutioner får mere magt, og begynder ligeledes at få magt over staten. Friederichs beskriver, hvordan kriminalitet i stigende grad er en funktion af strukturelle netværk i det efterhånden globaliserede samfund (Friederichs, 2007, s. 12).

Friederichs beskriver forskellige stats typologier, hvor hovedpointen er, at de fører uetiske politikker som skaber samfundsstrukturer der fodrer kriminel adfærd. Indretningen af samfundet er således afgørende for niveauet af kriminalitet. Spørgsmålet er så, hvilke samfundsmæssige forhold der er på spil i de forskellige stater, som gør at der er mere kriminalitet? I tråd med det makrosociologiske perspektiv anvendes derfor anomi teori, som anlægger et strukturelt perspektiv i forklaringen af kriminalitetsrater. Teorien uddyber hvordan samfundets strukturer er afgørende for kriminalitetsniveauet i samfundet (Lilly, Cullen & Ball, 2011, s. 86), hvorfor motivationen bag skatteunddragelse ligeledes må findes i samfundets strukturer.

2. Teoretisk baggrund

Følgende kapitel udfolder anomi teori som projektets teoretiske baggrund. Teorien danner det kausale argument for, hvorfor samfundsmæssige forhold påvirker skattemoralen. Først præsenteres anomi og strain theory med udgangspunkt i Mertons *Social Structure and Anomie* (1938). Herefter præsenteres en videre teoretisering af anomi, nemlig Messner & Rosenfelds institutionelle anomi teori (1995). Efterfølgende udfoldes argumentet for hvordan skattemoral i dette projekt kan teoretiseres i sammenhæng med anomi. Derefter præsenteres eksisterende forskning som har målt anomi og afslutningsvis præsenteres, de faktorer der udgør de samfundsmæssige forhold i dette speciale.

2.1. Social structure and anomie

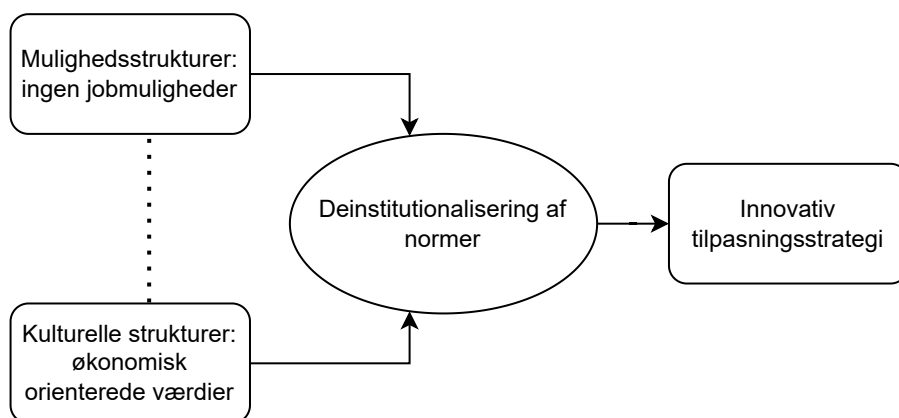
Anomi er et begreb, som blandt andet bruges indenfor sociologien og kriminologien til at beskrive det 'syge' samfund. Ordet 'anomi' kommer fra det antikke Grækenlands 'anomia', der betyder fravær af regler, normer eller love (Besnard, 2001, s. 510). Durkheim var en af de første der introducerede begrebet om anomi, og sidenhen har Merton arbejdet videre med begrebet og udgav *Social Structure and Anomie* (Merton, 1938; Lilly, Cullen & Ball, 2011, s. 65-66). Merton argumenterer for, at samfundet skaber forventninger (kulturelle mål) for dets medlemmer om økonomisk succes og materiel velstand, men ikke alle har lige muligheder for at opnå disse mål på lovlig vis (mulighedsstrukturer). Dette skaber et spændingsfelt eller en anomisk tilstand, hvor der opstår afvigelser fra normerne i samfundet. Hertil identificerer Merton forskellige reaktionsmønstre på det anomiske samfund (Merton, 1938). Siden Merton udgav *Social Structure & Anomie*, har den sekundære litteratur identificeret to teorier i artiklen; anomi teori og strain theory. Mertons teori(er) giver et værdifuldt perspektiv på, hvordan samfundets struktur kan påvirke individets adfærd og derved forståelsen af afvigende adfærd og kriminalitet.

Mertons senere udgivelser har skabt forvirring i den sekundære litteratur angående anomi begrebet. Det skyldes at han har brugt begrebet på forskellige måder i hans videreudvikling, hvilket har givet det en inkonsistent betydning gennem årene (Featherstone & Deflem, 2003, s. 477). Derfor er det centralt at fastlægge, at dette speciale tager udgangspunkt i den udlægning af teorierne som Merton udfolder i *Social Structure og Anomie* (1938) og ikke de senere udgivelser.

Formålet med *Social Structure and Anomie* var at belyse, hvordan nogle sociale strukturer udøver et pres på individer i samfundet, som forårsager at de engagerer sig i nonkonform frem for konform adfærd. Merton fremhæver to strukturer, som er vigtige i forklaringen heraf. Den

ene er de kulturelt definerede mål for succes og prestige i samfundet (Merton 1938, s. 672). Den anden er de sociale strukturer som definerer, regulere og kontrollere hvilke acceptable midler man må bruge for at nå de kulturelt definerede mål. Disse vil vi senere refereres til som henholdsvis kulturelle normer og mulighedsstrukturer. Mulighedsstrukturer er med til at begrænse måderne hvorpå individet kan opnå de kulturelt definerede mål (Merton, 1938, s. 673). En ligevægt mellem mulighedsstrukturerne og de kulturelt definerede mål er nødvendig for at individerne i samfundet agerer efter normerne. Sker det i stedet at de kulturelt definerede mål ophøjes, igangsættes en proces hvor der sker demoralisering af normerne. Den ekstreme vægt på akkumulering af rigdom som et symbol på succes i samfundet, underminerer den kontrol og regulering der er af måderne hvorigenennem individer erhverver deres formue på (Merton, 1938, s. 673, 675). Nedenstående figur illustrerer hvordan man kan tolke Mertons teori.

Figur 1: Kausaldiagram over Mertons teori

Mertons begreb om anomi refererer således til en ubalance, mellem kulturelle mål og mulighedsstrukturer (Featherstone & Deflem, 2003, s. 478). Merton fremhæver, hvordan en uoverensstemmelse mellem mål og midler i de sociale strukturer, vil forårsage en grad af anomi i samfundet (Merton, 1938, s. 682). For at forstå, hvordan deinstitutionaliseringen af normer, påvirker individers adfærd, er det centralt at udfolde hvordan individer tilpasser sig samfundsstrukturerne, hvilket Merton ligeledes præsenterer i *Social Structure and Anomie* (1938).

2.1.1. Strain Theory: Sammenhængen mellem anomi og kriminalitet

For at forstå sammenhængen mellem anomi og kriminalitet er det relevant at præsenterer Mertons strain theory, som han ligeledes udfolder i *Social Structure and Anomie* (1938). Merton argumenterer for, at individer tilpasser sig samfundets strukturer på forskellige måder, og giver dermed en

forklaring på, hvorfor anomiske forhold øger individers tilbøjelighed til at begå kriminalitet (Featherstone & Deflem, 2003, s. 481). Strain theory er således Mertons analyse af, hvordan individer tilpasser sig samfundsmæssige forhold. Teorien bygger på præmissen om at kriminalitet er resultatet af en form for pres, som opstår grundet en ubalance i samfundets strukturer (Featherstone & Deflem, 2003, s. 480).

Merton analyserer sig frem til fem forskellige måder hvorpå individer tilpasser sig det anomiske samfund; 1) konformitet, det er accept af både kulturelle mål og institutionaliserede midler. Det refererer således til den største del af befolkningen, dem som stræber efter succes gennem legitime midler. 2) Ritualisme refererer til, en accept af lovlige midler selvom de på ingen måde gør individet i stand til at opnå de kulturelle mål. 3) Retræteisme, en afvisning af samfundets mål og midler. Det refererer til en form for udstødte eller misbrugere og psykisk syge mennesker. 4) Oprør refererer til, en afvisning og aktiv substitution af både samfundets mål og midler. Det er således et andet afvigende alternativ. 5) Den sidste tilpasningsmåde er innovation, som refererer til accept af mål, men afvisning af midler. Innovation opstår, når individet internaliserer kulturen, som lægger vægt på målet, men uden at internalisere de institutionaliserede normer for, hvilke måder man opnår succes. Denne afvigende adfærd fremkaldes af visse konventionelle værdier i kulturen og af klassestrukturen, der involverer differentiell adgang til de godkendte muligheder for legitim, prestige bærende forfølgelse af kulturmålene (Merton, 1938, s. 676-679). Sagt på en anden måde, refererer innovation til en måde hvorpå individet opnår de kulturelle mål, men med illegitime midler.

Sidstnævnte tilpasningsform er derfor det vi normalt beskriver som afvigende eller kriminel adfærd. Det er derfor den tilpasningsform som er central i forklaringen på sammenhængen mellem samfundsmæssige forhold og skattemoral. Individerne presses til at opnå kulturelle mål, som de legitime mulighedsstrukturer, ikke giver adgang til. Derfor ender individerne med at benytte illegitime midler til at nå de kulturelle mål. Det eneste væsentlige spørgsmål er, hvilke tilgængelige midler er mest effektive til at opnå det kulturelt acceptable mål (Merton, 1938, s. 674)? Et eksempel på et illegitimt og effektivt middel til at opnå økonomisk succes, kan for eksempel være skatteunddragelse. Afvigende adfærd kan derfor ses som et symptom på dissociation mellem kulturelt definerede mål og mulighedsstrukturer (Merton, 1938, s. 674).

2.2. Institutionel anomi teori

I dette afsnit redegøres for Messner & Rosenfelds institutionel anomi teori (IAT). Teorien er en videreteoretisering af Mertons anomi begreb, i et forsøg på at gøre anomi mere konkret og brugbar i

videre forskning. Messner & Rosenfeld uddyber processen bag, ved at tilføje flere forklarende elementer. IAT bidrager dermed til at uddybe og udvide forståelsen af de dynamikker, der er beskrevet af Merton (Messner & Rosenfeld, 1995, s. 156).

Messner & Rosenfeld mente, at kriminologien ofte glemte de helt basale lektioner fra sociologien, nemlig de basale komponenter i det sociale system; kultur og struktur. Kulturen er de normer som fortæller individet hvad de bør gøre og ikke bør gøre. Strukturen inkluderer de positioner som forskellige mennesker har i samfundet og de roller de skal spille. Både kultur og struktur var ligeledes centrale komponenter i Mertons anomi teori, men det som Messner og Rosenfeld tilføjer er sociale institutioner. Sociale institutioner er forbindelsen mellem kultur og struktur (Lilly, Cullen & Ball, 2011, s. 79).

Rosenfeld og Messner lægger vægt på både ikke-økonomiske sociale institutioner og økonomien som institution. Ikke-økonomiske sociale institutioner kan være familien, skolen og det politiske system. De argumenterer for, at de sociale institutioner alle er indbyrdes forbundne og at de skal være i en form for balance i forhold til hinanden, for at vedligeholde det "sunde" samfund (Messner & Rosenfeld, 1995, s. 156).

Ligesom Merton, referere Rosenfeld og Messner til den amerikanske drøm. De beskriver hvordan den amerikanske drøm, fordrer en kultur, som vægter økonomisk succes så højt, at det ikke er et spørgsmål om, hvordan du opnår succes, men om du opnår succes. Det betyder, at individer ikke lader sig begrænse af regler for acceptabel adfærd, hvis det kan stå i vejen for at de kan opnå succes (Messner & Rosenfeld, 1995, s. 153-154). Dette påvirker samfundsstrukturerne og dermed den institutionelle magtbalance. Økonomiske normer får så stor betydning, at de penetrerer ikke-økonomiske sociale institutioner som familien, skolen og det politiske system (Messner & Rosenfeld, 1995, s. 157). Økonomiens magt i det amerikanske samfund manifesteres på flere måder, blandt andet i devalueringen af ikke-økonomiske institutioners funktioner og roller. For eksempel ved valg af uddannelse; der lægges større vægt på at uddannelsen skal give et job som kan sikre en god indtægt, og mindre vægt på hvorvidt uddannelsen faktisk er interessant. Familiekonstruktionen har ligeledes ændret sig grundet indflydelse fra økonomiske normer (Messner & Rosenfeld, 1995, s. 157, 159). Det kommer til udtryk gennem en tidligere institutionalisering af børn, som konsekvens af at begge forældre er på arbejdsmarkedet, for at tjene penge og dermed forfølge målet om økonomisk succes (Cullen, Agnew & Wilcox, 2022, 128).

Messner & Rosenfeld argumenterer således for, at den amerikanske drøm, producerer en institutionel magtbalance som er domineret af økonomiske normer (Messner & Rosenfeld, 1995,

s. 153). Kulturer som vægter økonomisk succes højt, og samtidig mangler kontrol og regulering er et billede på anomiske forhold i et samfund. Og fordi økonomisk succes aldrig har et slut mål, men i stedet for evigt kan øges, betyder det, at lige meget hvor mange penge man kan tjene indenfor lovens grænser, vil der altid være ulovlige midler som kan tjene flere, og hjælpe en tættere på målet (Messner & Rosenfeld, 1995, s. 160).

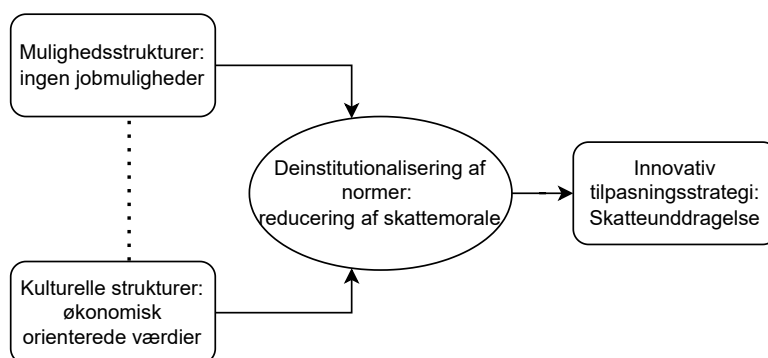
Messner & Rosenfeld argumenterer for, at Mertons paradigmatisk teori om sociale strukturer har en forklaringskraft i forhold til kriminalitetsrater. Ifølge det strukturelle perspektiv som IAT skriver sig ind i, er kriminalitetsrater afgjort af samfundets struktur (Lilly, Cullen & Ball, 2011, s. 86), hvorfor motivationen bag kriminalitet ligeledes må findes i samfundets strukturer (Cullen, Agnew & Wilcox, 2022, 138). Opsummerende fremsætter IAT en tese om, at i lande, hvor der er en ubalance mellem institutionerne, er individer mere tilbøjelige til at begå kriminalitet (Cullen, Agnew & Wilcox, 2022, s. 128).

2.3. Sammenhængen mellem samfundsmæssige forhold & skattemoral

Dette afsnit præsenterer min videre teoretisering af IAT. Formålet med dette er at udfolde det kausale argument bag den antagelse som problemformuleringen forudsætter: Der er en sammenhæng mellem samfundsmæssige forhold og skattemoral.

Det kausale argument, som IAT refererer til, er, at strukturer har en forklaringskraft i forhold til kriminalitetsrater. IAT er kendetegnet ved, at egen økonomisk vinding tager præcedens for individer. Jeg foreslår at denne underliggende proces influerer skattemoral; når anomi tager til, så vil skattemoralen falde fordi egen økonomisk vinding tager præcedens over ikke-økonomiske normer. Skattemoralen falder derfor som et udtryk for den innovative måde at tilpasse sig strukturerne i det anomiske samfund. Jeg argumenterer for, at skattemoralen, ligesom anomi, afhænger af samfundsmæssige kulturelle og strukturelle forhold: Lav skattemoral er et udtryk for et anomisk samfund, hvor høj skattemoral er et udtryk for et samfund hvor mål og midler stemmer overens. Min tese er således, med udgangspunkt i IAT, at des stærkere tegn et samfund viser på anomi, des højere vil tilbøjeligheden være for at acceptere skattesnyd. Denne videre teoretisering er forsøgt forsimplet gennem nedenstående figur, med henblik på at give en visuel oversigt over sammenhængen mellem samfundsmæssige forhold og skattemorale:

Figur 2: Sammenhængen mellem samfundsmæssige forhold & skattemoral

Indenfor IAT kan skattemoral betragtes som en funktion af den institutionelle balance i et samfund. Skattemoralen er lavere fordi, 1) individer motiveres til at undgå skat, for at højne deres økonomiske succes, 2) de kulturelle normer devalueres, og dermed er det ikke en forudsætning at betale skatter. Hvilke normer og muligheder, som kulturer og strukturer fordrer i samfundet, er således afgørende komponenter for skattemoralen. Men hvordan måler man kulturelle normer og mulighedsstrukturer i samfundet?

2.4. Eksisterende forskning om Anomi

Følgende afsnit præsenterer eksisterende forskning, som har målt anomi begrebet. Dette gøres med henblik på en operationalisering af begrebet til faktorer. Dette styrker specialets interne validitet, ved at sikrer, at de samfundsmæssige forhold som inddrages i undersøgelsen, faktisk måler relevante faktorer.

Gennem projektets teoretiske ramme har jeg opnået en forståelse af IAT, og hvordan teorien er knyttet til sociale dynamikker, i form af kultur og struktur. Fænomener som disse er svære at måle empirisk, da de ikke er direkte målbare (Lilly, Cullen & Ball, 2011, s. 80). Hvordan måler man på kulturelle og strukturelle forhold som; den amerikanske drøm, økonomiens dominans i den institutionelle magtbalance eller effektiviteten af institutionel kontrol? Hverken Merton eller Messner & Rosenfeld giver en vejledning i, hvordan anomi kan måles og forfatterne har heller ikke selv forsøgt at lave en omfattende empirisk vurdering af deres teori. Det er umiddelbart en umulig opgave at måle alle de abstrakte komponenter, som teorien indeholder, hvorfor de undersøgelser som allerede eksisterer, højst har potentiale til at understøtte bestemte elementer i teorien og ikke teorien som helhed (Maume & Lee, 2003, s. 1141). Alligevel har flere studier fundet kvalificerede resultater som

støtter forskellige dele af IAT (Baumer & Gustafson, 2007; Chamlin & Cochran, 1995; Cullen, Parboteeah & Hoegl, 2004; Maume & Lee, 2003; Piquero & Piquero, 1998).

I Messner og Rosenfelds (1997) eget studie, af mordrater og dekommodificering af arbejdskraft, bruger de IAT til at fremsætte en hypotese om, at der er en sammenhæng mellem mordrater og dekommodificering af arbejdskraft. Dekommodificering af arbejdskraft, argumenterer forfatterne for, er en måde, hvorpå man kan måle økonomiens dominans i den institutionelle magtbalance. Med dekommodificering henviser de til individers frihed til at træffe livsvalg uden markedets begrænsninger. Måden hvorpå de måler det er ved at udvikle et indeks ud fra det sociale sikringssystems udgifter. Det som vi i Danmark i dagligtale kalder for velfærdsstaten. De måler således velfærdsstatens udgifter på bestemte punkter for at indfange, hvorvidt samfundet er domineret af markedet. At markedet dominerer, er synonym for at de økonomiske institutioner får mere magt end de ikke økonomiske institutioner (Messner & Rosenfeld, 1997). Dermed forsøger Messner & Rosenfeld kun at måle magtbalancen mellem institutionerne, og ikke de kulturelle og strukturelle aspekter, som teorien også peger på som hovedårsagsvariable.

Baumer & Gustafson (2007) argumentere for, at det netop er centralt at måle både samfundets kulturelle og strukturelle forholds påvirkning på kriminalitetsrater, idet både Merton og Messner & Rosenfeld præsenterer disse som kernen i anomi teori. Baumer & Gustafson indfanger kulturelle fænomener, ved at måle niveauet af forpligtelse til økonomisk succes og niveauet af forpligtelse til at bruge legitime midler til at forfølge økonomisk succes (Baumer & Gustafson, 2007, s. 630-631). De måler forpligtelse til økonomisk succes gennem en variabel som angiver, hvor mange der er enige i udsagnet: ”næst efter sundhed, er penge det vigtigste” (egen oversættelse) (Baumer & Gustafson, 2007, s. 633). For at måle niveauet af forpligtelse til at bruge legitime midler benytter de sig af en variabel, som angiver, hvor mange der er enige i udsagnet: ”Der er ikke nogen rigtig og forkert måde at tjene penge på, kun en svær og en nem måde” (egen oversættelse) (Baumer & Gustafson, 2007, s. 633). Yderligere inddrager de flere variable, som udgør individernes strukturelle begrænsninger og/eller muligheder for at opnå økonomisk succes. Dette gør de ved at inddrage variable, som angiver, hvorvidt der er sammenhæng mellem, hvor mange individer der er i samfundet, som har brug for et job, og hvor mange jobs der er til rådighed (Baumer & Gustafson, 2007, s. 634). De inddrager også en variabel som angiver uddannelse og økonomisk ulighed (Baumer & Gustafson, 2007, s. 635).

Ydermere er der studier som har operationaliseret anomi teori ved at måle på sammenhængen mellem familiesammensætning, politiske engagement (Chamlin & Cochran, 1995),

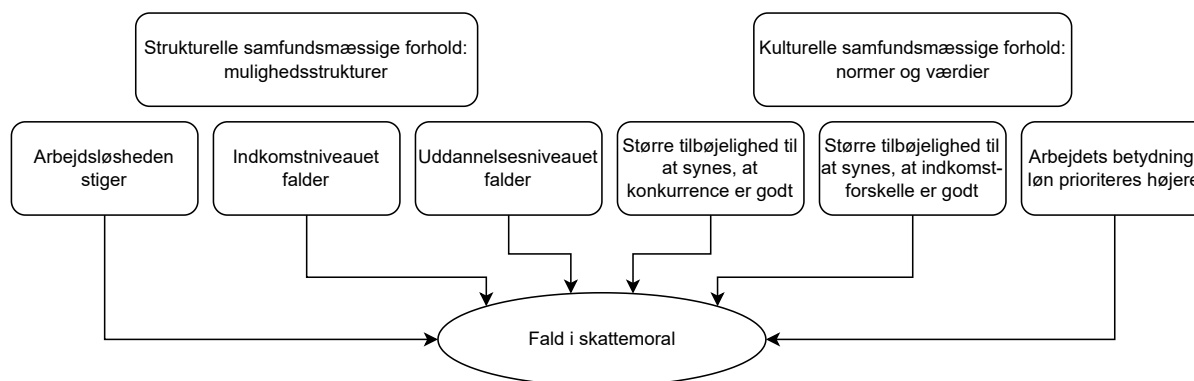
religiøsitet (Tittle and Welch, 1983) og ulighed (Stack, 1984). Der er således utrolig mange måder hvorpå teorien er operationaliseret til målbare variable i den eksisterende forskning.

2.5. Faktorer som kendetegner anomi

I dette afsnit præsenteres operationaliseringen af projektets teoretiske begreber til konkrete målbare indikatorer, så de kan benyttes i en empirisk undersøgelse (Hansen, Andersen & Hansen, 2020, s. 37). Specialet har til formål at teste, hvorvidt og i hvilken grad samfundsmæssige forhold har en effekt på skattemoralen. For at gøre de samfundsmæssige forhold målbare opstilles konkrete faktorer der fungerer som de empiriske mål (Biscoff & Klemmensen, 2020, s. 54-55). Dette gøres med udgangspunkt i pointer fra problemfeltet og den eksisterende forskning. Operationaliseringen af teorien er dermed et led i besvarelsen af problemstillingen, med formålet om at styrke undersøgelsens målingsvaliditet.

I dette studie fungerer teorien som rammesættende, og derfor er det heller ikke hensigten at forsøge at måle alle de abstrakte komponenter som fremsættes i IAT. I stedet er teoriens formål, at den blandt andet bruges i operationaliseringen af de samfundsmæssige forhold. Med udgangspunkt i den videreteoretisering af teorien, som blev beskrevet i afsnit 2.3., vil strukturelle og kulturelle samfundsmæssige forhold påvirke skattemorale. Dog er strukturelle og kulturelle forhold ikke direkte målbare fænomener, hvorfor det er afgørende for validiteten af undersøgelsens resultater, at der foretages en grundig operationalisering af begreberne. Derfor operationaliseres anomi teorien med udgangspunkt i Mertons *Social Structure and Anomie* (1938), ved at opdele begrebet i to overordnede mål; kulturelle og strukturelle forhold. De strukturelle samfundsmæssige forhold refererer til mulighedsstrukturer, hvor de kulturelle samfundsmæssige forhold refererer til normer og værdier. Det næste led i operationalisering af strukturelle og kulturelle samfundsmæssige forhold er at finde målbare faktorer for henholdsvis mulighedsstrukturer og normer og værdier. Hertil drages inspiration fra eksisterende forskning og pointer fra problemfeltet. Herudfra, foreslår jeg en række mål som afspejler anomi. Nedenstående figur viser, de forskellige mål og hvordan de forventes at påvirke skattemoralen.

Figur 3: Faktorer som kendetegner anomi

Figuren viser, hvordan ændringer i mulighedsstrukturer som arbejdsløshed, indkomstniveau og uddannelsesniveau forventes at påvirke skattemoralen og ligeledes hvordan ændringer i kulturelle værdier, som arbejdets betydning, holdningen til konkurrence og indkomstforskelle forventes at påvirke skattemoralen.

For at måle kulturelle samfundsmæssige forhold, tages der udgangspunkt i graden af økonomisk orienterede værdier. Her drages inspiration fra Messner og Rosenfelds studie (1997), hvor de fremsætter en hypotese om, at der er en sammenhæng mellem morderater og dekommodificering af arbejdskraft. Dekommodificering af arbejdskraft, er en måde, hvorpå de måler økonomiens dominans i den institutionelle magtbalance. Med dekommodificering henviser de til individers frihed til at træffe livsvalg uden markedets begrænsninger (Messner & Rosenfeld, 1997). I forlængelse af deres argumentation, argumentere jeg for, at økonomisk orienterede værdier ligeledes er en indikator for den institutionelle magtbalance, og dermed anomi. Jeg forslår tre mål for økonomisk orienterede værdier; arbejdets betydning, holdningen til konkurrence og holdningen til indkomstforskelle.

Arbejdets betydning er en faktor som kendetegner anomi, idet det er en målestok for økonomiske værdier i samfundet. Her drages inspiration fra Baumer & Gustafson (2007), som måler økonomisk orienterede værdier, ved at måle penges betydning i samfundet (Baumer & Gustafson, 2007, s. 633). Jeg forslår at måle økonomisk orienterede værdier ved at belyse, hvilken betydning arbejdet har i samfundet. Her tages udgangspunkt i hvorvidt individer prioriterer et arbejde som giver god løn. Processen kan forklares som følgende: Prioriteres lønnen højere end andre aspekter i arbejdet, betyder det at individernes værdier er økonomisk orienterede.

Som beskrevet i problemfeltet, *1.6. Perspektiver på skat og skatteunddragelse*, antyder, nationaløkonomisk teori og eksisterende forskning, at individuelle opfattelser af retfærdighed og lighed ligeledes påvirker, hvordan mennesker vurderer skattesystemets retfærdighed (Mogensen,

2003, s. 387), og dermed skattemoralen. Det er således nærliggende at inddrage holdninger til retfærdighed og lighed, som faktorer der kendetegner anomi. Holdninger til lighed kan for eksempel måles gennem individers holdning til, hvorvidt indkomsterne i samfundet bør være mere lige. Holdningen til retfærdighed kan måles gennem holdningen til, hvorvidt konkurrence er godt eller skadeligt for samfundet. Baggrunden for dette er, at hvis man går ind for konkurrence og større indkomstforskelle, forslår jeg, det er et udtryk for hvordan økonomien, som institution, har influeret normer og værdier i samfundet. Hvis individer er mere tilbøjelige til at synes, at konkurrence er godt, og større indkomstforskelle ligeledes er godt, er det et tegn på økonomisk orienterede værdier. Graden af økonomisk orienterede værdier, er således et udtryk for økonomiens dominans i den institutionelle magtbalance. En stigning i økonomisk orienterede værdier, forslår jeg, vil lede til et fald i skattemoralen.

Høj arbejdsløshed er en af de faktorer som kendetegner anomi, og denne proces kan forklares som følgende: Arbejdsløse er afskåret fra at kunne opnå økonomiske mål i kraft af deres manglende eller lave indkomst. Derfor vil en stigning i arbejdsløshed, foreslår jeg, lede til et fald i skattemoralen. Dette leder direkte videre til næste indikator: indkomstniveau. Individer med lav indkomst er ligeledes afskåret fra at opnå økonomiske mål, og dermed vil et fald i indkomstniveau, lede til et fald i skattemoralen. Denne sammenhæng understøttes ligeledes af eksisterende forskning (Filippin, Fiorio & Viviano, 2013, s. 328).

Yderligere fandt jeg variablen for uddannelsesniveau relevant at inddrage, da meget forskning peger på, at der er en sammenhæng mellem uddannelsesniveau og holdningen til omfordeling og skat (Breen & Jonsson, 2005; Gelepithis & Giani, 2020; Rehm, 2009), og dermed er det nærliggende, at antage der også er en sammenhæng mellem uddannelsesniveau og skattemorale. Dermed er det nærliggende at antage, at anomiske samfund er kendetegnet ved lav uddannelsesniveau, idet et lavere uddannelsesniveau, vil besværliggøre at opnå økonomiske mål i kraft af manglende kompetencer til at erhverve sig et højindkomst job. Jeg forslår, at en ændring i uddannelsesniveau, vil påvirke skattemoralen således, at højere uddannelsesniveau fører til højere skattemorale. Denne sammenhæng understøttes ligeledes af eksisterende forskning (Filippin, Fiorio & Viviano, 2013, s. 328).

3. Metode og design

I de følgende afsnit beskrives undersøgelsens design, metode og data, som har til formål at sikre at problemstillingen besvares på bedst mulig vis, og dermed øge intern validitet. Formålet er yderligere at skabe gennemsigtighed omkring, hvordan undersøgelsen er udformet og derigennem sikre ekstern reliabilitet. Først skildres valget af forskningsdesign samt de fordele og udfordringer, der er ved netop denne type design. Efterfølgende redegøres for two-way fixed effects (TWFE) og hvordan lineære regressioner med TWFE, kan belyse ændringer i samfundsmæssige forholds påvirkning på skattemorale. Afslutningsvis beskrives den eksisterende data som undersøgelsen bygger på.

3.1. Design: Et tværnationalt panelstudie

Følgende afsnit er en præsentation af specialets forskningsdesign; et tværnationalt panelstudie. Forskningsdesignet har til hensigt at sikre, at undersøgelsens resultater kan tilvejebringe en besvarelse af problemformuleringen. Problemformuleringen er derfor afgørende for hvilket forskningsdesign, der bør anvendes (de Vaus, 2001, s. 9).

For at besvare problemstillingen på bedst mulig vis, er det nødvendigt at designe studiet således, at det bygger på flere landes samfundsmæssige forhold og ændringer i disse gennem tiden. Forskellige lande har forskellige samfundsmæssige forhold, og derved er det muligt at undersøge hvordan ændringer i samfundsmæssige forhold påvirker skattemorale, ved at inddrage flere lande i undersøgelsen. Studiet indeholder derfor et tværnationalt aspekt.

Yderligere inddrages en tidsdimension i undersøgelse. Konklusioner om sociale forandringer draget på baggrund af tværsnitsdata, altså data uden en tidsdimension, tolker forskelle imellem lande, som en potentiel effekt af ændringer inde i et land, hvilket ikke er en valid tolkning af resultaterne (Fairbrother, 2014, s. 121; Gelman, 2005, s. 461). Derfor er tidsdimensionen central for at det er muligt at sige noget om hvordan ændringer i samfundsmæssige forhold påvirker ændringer i skattemorale.

'Panelstudie' refererer til et studie, som er bygget op på data, der indeholder observationer af de samme enheder over mere end én tidsperiode (Cunningham, 2021, s. 386). Det er således ikke tilstrækkeligt at dataet indeholder en tidsdimension og flere lande, men dataet skal også indeholde observationer på de samme lande gennem tiden. I dette studie er enhederne de lande som indgår i undersøgelsen. Ét land er én enhed. Med et paneldesign, er det derfor muligt at følge udviklingen i de samfundsmæssige forhold i de forskellige lande. Tidsdimensionen i paneldataet

giver derfor indsigt i tidsrækkefølgen af variabler, hvorfor det er særligt godt til at bestemme kausale slutninger (Bryman, 2016, s. 56).

Opsummerende betyder det, at undersøgelsen designes som et tværnationalt panelstudie, er nødvendig for at give en fyldestgørende besvarelse af problemformuleringen.

3.2. Two-way fixed effects

I de seneste år har internationale sammenlignende undersøgelser gjort det muligt at analysere internationale data indsamlet over tid. Denne type data kategoriserer Fairbrother (2014, s. 122) som 'sammenlignende longitudinelle undersøgelsesdata', da det er landene, og ikke individerne, der har en longitudinel struktur. Disse datasæt har komplekse strukturer, hvor respondenter er indlejret i enheder for hvert land og år. For at analysere disse data mere passende anbefaler nylige studier at anvende en two-way fixed effects model, som kontrollerer for lande og år (Flavin et al., 2014; Yu, 2015).

Grundlaget for analysen i dette studie, er en lineær regressionsmodel, hvor jeg undersøger forholdet mellem den afhængige variabel og en række uafhængige variable. For at estimere parametrene i den lineære regressionsmodel anvender jeg Ordinary Least Squares (OLS) metoden. OLS er en standard metode, der minimerer summen af kvadraterne af de lodrette afstande (residualer) mellem de observerede værdier og de værdier, som modellen forudsiger (Agresti, 2018, s. 323-324).

Two-way fixed effects modellen er en regressionsanalyseteknik, der anvendes til at undersøge forholdet mellem variable, mens der tages højde for både individuelle og tidsmæssige effekter. 'Fixed effects' refererer tids-specifikke og enheds-specifikke faste effekter (Huntington-Klein, 2022). Enhederne udgøres i denne undersøgelse af lande, idet hvert land repræsenterer en enhed. Disse fixed effects fanger ikke-observeret heterogenitet på tværs af enheder og tidsperioder, som kan påvirke den afhængige variabel, skattemoral. Two-way referer til inkluderingen af både enheds- og tids faste effekter. Dette hjælper med at isolere virkningerne af de forklarende variabler fra de potentielle skævheder introduceret af ikke-observeret heterogenitet på tværs af enheder og tidsperioder (Huntington-Klein, 2022).

Set i relation til dette speciale betyder inddragelsen af fixed effects, at al den variation der eksisterer i mellem enten forskellige lande eller forskellige år, fjernes, således, at det kun er den variation, der ikke kan forudsiges af, hvilket land data stammer fra, og hvilket år data er indsamlet i, der er tilbage (Huntington-Klein, 2022). Modellen fjerner variationen i tid og variationen mellem

lande. Dette efterlader os med den variation, der er relativ til et land i et tidsinterval (Huntington-Klein, 2022). Med denne model bliver det derfor muligt at identificere, sammenhæng mellem de inddragede samfundsmæssige forhold og skattemorale, og sikre at effekten ikke blot skyldes uobserverbare forhold i de forskellige lande. Regressionsmodellen for two-way fixed effects ser ud som følgende:

$$Y_{it} = \beta_i + \beta_t + \beta_1 X_{it} + \varepsilon_{it} \text{ (Huntington-Klein, 2022)}$$

Y denoterer den afhængige variabel; skattemorale, og X denoterer de uafhængige variable som udgør de samfundsmæssige forhold. Både Y og X har tilføjet et it , hvilket angiver at data variere både mellem individer (i) og over tid (t) (Huntington-Klein, 2022). β denoterer betakoefficienten, hvilket er et udtryk for hældningen på den rette linje og dermed udtryk for ændringen i Y, når X ændres med én enhed (Treiman, 2016, s. 89).

Two-way fixed effects er på sin vis en udvidelse af en klassisk multipel lineær regression men i en longitudinel kontekst. I et longitudinelt studie af lande, kan vi forvente at nogle uobserverbare forhold ikke kan kontrolleres for, men forbliver relativt statiske. Dette kunne være typen af velfærdsstat, eller ikke dynamiske aspekter af kultur. Two-way fixed effects tillader at kontrollere for variationen inden for lande såvel som inden for år. Så vi kan tænke på den variation, der er tilbage, som værende variation i forhold til, hvad vi ville forvente, givet det pågældende land og givet det pågældende år (Huntington-Klein, 2022). Rent praktisk, så gøres dette ved at inkludere 'lande' og 'tid' som kontrolvariable, eller som modellen refererer til 'fixed effects'. Dog tager modellen ikke højde for de ting som ikke er konstante (Huntington-Klein, 2022), for eksempel stramninger i landenes hvidvaskpolitikker. Så selvom vi kontrollerer for både lande- og tidsspecifikke effekter, kan der stadig forekomme omitted variabel bias (Stubager & Sønderkov, 2011, s. 10-11)

Undersøgelsen bygger på data om skattemorale for hvert land, på forskellige tidspunkter. Ligeledes inddrages data på samfundsmæssige forhold, i hvert land, på forskellige tidspunkter. Det betyder at modellen kan tage højde for generelle udsving i skattemorale over tid, samtidig med at den tager højde for at nogle lande generelt har en højere skattemoral end andre land, når den estimerer sammenhængen mellem skattemoral og samfundsmæssige forhold (Huntington-Klein, 2022).

Opsummerede kan jeg med denne model undersøge, hvordan ændringer i forskellige samfundsmæssige forhold påvirker skattemoralen. 'Fixed effects' tillader at kontrollere for tidspunktsspecifikke og landsspecifikke variationer, hvilket gør det muligt at isolere effekten af de inddragede mål (Huntington-Klein, 2022).

3.3. Datasæt: World Values Survey & European Values Study

Det tværnationale panelstudie stiller enorme krav til dataet. For at besvare problemstillingen kræver det data der er indsamlet i flere lande og på flere forskellige tidspunkter. Derfor begrænses studiets datagrundlag ikke til et enkelt datasæt. For at besvare problemformuleringen sammensættes flere forskellige datasæt. Det giver undersøgelsen muligheden for at inddrage flere lande og flere forskellige samfundsmæssige forhold (Bryman, 2016, s. 310). Følgende afsnit er således en præsentation af de to datasæt, som undersøgelsen bygger på: European Values Study (EVS) og World Values Survey (WVS) (Haerpfer et al., 2022).

Undersøgelsen bygger på data fra European Values Study (EVS) og World Values Survey (WVS) da disse data er nogen af de få tværnationale og longitudinelle datasæt, der inkluderer variabler, der er nødvendige i denne analyse. Begge er datasæt som sigter mod at måle grundlæggende menneskelige værdier. Dataet herfra giver et unikt indblik i, hvordan mennesker i hele verden tænker om liv, familie, arbejde, religion, politik og samfund. Dataet er indsamlet på individ-niveau som et gentaget tværsnit. Det betyder at det ikke er de samme respondenter hvert år, men at det er en stikprøve, som er tilfældigt udtrukket fra den samme population hvert år. Dataet giver ikke et indblik i ændringer i det enkelte individs værdier, men i stedet ændringer i lande på makroniveau. Dataet fra EVS og WVS aggregeres fra individ niveau op på landeniveau, fordi det i aggregeret form er effektivt til spore ændringer i lande over tid (Fairbrother, 2014, s. 122). Aggregeringen af data beskrives i afsnit 4.1. *Aggregering af data*.

I overgangen fra population til stikprøve er der forskellige komponenter, der er vigtige at være opmærksomme på. Fra population til stikprøve kan der forekomme dækningsfejl i stikprøven, da det ikke er muligt at spørge alle mennesker i alle lande. Både EVS og WVS tager nationale repræsentative stikprøver af population (over 18 år) i hvert af de inddragede lande og stikprøven er aldrig mindre end 1000 respondenter (European Values Study, u. å.; World Values Survey, u. å.). EVS har tidligere udtrykket deres stikprøve gennem kvoter, men har siden 2008, benyttet probabilistic sampling (European Values Study, u. å.). Det betyder, at hver respondent har en kendt sandsynlighed for at blive udvalgt. Dette anvendes ofte i statistisk analyse for at sikre, at stikprøven

er repræsentativ for populationen, hvilket muliggør generaliseringer og konklusioner om populationen baseret på stikprøven (Agresti, 2018, s. 30). Således er sandsynligheden for stikprøvefejl reduceret mest muligt i både EVS & WVS.

EVS startede i 1981, og er siden gennemført hvert niende år. WVS voksede ud af EVS i 1981 og gennemføres globalt hvert 5. år. Tilsammen inddrager de 120 lande og repræsenterer 94,5% af verdenspopulationen (European Values Study, u. å.; World Values Survey, u. å.). Dog bygger dette speciale ikke på data fra alle lande, som er inkluderet i EVS og WVS. Hvorfor, uddybes i løbet af afsnit 4. *Håndtering af data*. De to datasæt integreres til ét samlet datasæt som efterfølgende vil refereres til som Integrated Values Survey (IVS) (Haerpfer et al., 2022).

Brugen af eksisterende data i forskningsstudier rummer store fordele, men det er ligeledes forbundet med metodiske udfordringer. Udfordringerne består primært i sikringen af datakonsistens og sammenlignelighed i dataindsamlingsmetoder på tværs af lande. IVS benytter standardiserede metoder for at sikre sammenlignelighed på tværs af lande, hvilket muliggør undersøgelser af komplekse problemer og tendenser på globalt plan (European Values Study, u. å.; World Values Survey, u. å.). Yderligere kan der forekomme begrænsninger idet data ikke altid giver det detaljeringsniveau, som analysen kræver, især når man arbejder med meget komplekse indikatorer (Bryman, 2016, s. 312-313). Da den teoretiske ramme, fremsætter flere komplekse indikatorer, jævnfør afsnit 2. *Teoretisk baggrund*, er det særligt udfordrende at operationalisere disse til variable i eksisterende data. For at imødekomme denne udfordring, er operationaliseringen af de komplekse indikatorer, som teorien fremsætter, understøttet af eksisterende forskning. Dette øger målingsvaliditeten, idet det understøtter processen fra abstrakte teoretiske begreber, til konkrete variable. Altså sikrer eksisterende forskning, at jeg måler samfundsmæssige forhold, som påvirker skattemoralen.

Dataet omfatter utrolig mange lande, og den strækker sig helt tilbage til 1981 (European Values Study, u. å.; World Values Survey, u. å.). EVS og WVS er begge internationalt anerkendt som troværdige kilder, og er allerede benyttet af eksisterende forskning i en kontekst af anomi teori (Cao, 2004; Cullen, Parboteeah & Hoegl, 2004; Jensen, 2002). Dermed bygger undersøgelsen på omfattende data af høj kvalitet, som det ikke ville være muligt selv at indsamle. Dette styrker validiteten af forskningsresultater udledt af disse. Yderligere er dataet tilgængeligt for alle, hvorfor det er muligt for andre at gentage lignende undersøgelser, og dermed teste robustheden af resultaterne. Dette øger dermed undersøgelsens eksterne reliabilitet.

4. Håndtering af data

I dette afsnit præsenteres hvordan IVS-dataet i undersøgelsen er håndteret. Ved at beskrive datahåndteringsprocessen, fremlægger jeg præmisserne for, hvordan jeg er nået frem til undersøgelsens resultater. Dette styrker undersøgelsen eksterne reliabilitet, idet det muliggør at andre kan genskabe undersøgelsen og teste robustheden af resultaterne.

Først præsenteres hvordan dataet aggregeres fra individniveau til landeniveau, i tråd med det tværnationale paneldesign. Herefter beskrives opbygningen af tidsintervaller, og hvordan der i den forbindelse foretages en frasortering af lande. Derefter beskrives bortfaldsanalysen som resulterede i en yderligere frasortering af lande, samt fravælgelsen af uddannelsesniveau og arbejdets betydning for at sikre kvaliteten af undersøgelsen. Efter denne proces, præsenteres den afhængige variabel og de uafhængige variable som den videre analyse bygger på. I den forbindelse redegøres for de omkodninger som er lavet af variable og de dertilhørende refleksioner. Afslutningsvis præsenteres forudsætningerne for lineære regression og hvilke forbehold som er taget på baggrund af disse, for at reducere bias hos estimerne mest muligt.

4.1. Aggregering af data

For at besvare problemformuleringen bedst muligt, er det nødvendigt at aggregere dataet fra IVS. Datasættet fra IVS er individbaseret, hvilket betyder, at datasættet består af observationer på hver enkelt respondent. Hensigten er dog ikke at undersøge individuelle forskelle, men forskelle mellem lande og ændringer over tid. Det er derfor nødvendigt at aggregere IVS-dataet fra individniveau til landeniveau. Det indebærer en reduktion i antallet af observationer, da dataet går fra at have individuelle datapunkter til kun at have én observation per land og tidsperiode. Aggregering af data gøres ved enten at tage gennemsnittet eller medianen af observationerne i hvert af de inddragede lande i de fire tidsintervaller. Medianen kan give god mening at bruge ved kategoriske variable. I denne undersøgelse benyttes gennemsnittet, da det ofte er mest meningsgivende i arbejdet med intervalskalerede variable (Cunningham & Dixon, 2006). Dataet aggregeres i denne undersøgelse ved at tage gennemsnittet af den individuelle data på hver variabel, i hvert land og tidsperiode. Dermed reduceres dataet til at bestå af en observation på hvert land i hver af de fire tidsperioder. Altså 25 lande, som hver er observeret 4 gange. Ved aggregeringen af dataet reduceres antallet af observationer i datasættet til 100 observationer.

Selvom lande på ingen måde kan reduceres til et gennemsnit, er den aggregerede data et effektivt middel til at måle forskelle mellem lande og spore ændringer i lande over tid (Fairbrother, 2014, s. 122). Den aggregerede data er derfor et effektivt redskab som gør det nemmere at identificere tendenser og mønstre på et mere overordnet niveau.

Aggregering kan føre til tab af detaljeret information, da individuelle variationer og forskelle mellem observationerne går tabt. Men da individuelle variationer ikke er relevante for besvarelse af dette speciales problemformulering, vurderes det ikke problematisk i denne kontekst. Til gengæld kan aggregeringen af dataet, reducere potentiel støj og tilfældige variationer, hvilket gør det lettere at identificere overordnede mønstre og trends (Cunningham & Dixon, 2006, s. 86-88). Det er netop identifikationen af overordnede mønstre og tendenser, som er nødvendigt for at besvare, hvorvidt skattemoralen påvirkes af samfundsmæssige forhold. Aggregeringen af data er således nødvendig for at give den bedste besvarelse af problemformuleringen.

4.2. Tidsintervaller og lande

IVS-dataet indeholder som nævnt en tidsdimension; EVS indsamler data cirka hvert niende år og WVS cirka hvert femte år. Dataet i EVS og WVS er dermed ikke indsamlet kontinuerligt de samme år. Eksempelvis har jeg data på USA hvert femte år og Danmark hvert niende år. Yderligere er flere lande ikke med i de første runder af EVS og WVS, og andre lande er sprunget en indsamlingsrunde over (European Values Study, u. å.; World Values Survey, u. å.). Derfor har det været nødvendigt at sortere flere lande fra, på grund af manglende data fra disse lande, som er nødvendig for undersøgelsen af min problemstilling.

For at inddrage så mange lande som muligt, udgøres tidsdimensionen af 4 intervaller, som spænder over 10 år. Der er lavet følgende fire tidsintervaller: 1981 til 1990, 1991 til 2000, 2001 til 2010, 2011-2020. Alle lande hvor der er indsamlet data mindst en gang indenfor hvert interval, er med i denne undersøgelse. Det betyder at lande, som mangler data i blot et tidsinterval, er sorteret fra.

Fordelen ved at intervallerne er ni års intervaller, er, at langt flere lande inkluderes i undersøgelsen. Det mindsker nemlig andelen af frasorterede lande, idet de brede tidsintervaller gør, at det kun er nødvendigt med én dataindsamling hvert tiende år. Ulempen ved at undersøgelsens tidsdimension bygger på ti års intervaller er, at nuancer i dataet risikerer at gå tabt, idet der kan ske mange ændringer i et land på 10 år. Kortere tidsintervaller ville betyde, at lande som kun er en del af EVS automatisk vil frasorteres, da der som nævnt, kun er indsamlet data i disse lande ca. hvert niende

år. Frasorteringen af lande betyder at undersøgelsen ender med at bygge på data fra 25 forskellige lande med i alt 230.961 respondenter. Den store frasortering af lande, kan virke voldsom, men den er nødvendig for at sikre kvaliteten af analysen. Derudover er der tidligere forskning, som har belyst effekten af nationale kulturer ud fra 28 lande (Cullen, Parboteeah, and Hoegl, 2004). Altså stort set lige så mange lande som denne undersøgelse bygger på. Det understøtter dermed argumentet for, at 25 lande også kan give et indblik i forskellige samfundsmæssige forholds påvirkning på skattemorale.

Nedenstående tabel angiver, listen af lande som er medtaget i undersøgelsen, samt antallet af respondenter i hvert land fordelt på de fire tidsintervaller. Aggregeringen af dataet fungerer ved at tage gennemsnittet af respondenterne i hver af de nedenstående kategorier for land og år. Hensigten med tabellen er at vise, hvordan respondenter er fordelt, inden dataet aggregeres. Dette er med til at øge reliabiliteten af undersøgelsen, idet det giver en gennemsigtighed i, hvilken data hele undersøgelsen er funderet.

Tabel 1: Respondenter fordelt på lande og tidsintervaller

LANDE	1981-1990	1991-2000	2001-2010	2011-2020	RESPONDENTER I ALT:
USA	4.164	2.742	1.249	4.828	12.983
CANADA	2.984	1.931	2.164	4.018	11.097
MEXICO	3.368	3.045	1.560	3.741	11.714
CHILE	1.500	2.200	1.000	2.000	6.700
STORRITANNIEN	2.651	2.093	2.602	4.397	11.743
NORD IRLAND	616	1.000	500	447	2.563
HOLLAND	2.238	1.003	2.604	6.451	12.296
FRANKRIG	2.202	1.615	2.502	1.870	8.189
SPANIEN	6.450	3.620	2.700	2.398	15.168
POLEN	1.920	2.248	2.510	2.318	8.996
ØSTRIG	1.460	1.522	1.510	1.644	6.136
ITALY	3.366	2.000	2.531	2.277	10.174
RUSSIA	1.961	4.540	3.537	6.135	16.173
ESTLAND	1.008	2.026	1.518	2.837	7.389
LETLAND	903	2.213	1.506	1.335	5.957
LITAUEN	1.000	2.027	1.500	1.448	5.975
BELARUS	1.015	3.092	1.500	3.083	8.690
FINLAND	1.591	2.025	2.148	1.199	6.963
SVERIGE	2.001	2.024	2.190	2.400	8.615
NORGE	2.290	1.127	2.115	1.122	6.654
ISLAND	1.629	968	808	1.624	5.029
SYDAFRIKA	4.332	2.935	5.988	3.531	16.786
KINA	1.000	1.500	2.991	5.336	10.827
JAPAN	2.215	2.416	3.539	1.353	9.523
INDIEN	2.500	2.040	4.003	4.078	12.621
TOTAL:	56.364	53.952	56.775	71.879	238.961

Note: data fra IVS (Haerpfer et al., 2022)

4.3. Frasortering af variable: Bortfaldsanalyse

Udgangspunktet for specialet var i første omgang spørgsmålet om skattemoralen og hvad der påvirkede den. Med udgangspunkt i problemfeltet blev det indsnævret til samfundsmæssige forhold, og ved at dykke ned i institutionel anomi teori blev de samfundsmæssige forhold delt op i to kategorier; kulturelle og strukturelle. De strukturelle samfundsmæssige forhold refererer til mulighedsstrukturer, hvor de kulturelle samfundsmæssige forhold refererer værdier og normer. I

udvælgelsen af variable gennemgik jeg IVS-dataet og fandt her flere variable, som kunne fungere som mål for hver af de faktorer, som kendetegner anomi.

Inden jeg arbejdede videre med variablene, ønskede jeg at sikre, at der var et minimalt bortfald og at de indeholdt svar for alle lande i alle tidsintervaller. Et udbredt problem i paneldata er bortfald af respondenter, fordi de simpelthen falder fra løbende. Dog er dette studie bygget på data som er indsamlet som gentaget tværsnit af den samme population, hvorfor respondenter ikke falder fra løbende (European Values Study, u. å.; World Values Survey, u. å.). I stedet er der en anden form for bortfald, som er relevant at undersøge nærmere i IVS-dataet. Der er flere respondenter, som ikke har besvaret alle spørgsmål i spørgeskemaet. Dette kaldes item nonrespons og dækker ukomplette svar fra respondenter (Bryman, 2016, s. 184). Normalt vil item non-respons få konsekvenser for den endelige regressionsmodel, da disse besvarelser sorteres fra. Dermed sker der en reducere af antallet af observationer. Dog er det anderledes for denne undersøgelse, da regressionsanalysen foretages på den aggregerede data. Dermed medtages alle observationer, også selvom respondenter ikke har besvaret alle spørgsmål, idet hver variabel aggregeres.

Selvom respondenter med item-nonrespons ikke sorteres fra, da dataet aggregeres, er det stadig vigtigt at undersøge bortfaldet, da et stort antal af missing observationer på en variabel, kan påvirke gennemsnittet af variablen og dermed give biased estimater, alt efter hvilken type bortfald det er. Typisk er der tale om tre typer bortfald; MCAR, MAR og MNAR (Graham, 2009).

MCAR refererer til 'missing completely at random' og betyder at der er et helt tilfældigt bortfald af respondenter, der er således ikke noget systematik i hvem der er missing. MAR refererer til 'missing at random', hvilket betyder manglende observationer der skyldes et tilfældigt bortfald, men betinget af andre variable i datasættet. Yderligere kan det skyldes et systematisk bortfald, hvilket kaldes 'missing not at random' (MNAR). MNAR kan både reducere resultaternes statistiske power og give biased estimater i større eller mindre grad. Alt efter om bortfaldet skyldes MCAR, MAR eller MNAR, er der forskellige udfordringer knyttet hertil og forskellige grader af hvor stort et problem det er (Graham, 2009, s. 552-553).

For denne undersøgelse er det relevant at undersøge, hvorvidt bortfaldet skyldes systematisk, da det kan påvirke gennemsnittet, hvilket er problematisk, når dataet aggregeres op fra individ niveau til landeniveau, ved netop at tage gennemsnittet. Der laves derfor en bortfaldsanalyse, for at afdække, hvor stort bortfaldet er, og hvorvidt det er systematisk. Dette er med til at sikre kvaliteten af undersøgelsens resultater.

4.3.1. Første led i bortfaldsanalysen

Som første led i bortfaldsanalysen, tjekkede jeg fordelingen af besvarelser på hver variabel. Variablene for tidsintervaller og lande medtages ikke bortfaldsanalysen, da der ikke er nogen missing observationer på disse. Variablene der angav *arbejdets betydning* og *uddannelsesniveau*, havde begge mange missing-værdier. Variablene for *skattemoral*, *arbejdsløshed*, *indkomst*, *holdning til indkomstforskelle* og *holdning til konkurrence* havde færre missing-værdier.

Alle variablene som angav *arbejdets betydning* (C011 til C025) havde mellem 100.483 og 217.466 missing værdier, grundet 'not asked in survey' (Haerpfer et al., 2022). For at undersøge det høje antal af item non-respons på disse variable, lavede jeg tabeller som viste missing observationer grundet 'not asked in survey' fordelt på lande og tidsintervaller. Tabellerne afslørede, at der på alle variable, som målte *arbejdets betydning*, var missing værdier på alle lande, og at der var ekstremt mange missing i de to sidste tidsintervaller. Bortfaldet på disse variable vurderes at være så stort, at der var stor risiko for at give biased estimater, idet gennemsnittet af disse værdier formentlig var misvisende at bruge i den videre analyse. Jeg vurderede på den baggrund, at *arbejdets betydning* må undlades som mål for kulturelle samfundsmæssige forhold, i den videre analyse.

En anden variabel som viste sig at gemme på et problematisk bortfald allerede i denne indledende del af bortfaldsanalyse er *uddannelsesniveau*. Her viste det sig, at der er 240.159 missing ud af 300.680 observationer. Og hertil er 239.272 missing grundet 'not asked in survey'. Igen lavede jeg en tabel, som viste missing observationerne grundet 'not asked in survey' fordelt på lande og tidsintervaller (Haerpfer et al., 2022). Tabellen afslørede, at der i alle lande er en stor andel af respondenter som ikke har fået spørgsmålet om uddannelsesniveau. Yderligere viste tabellen, at der var utrolig mange missing i alle lande og alle tidsintervaller. Bortfaldet på *uddannelsesniveau* vurderes at være så problematisk, at der er stor risiko for biased estimater, idet gennemsnittet af disse værdier formentlig er misvisende at bruge. Jeg vurderede på den baggrund, at *uddannelsesniveau* må undlades i den videre analyse. Opsummerende på første led i bortfaldsanalysen, frasorteres *arbejdets betydning* og *uddannelsesniveau*.

4.3.2. Andet led i bortfaldsanalysen

I andet led i bortfaldsanalysen belyste jeg bortfaldet på de resterende variable; *skattemoral*, *arbejdsløshed*, *indkomst*, *holdning til indkomstforskelle* og *holdning til konkurrence*. Formålet var at undersøge, hvorvidt bortfaldet hos disse variable var systematisk. Dette gjorde jeg ved at programmere en variabel, der angav antallet af missing-værdier pr. observation. Herudfra så jeg, at

der var 211.785 komplette svar (besvarelse på alle fem variable) og 192 respondenter var missing på alle fem variable. Jeg undersøgte hvordan de 192 var fordelt på lande og tidsintervallerne, ved at lave en tabel herover. Tabellen viste, at respondenterne var fordelt på alle fire tidsintervaller og alle lande, hvilket antydte, at bortfaldet var helt tilfældigt (MCAR). Bortfaldet forventes derfor ikke at give biased estimater, da det var et relativt lille frafald fordelt på lande og tid. Disse respondenter fjernes således fra dataet, da deres besvarelser ikke var brugbare.

Herefter undersøgte jeg, hvorvidt der var systematik i det resterende bortfald. For at belyse dette programmerede jeg en tabel, som viste mønstre i missing data. Det mønster, som forekom hyppigst, var 26.942 respondenter der havde besvaret alle spørgsmål, undtagen *indkomstniveau*. Dette skyldes formentlig, at det er spørgsmål, som kræver man ved noget om sin egen økonomi. Det er ikke alle der har overblik over egen indkomst, hvilket kan være grunden til at flere vælger at undlade at besvare dette. Yderligere er privat økonomi for mange et privat anliggende, hvilket muligvis kan være årsagen til at flere har valgt ikke at svare. Ved nærmere undersøgelse, af dette frafald på *indkomstniveau*, så jeg, at respondenterne var jævnt fordelt i de inddragede lande og tidsintervaller. Det virkede dermed ikke som et systematisk bortfald, som ville påvirke landenes gennemsnit, da det var så få i hvert land og tidsinterval, som var missing. Jeg vurderede således, at bortfaldet var MCAR, altså et helt tilfældigt bortfald, og at det var så lille, at det ikke forventes at påvirke gennemsnittet på den aggregerede *indkomstniveau*-variabel.

Tabellen over mønstre i bortfald viste, at det mønster som forekom anden hyppigst, var 21.986 respondenter som havde besvaret alle variable undtagen to; *holdningen til konkurrence* og *holdningen til indkomstforskelle*. Ligesom ved *indkomstniveau* lavede jeg tabeller som viste bortfaldet af respondenterne på *holdningen til indkomstforskelle* og *holdningen til konkurrence* fordelt på lande og tidsintervaller. Tabellen viste, at respondenterne var jævnt fordelt i de inddragede lande og tidsintervaller, med undtagelse af Argentina, Schweiz, Portugal, Tyskland, Danmark og Australien, som alle manglede besvarelser på *holdningen til indkomstforskelle* i et tidsinterval. Yderligere var Argentina, Schweiz og Australien missing på minimum et tidsinterval for *holdningen til konkurrence*. Ved variablen for *arbejdsløshed* var det kun Sydkorea der var missing og for *indkomstniveau* var det Argentina og Portugal.

Det betyder, at ovennævnte lande ikke ville være med i den endelige regressionsanalyse, hvis jeg inddragede alle de uafhængige variable. Valget stod så mellem, 1) at enten inddrage Danmark, og så droppe *holdningen til indkomstforskelle*, 2) droppe Danmark, og dermed beholde *holdningen til indkomstforskelle*.

Dette forekom problematisk, da jeg havde et stort ønske om at få Danmark med i undersøgelsen. Især da det er i en dansk kontekst interessen for feltet udspringer. Alligevel vil jeg argumentere for, at fokus ikke er på Danmark, men samfundsmæssige forhold. Derved er Danmark ikke mere vigtig i undersøgelsen end andre lande. Yderligere repræsenterer Danmark ikke en unik case, idet der er andre lande med lignende samfundsmæssige forhold, for eksempel skandinaviske lande som Norge og Sverige. Det er problematisk at sortere *holdningen til indkomstforskelle* fra. Denne variabel udgør nemlig et centralt mål for økonomisk orienterede værdier, hvor Danmark i sig selv, ikke nødvendigvis bidrager med afgørende nuancer til undersøgelse. Det vil derfor svække den interne validitet af undersøgelsen at sortere *holdningen til indkomstforskelle* fra. Modsat vil det ikke gøre den store forskel for kvaliteten af undersøgelsen af sortere Danmark fra. Det vurderes derfor, at det er nødvendigt at sortere Danmark fra.

Opsummerende er der således sorteret flere lande fra undersøgelsen. For at se et overblik over lande og respondenter, se tabel 1. Yderligere er to mål for samfundsmæssige forhold sorteret fra. Det betyder at strukturelle samfundsmæssige forhold måles ved *indkomstniveau* og *arbejdsløshed*. Kulturelle samfundsmæssige forhold måles ud fra *holdningen til konkurrence* og *holdningen til indkomstforskelle*.

4.4. Deskriptiv variabeloversigt

Følgende tabel præsenterer de variable, som benyttes i analysen, herunder den afhængige variabel (skattemorale), uafhængige variable (samfundsmæssige forhold) samt kontrolvariable (tid og lande). Tabellen indeholder værdier for gennemsnit, standardafvigelse, maksimums- og minimumsværdier, måleniveau, samt antal observationer. For kontrolvariablene er det kun måleniveau og antal observationer der er angivet, da gennemsnit, standardafvigelse, minimums- og maksimumsværdier ikke er informative for kategoriske variable.

Den deskriptive variabeloversigt viser værdierne for den aggregerede data. Dette kommer blandt andet til udtryk i redueringen af antallet af observationer, som nu er på 100. Fordelen ved at tage gennemsnittet af den aggregerede data, er at hvert land vægter det samme i gennemsnittet for hver variabel. Hver variabel er grundigt beskrevet i de efterfølgende afsnit.

Tabel 2: Deskriptiv statistik over de aggregerede variable

	Gennemsnit	Standardafvigelse	Min	Max	Måleniveau	Antal
Skattemoral	8,66	0,57	6,88	9,74	Kontinuert	100
Holdningen til konkurrence	7,24	0,58	5,8	8,53	Kontinuert	100
Holdningen til indkomstforskelle	5,68	0,87	2,92	7,87	Kontinuert	100
Indkomstniveau	4,97	0,80	2,70	7,87	Kontinuert	100
Arbejdsløshed	0,0590	0,0474	0,0010	0,3413	Kontinuert	100
Tidsintervaller	Fire tidsintervaller: (1981 til 1990) (1991 til 2000) (2001 til 2010) (2011 til 2020)				Kategorisk	100
Lande	25 lande				Kategorisk	100

Note: Aggregeret og behandlet data fra IVS (Haerpfer et al., 2022)

4.5. Den afhængige variabel: Skattemoral

I dette speciale udgør skattemoralen den afhængige variabel, hvilket begrundes med baggrund i problemfeltet, som belyser, hvordan skattemoralen henviser til motivationen til at betale skat (Cunningham et al., 2005). Dermed er skattemoralen afgørende for, hvorvidt borgerne i samfundet begår skatteunddragelse (Filippin, Fiorio & Viviano, 2013, s. 320).

Skattemoralen måles ud fra holdningen til, hvorvidt det er acceptabelt at snyde i skat. At måle skattemoralen gennem spørgsmålet om, hvor acceptabelt det er at syde i skat, giver en indikation af individers holdninger til skatteunddragelse.

Det også vigtigt at reflektere over, hvad det egentlig er variabelen måler, holdt op imod, formålet med undersøgelsen. Spørgsmålet måler nemlig holdninger og ikke adfærd. Der kan være et misforhold mellem, hvad folk siger, og hvad de rent faktisk gør (Kraus, 1995), hvilket kan begrænse målingens praktiske anvendelighed. Ifølge Kraus (1995, s. 71), er der en sammenhæng mellem holdninger og handlinger, men det påpeges, at denne sammenhæng sagtens kan skyldes, at der er en stærk social forventning om konsistens mellem holdninger og handlinger (Dollard, 1949), og at mennesker typisk søger situationer og omgangskredse, der forstærker deres eksisterende holdninger (Snyder & Kendzierski, 1982). Dette betyder, at personer med lignende holdninger ofte befinder sig i situationer, hvor det er lettere og mere accepteret at handle i overensstemmelse med deres holdninger (Kraus, 1995, 71). Denne sammenhæng mellem holdninger og handlinger kan overføres til konteksten af skattemorale og skatteunddragelse. Hvis en persons skattemorale (dvs. deres holdning til at betale skat) er høj, vil de sandsynligvis handle i overensstemmelse hermed og undgå

skatteunddragelse. Omvendt, hvis en persons skattemorale er lav, kan de være mere tilbøjelige til at begå skatteunddragelse. Derfor kan man argumentere for, at måling af skattemorale kan give en indikation af niveauet af skatteunddragelse i en given befolkningsgruppe. Hvis skattemoralen er høj, er det sandsynligt, at skatteunddragelsen vil være lavere, og omvendt.

Desuden kan spørgsmålet være påvirket af kontekstuelle faktorer, såsom aktuelle skandaler eller mediedækning om skatteunddragelse. Dertil er skatteunddragelse en meget kompleks kriminalitetsform, som både kan henvise til den enkelte borger, som snyder for få hundrede kroner, men det kan også referere til store virksomheder, som snyder for flere milliarder kroner. Det kan derfor være udfordrende at vurdere, hvorvidt skatteunddragelse er acceptabelt, idet det refererer til både små og store økonomiske forbrydelser. Yderligere kan straffniveauet i det pågældende land også påvirke opfattelsen af hvorvidt det er acceptabelt. Dette skyldes, at der er en uløselig sammenhæng mellem straffen for skatteunddragelse og samfundets holdning til skatteunddragelse (Simpson et al., 2023, 584-585).

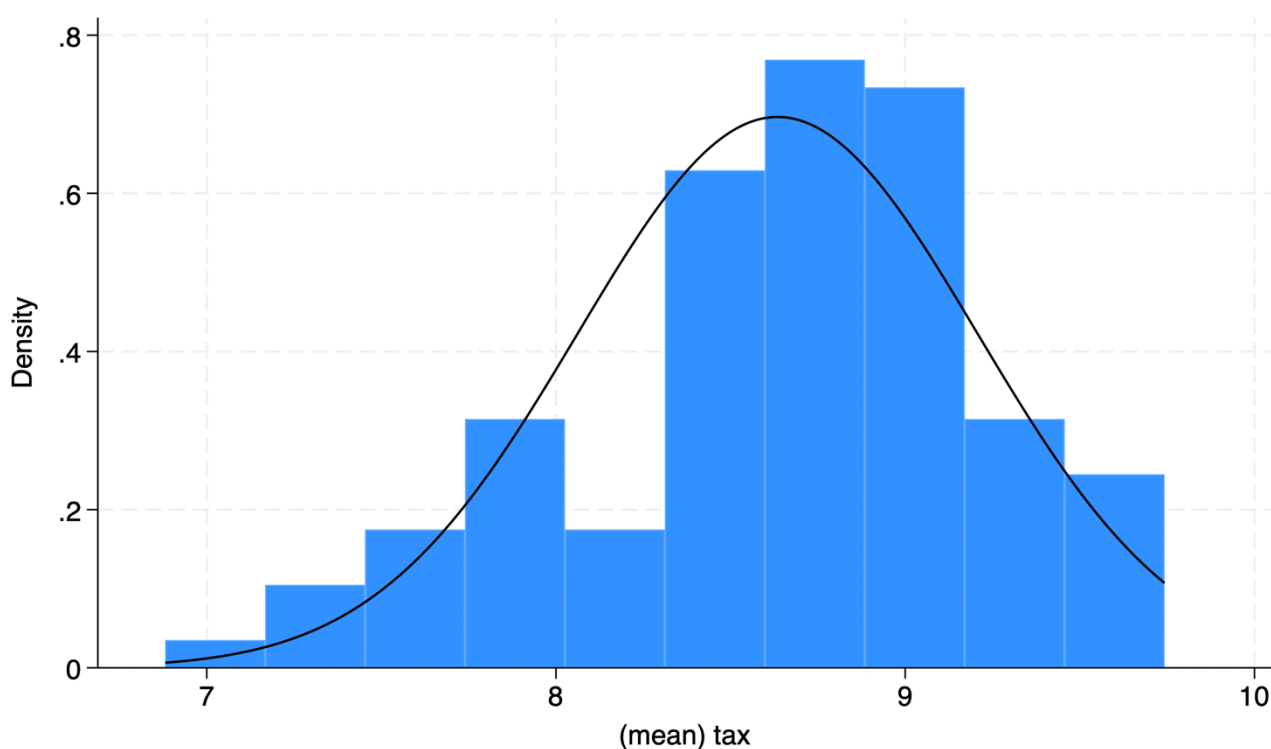
Spørgsmålet er stillet i både EVS og WVS og lyder: ”I hvilken grad synes du det er acceptabelt at snyde i skat, hvis man kan?” (Bilag 1: s. 22). Svarmulighederne er en skala som rangerer fra 1 ’slet ikke acceptabelt’ til 10 ’I høj grad acceptabelt’. Skalaen er i denne undersøgelse omkodet, så en stigning på skalaen fra 1 til 10, skal tolkes som et udtryk for en højere skattemorale. Det giver en mere intuitiv og forenklet tolkning.

Udover de ti svarkategorier havde 5.151 respondenter svaret ’ved ikke’. Dertil havde 1.686 respondenter ikke besvaret spørgsmålet, 3.139 respondenter havde ikke fået spørgsmålet og 167 respondenter var missing af anden ukendt grund (Haerpfer et al., 2022). Alle disse respondenter sorteres fra, for at sikre klare resultater, som ikke tilsløres af missing-værdier. Dermed blev der her sorteret 10.467 respondenter fra.

Skalaen fra 1 til 10 tillader en nuanceret opfattelse af skattemoralen, idet den giver plads til en bred vifte af grader af accept. Dog kan skalaen også være forbundet med visse problematikker. Mens den giver mulighed for nuancer i svarene, kan den også gøre det vanskeligt at fortolke mellemtrin, idet forskellige respondenter kan have forskellige opfattelser af, hvad hvert tal repræsenterer. Specielt er brugen af skalaer problematisk, fordi der ikke er en forklaring på, hvad hvert tal repræsenterer. Dette medfører, at ingen egentlig ved, hvad alle mellemkategorierne betyder, hvilket svækker den interne validitet, da respondenterne ikke nødvendigvis har en fælles forståelse af skalaen (King et. al., 2004, s. 191-192).

En vigtig fordel ved denne målemetode er, at den kvantificerer en subjektiv holdning på en skala, hvilket muliggør statistisk analyse og sammenligning. Det gør det muligt at anvende statistiske metoder til at identificere mønstre og sammenhænge mellem skattemoral og andre samfundsmæssige forhold. Det bidrager dermed til at øge den eksterne validitet af resultaterne, da det er muligt at indsamle data på holdninger, fra enormt mange respondenter. I nedenstående figur fremgår et histogram, som visualiserer fordelingen af respondenternes besvarelse på den afhængige variabel; *skattemoralen*.

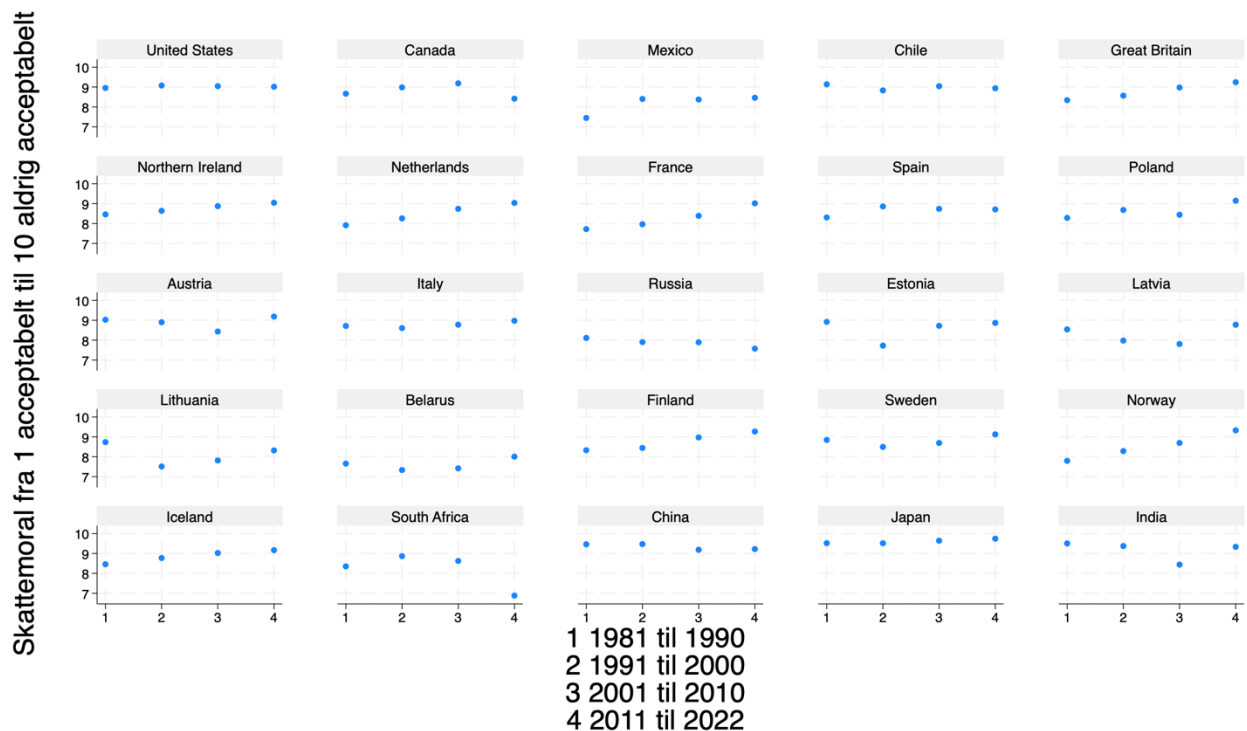
Figur 4: Histogram over aggregeret skattemoral

Histogrammet viser, at der er en tilnærmelsesvis normalfordeling for respondenteres skattemorale, hvilket betyder at observationerne er nogenlunde ligeligt fordelt på hver side af middelværdien. Den deskriptive variabeloversigt viser, at *skattemoralen* har et gennemsnit på 8,66, hvilket skal ses i forhold til skalaen, som går fra 1 "helt acceptabel" til 10 "slet ikke acceptabel". Gennemsnittet indikerer, at der generelt er en høj skattemorale. Der ses en minimumsværdi på 6,88 og maksimumsværdi på 9,74, hvilket viser, at der er et lille spænd i skattemoralen på tværs af lande og tid. Den deskriptive statistik af skattemoralen indikerer, at der på et internationalt plan, er konsensus om, at det ikke er acceptabelt at snyde i skat, altså er der generelt en høj skattemorale. Det er i sig selv interessant, at lande gennemsnitligt udviser så høj grad af enighed til dette spørgsmål. Jeg vender tilbage til dette fund i diskussionen.

Undersøgelsen bygger på ændringer i skattemoralen over tid i forskellige lande. For at få et visuelt indblik i hvordan skattemoralen variere på tværs af forskellige lande og over tid, præsenteres et scatterplot for hvert lands skattemoral i de fire tidsintervaller. Det er således muligt at se stabiliteten eller variationen i skattemoralen i nedstående figur:

Figur 5: Scatterplots over skattemoralen og de fire tidsintervaller i hvert af de 25 lande

Ovenstående scatterplots viser, at skattemoralen i flere lande er steget gennem tiden, eller har lagt relativt stabilt. I få lande er der sket et lille fald i skattemoralen, med undtagelse af Sydafrika, hvor der er sket et større fald. Indenfor et interval på 7 til 10 på skalaen, ser det ud til at skattemoralen gennem tiden er svagt stigende. Sammenligner man scatterplots, har lande med højere gennemsnitlig skattemoral (som Japan) en tendens til at vise mindre variation og færre outliers. Derimod udviser lande med lavere skattemorale (som Mexico og Sydafrika) mere variation og flere afvigelser i skattemoralen. Det tyder på, at jo højere skattemorale, jo mere stabilitet er der også i skattemoralen. I forhold til specialets teoretiske grundlag, kan det formentlig skyldes, at disse lande, med lavere skattemorale, i højere grad er plaget af udsving i skattemoralen, i tråd med udsving i andre samfundsmæssige forhold.

4.6. Uafhængige variable: Samfundsmæssige forhold

I dette afsnit præsenteres undersøgelsens uafhængige variable. De uafhængige variable som inddrages, udgør de samfundsmæssige forhold, som påvirker skattemoralen, qua specialets teoretiske ramme og eksisterende forskning. Der er inddraget fire uafhængige variable, som belyser henholdsvis kulturelle og strukturelle samfundsmæssige forhold.

4.6.1. Indikatorer for kulturelle samfundsmæssige forhold

Operationaliseringen af kulturelle samfundsmæssige forhold gennem holdninger til konkurrence og indkomstforskelle bygger på antagelsen om, at disse holdninger reflekterer økonomisk orienterede værdier. De kulturelle samfundsmæssige forhold måles derfor ud fra følgende to variable *holdningen til konkurrence* og *holdningen til indkomstforskelle*. Begge spørgsmål er præsenteret under emnet aktuelle samfundsforhold i spørgeskemaet, og refererer til individernes holdning til konkurrence og indkomstforskelle i det samfund de lever i (Bilag 1: s. 13-15). Spørgsmålene er begge mål for kulturelle samfundsmæssige forhold, som i teoriafsnittet operationaliseres til graden af økonomisk orienterede værdier. Baggrunden for dette er, at hvis man går ind for konkurrence og større indkomstforskelle, forslår jeg, det er et udtryk for, hvordan økonomien, som institution, har influeret normer og værdier i samfundet.

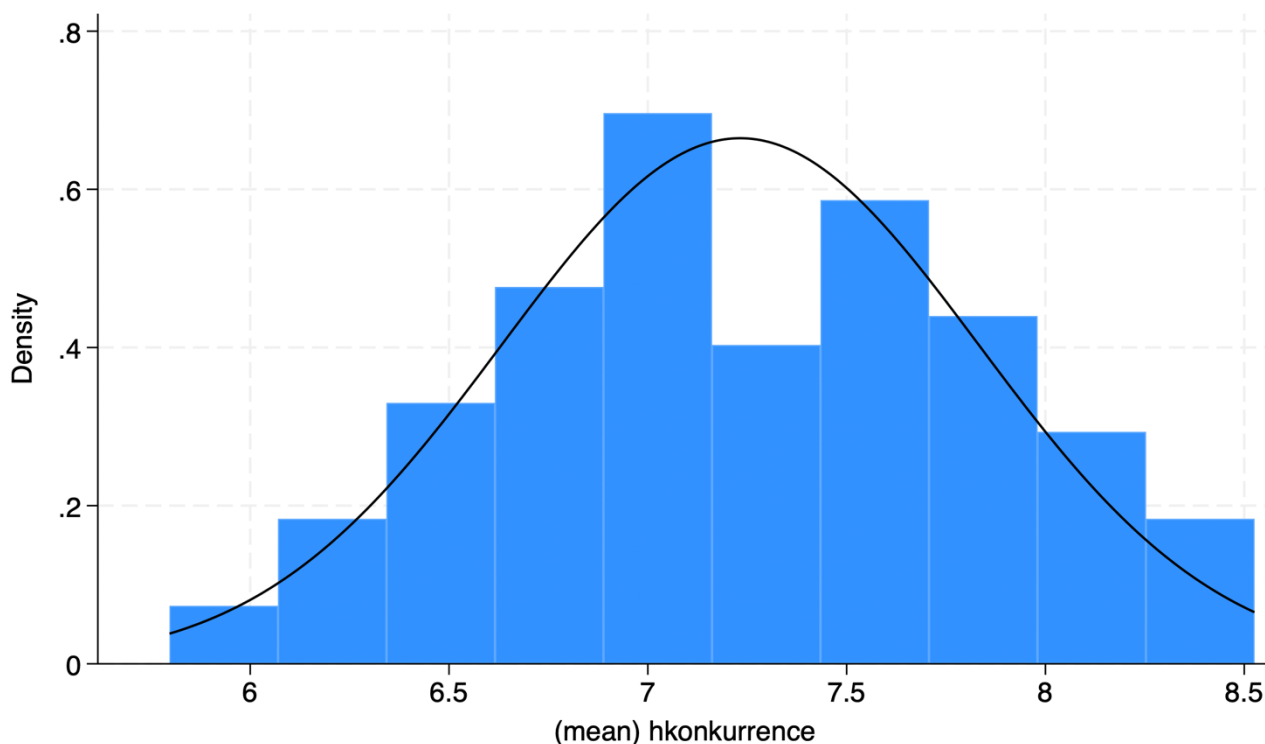
Begge variable er baseret på spørgsmålet ”Læs følgende udsagn, og angiv, hvor på skalaen du vil placere dine egne holdninger:”. Skalaen går fra 1 til 10. Ved *holdningen til konkurrence* er 1 ’Konkurrence er godt’ og 10 ’Konkurrence er skadeligt’. Ved *holdningen til indkomstforskelle* er 1 ’Der skal være større indkomstmæssig lighed’ og 10 ’Der skal være større økonomisk tilskyndelse til at gøre en indsats for den enkelte’ (Bilag 1: s. 15). Da begge variable er mål for økonomisk orienterede værdier, vil en placering højt på skalaen for *holdningen til indkomstforskelle* indikere, at man har økonomisk orienterede værdier, hvor en placering højt på skalaen for *holdningen til konkurrence* indikerer det modsatte; at man *ikke* har økonomisk orienterede værdier. For at forenkle tolkningen i analysen omkodes *holdningen til konkurrence*, således at høje placeringer på begge skalaer indikerer, at man har økonomisk orienterede værdier. Det giver en mere intuitiv tolkning. Skalaen for *holdningen til konkurrence* lyder i stedet; er 1 ’Konkurrence er skadeligt’ og 10 ’Konkurrence er godt’.

Igen forekommer den samme problematik, som ved den afhængige variabel, idet spørgsmålene besvares ud fra en 1 til 10 skala, hvor der ikke er en forklaring på, hvad hvert tal repræsenterer. Dette medfører, som beskrevet, at ingen egentlig ved, hvad alle mellemkategorierne

betyder, hvilket svækker den interne validitet, da respondenterne ikke nødvendigvis har en fælles forståelse af skalaen (King et. al., 2004, s. 191-192).

I nedenstående figur fremgår et histogram, som visualiserer fordelingen af den aggregerede data over *holdningen til konkurrence*.

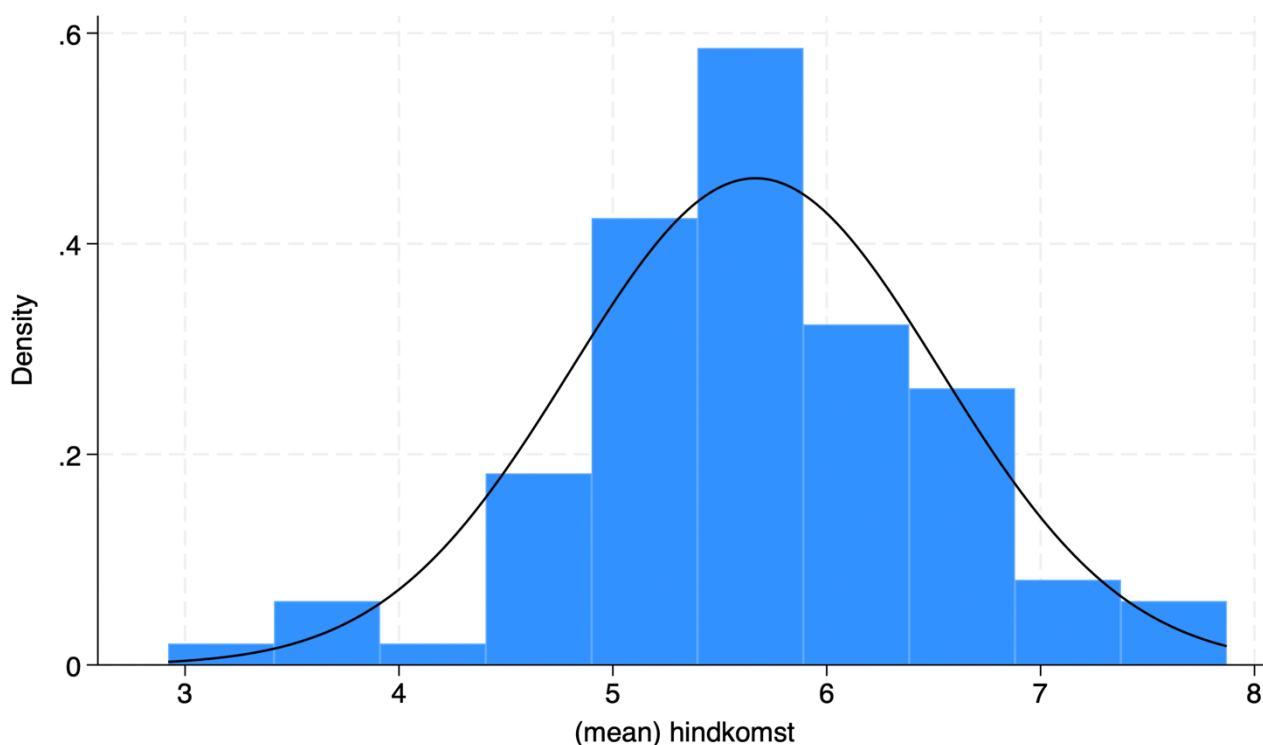
Figur 6: Histogram over aggregeret 'holdningen til konkurrence'

Histogrammet viser, at der er en tilnærmelsesvis normalfordeling af værdierne, hvilket betyder, at gennemsnittet og medianen er ens eller næsten ens. Variablen, som angiver *holdningen til konkurrence*, har et gennemsnit på 7,24, hvilket skal ses i forhold til skalaen, hvor 1 er 'Konkurrence er skadeligt' og 10 er 'Konkurrence er godt'. Gennemsnittet indikerer, at der generelt er en tilbøjelighed til, at synes, at konkurrence er godt. Der ses en minimumsværdi på 5,8 og en maksimumsværdi på 8,53, hvilket viser, at der er et lille spænd i *holdningen til konkurrence*. Den deskriptive statistik over *holdningen til konkurrence* indikerer, at der er en konsensus om, at konkurrence er godt, og dermed antyder det værdier, som er økonomisk orienterede.

I nedenstående figur fremgår et histogram, som visualiserer fordelingen af den aggregerede data over *holdningen til indkomstforskelle*.

Figur 7: Histogram over aggregeret 'holdningen til indkomstforskelle'

Histogrammet viser, en tilnærmelsesvis normalfordeling af værdierne som angiver *holdningen til indkomstforskelle*. Gennemsnittet er på 5,68, hvilket skal ses i forhold til skalaen; 1 'Der skal være større indkomstmæssig lighed' og 10 'Der skal være større økonomisk tilskyndelse til at gøre en indsats for den enkelte'. Gennemsnittet indikerer, at der kun er en lille tilbøjelighed til at synes at indkomstforskelle er godt, idet den kun er lidt over midten af skalaen. Minimumsværdien på 2,92 og maksimumsværdien på 7,87, vidner om et meget stort spænd i *holdningen til indkomstforskelle* på tværs af lande og tidsperioder. Det betyder, at der er stor variation imellem landes økonomisk orienterede værdier, idet der er lande i en given tidsperiode, der har et gennemsnit på kun 2,92, og dermed er de mere tilbøjelige til at mene, at indkomstforskelle bør gøres mere lige. Samtidig er der andre lande i en given tidsperiode, som har et gennemsnit helt oppe på 7,87, og dermed er mere tilbøjelige til at mene det modsatte; at der skal være større økonomisk tilskyndelse til at gøre en indsats for den enkelte.

Begge histogrammer viser, at de fleste lande har økonomisk orienterede værdier, idet størstedelen af værdierne er over 5 på skalaen. Dette indikerer, at konkurrence generelt anses for at være godt for samfundet, og at der er en præference om at der skal være større økonomisk tilskyndelse til at gøre en indsats for den enkelte. Samtidig ser vi, at begge kurver er normalfordelte, men kurven for *holdningen til indkomstforskelle* er bredere, hvor kurven for *holdningen til indkomstforskelle* er

smallere. Det betyder, at der er større spredning i *holdningerne til indkomstforskelle* end i *holdningerne til konkurrence*. At der er større spredning i *holdningen til indkomstforskelle*, kan tyde på, at spørgsmålet om økonomisk lighed er mere polariserende eller komplekst end spørgsmålet om konkurrence. Dette kan skyldes, at indkomstforskelle direkte påvirker individers opfattelse af retfærdighed og personlig økonomisk sikkerhed, mens holdningen til konkurrence kan opfattes mere abstrakt eller generelt. Ikke desto mindre er variablen, der udgør *holdningen til indkomstforskelle*, blevet anvendt i flere tidligere internationale komparative undersøgelser i forbindelse med støtte til omfordeling (Duman, 2020; Sealey og Handy, 2022; Akaeda, 2023). Dette giver en vis legitimitet til brugen af denne variabel. Dog er det vigtigt at anerkende, selvom de anvendte variable giver en værdifuld indsigt i økonomisk orienterede værdier, er der begrænsninger ved at måle komplekse kulturelle værdier med kun to indikatorer.

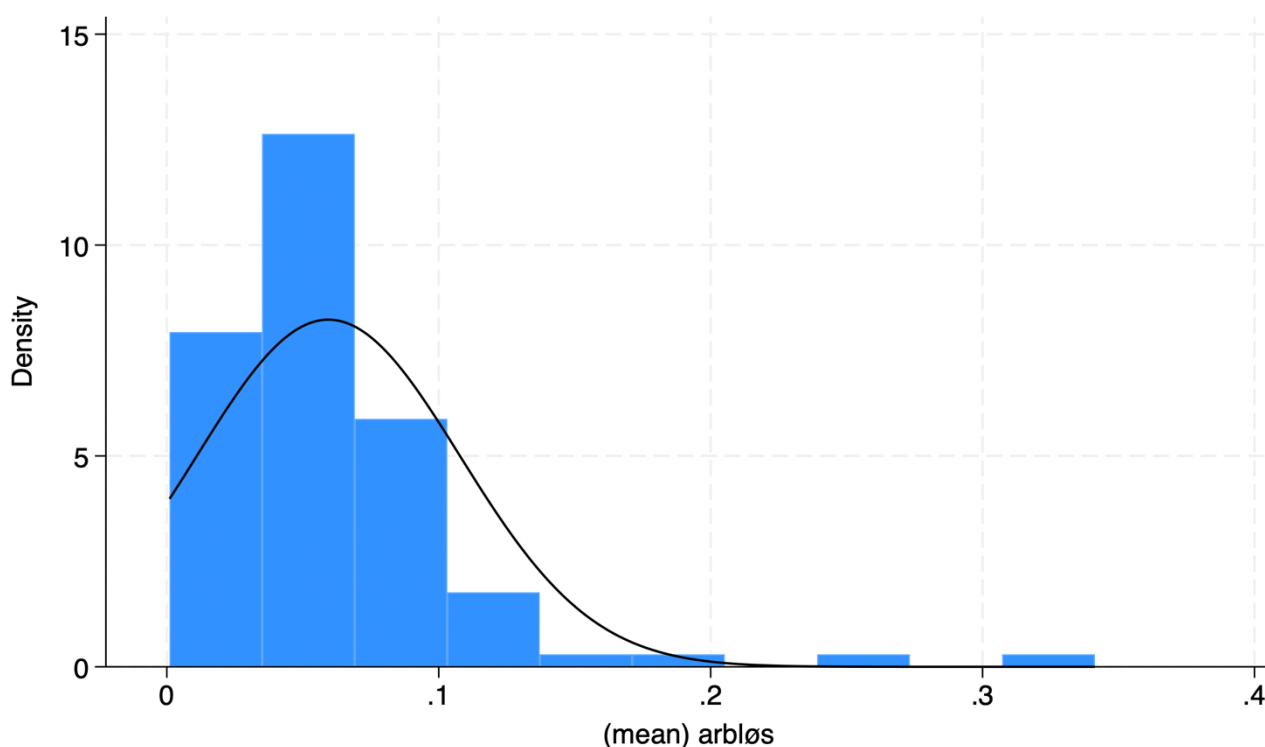
Opsummerende kan det siges, at den deskriptive statistik indikerer, at økonomisk orienterede værdier er dominerende på tværs af samfund.

4.6.2. Indikatorer for strukturelle samfundsmæssige forhold

Høj arbejdsløshed er en af de faktorer som kendetegner anomi, og derfor inddrages et mål for arbejdsløshed, som en indikator for strukturelle samfundsmæssige forhold. En stigning i arbejdsløshed, forventes at lede til et fald i skattemoralen. Denne variabel er baseret på følgende spørgsmål: ”Har du i øjeblikket et lønnet job? Hvis du har mere end ét job, bedes du angive dit primære job. Angiv ’Handicappet’, hvis du på grund af et handicap ikke har et job” (Bilag 1: s. 38). Spørgsmålet har følgende 10 svarkategorier: ”30 timer om ugen eller derover, Mindre end 30 timer om ugen, Selvstændig, Værnepligtig, Efterløner/pensionist, Hjemmegående, Studerende, Arbejdsløs, Handicappet, Andet” (Bilag 1: s. 38). Variablen omkodes til en binær variabel bestående af kun to kategorier; beskæftiget eller arbejdsløs. Ved omkodning af variable til binære, reduceres nuancerne i dataet. Dog vurderes det, at de nuancer som mistes om respondenternes beskæftigelse, ikke er relevante for denne undersøgelse. Det er ikke formålet at vide, hvad respondenterne er beskæftiget med, men blot hvor stor en del af befolkningen i et land der er arbejdsløse. Mens disse oplysninger kan være nyttige i visse sammenhænge, er det for denne undersøgelse tilstrækkeligt at klassificere respondenterne som enten beskæftigede eller arbejdsløse. Omkodning forenkler analysen og gør det lettere at sammenligne arbejdsløshed på tværs af lande, uden at blive distraheret af de mange kategorier, som variablen før indeholdt.

Idet dataet aggregeres fra individniveau til landeniveau, ændres måleniveauet for variablen. Gennemsnittet af en binær variabel vil være en ratio. Hvor den før angav, hvorvidt en respondent er beskæftiget eller arbejdsløs, angiver den nu et gennemsnit for, hvor mange, der i hvert land, indenfor den gældende tidsperiode, er arbejdsløse. Derfor er variablen i analysen tolket som en kontinuert variabel, der antager værdier mellem 0 og 1. Det betyder, at i den senere analyse, skal en stigning på en enhed, tolkes som en stigning på 100%. I nedenstående figur fremgår et histogram, som visualiserer fordelingen af den aggregerede data over landenes arbejdsløshedsprocenter, hvor 0 er 0% og 1 er 100%:

Figur 8: Histogram over aggregeret 'arbejdsløshed'

Histogrammet viser, en venstreskæv normalfordeling, hvilket betyder at gennemsnittet er større end medianen. Dette skyldes at gennemsnittet påvirkes af de outliers, som har en arbejdsløshed på 0,2 eller derover, hvilket medianen ikke påvirkes af. Overordnet viser histogrammet, at størstedelen af de inddragede lande har en arbejdsløshedsprocent på under 10%, og at der er meget få lande, som har en højere arbejdsløshed end de 10%. Gennemsnittet på arbejdsløshed er 0,0561, hvilket betyder, at der i gennemsnit er 5,61% arbejdsløse. Minimumsværdien er på 0,001, altså en minimumsarbejdsløshed på 0,1%, og maksimumsværdien på 0,3415 betyder, at der maksimum har været en arbejdsløshedsprocent på 34,13% i et land i en given tidsperiode.

Yderligere inddrages indkomstniveau som en indikator for de strukturelle samfundsmæssige forhold. Indkomst er en vigtig forklarende variabel for mange fremtrædende teoretiske spørgsmål om adfærd og repræsenterer en standard demografisk variabel i mange analyser. Mange teoretiske tilgange antager, at indkomst har betydning, idet den former interesser, værdier, ideologier og evner (Donnelly & Pop-Eleches, 2018, s. 355).

Dog er der tilknyttet visse problematikker i brugen af indkomstvariablen fra WVS-dataet, da spørgsmålet om indkomst er stillet på tre forskellige måder. Den første tilgang, ligner andre undersøgelser, herunder European Values Survey, hvor de giver respondenterne muligheden mellem ti indkomstgrupper. Med mindre variationer i oversættelsen, var spørgsmålet formuleret som følgende: ”Her er en liste over indkomster. Vi vil gerne vide, på hvilket niveau din husholdnings indkomst ligger. Du skal medregne løn, pension og andre indtægter og trække skat o.l. fra”. Indkomstgrupperne (i den lokale valuta) er defineret af landets hovedforskere, og har til formål at repræsentere decilerne i husstandsindkomstfordelingen. Denne tilgang blev brugt i 152 ud af de 245 undersøgelser inkluderet i det longitudinelle WVS-data samt EVS-data (Donnelly & Pop-Eleches, 2018, s. 356). I den danske version af EVS ser kategorierne ud som følgende:

Tabel 3: Deciler i husstandsindkomst

	CIRKA PR. UGE	CIRKA PR. MÅNED	CIRKA PR. ÅR
1	1.999 eller mindre	8.699 eller mindre	103.999 eller mindre
2	2.000 – 2.999	8.700 – 12.899	104.000 – 154.999
3	3.000 – 3.499	12.900 – 15.299	155.500 – 183.999
4	3.500 – 4.299	15.300 – 18.699	184.000 – 224.299
5	4.300 – 5.199	18.700 – 22.499	225.000 – 269.999
6	5.200 – 6.299	22.500 – 27.399	270.000 – 328.999
7	6.300 – 7.899	27.400 – 34.199	329.000 – 410.999
8	7.900 – 9.899	34.200 – 42.699	411.000 – 512.999
9	9.900 – 12.599	42.700 – 54.599	513.000 – 654.999
10	12.600 – eller mere	54.600 eller mere	655.000 eller mere

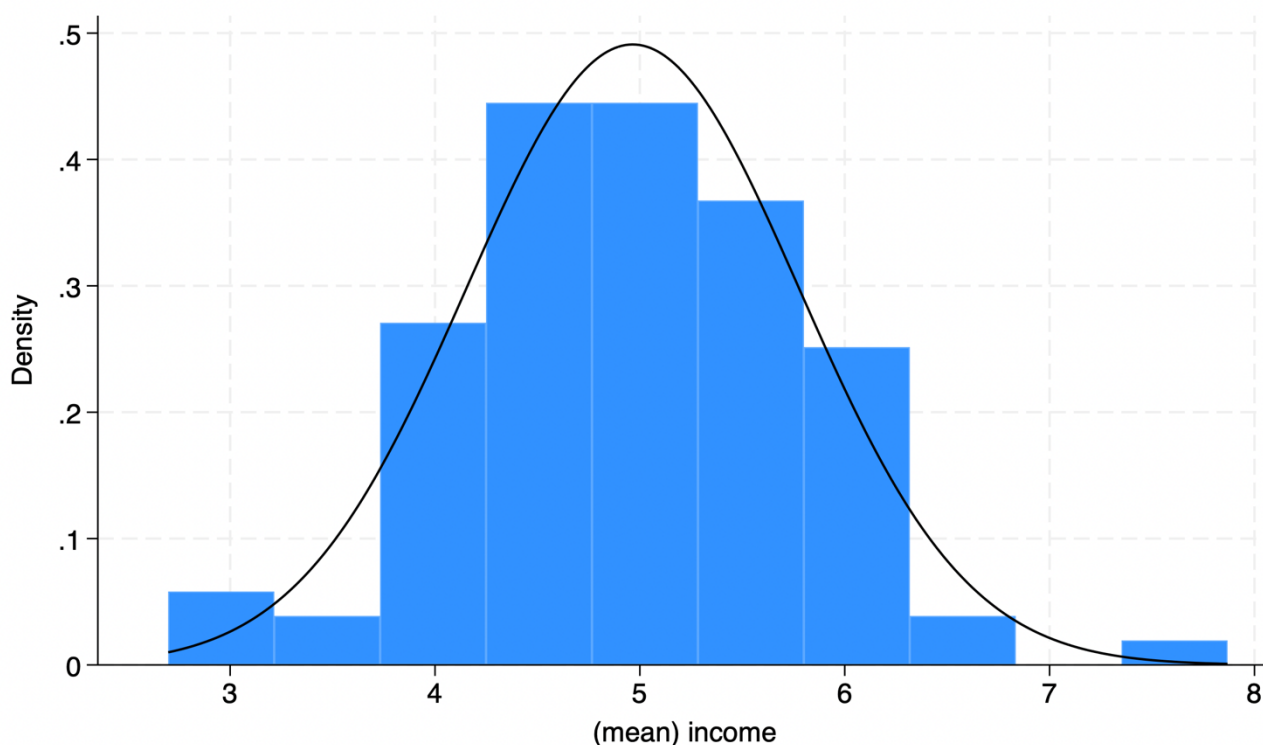
Note: se Bilag 1 s. 43

Den anden tilgang beder respondenterne om at skrive deres husstandsindkomst og omkode dette til indkomstintervaller senere. Med mindre variationer i oversættelsen, var spørgsmålet formuleret som følgende: "Hvad var den samlede indkomst i betragtning af hele indkomsten i din husstand fra alle medlemmer i den seneste måned?" (Donnelly & Pop-Eleches, 2018, s. 356). Den tredje tilgang beder respondenterne om at rangere deres husstandsindkomst på en skala fra 1 til 10, men uden at angive specifikke indkomstintervaller. Med mindre variationer i oversættelsen, var spørgsmålet formuleret som følgende: "Her er en indkomstskala, hvor 1 angiver den 'laveste indkomstdecil' og 10 den 'højeste indkomstdecil' i dit land. Vi vil gerne vide, i hvilken gruppe din husstand er. Angiv venligst det korrekte antal, tæl alle lønninger, pensioner og andre indkomster med." (Donnelly & Pop-Eleches, 2018, s. 356). Den sidste tilgang er problematisk, idet det formentlig er de færreste, som ved hvilke kategori de her skal placere sig i (Donnelly & Pop-Eleches, 2018, 356-357).

Grundet ovenstående varierende tilgange til indkomstspørgsmålet i WVS, forekommer det problematisk at sammenligne indkomster på tværs af lande, da 10-trinsskalaen kan svare til forskellige indkomstintervaller i forskellige lande: således har en amerikansk statsborger i kategori 4 en væsentlig højere indkomst end en moldovisk respondent med samme vurdering på 10-punkts WVS indkomstskalaen (Donnelly & Pop-Eleches, 2018, s. 357). Dog vil jeg argumentere for, at besvarelsen af dette speciales problemformulering ikke afhænger af, hvorvidt kategorierne i de forskellige lande er tilsvarende hinandens. Det som er essentielt for denne undersøgelse, er blot, hvorvidt ændringer i indkomstniveauet i lande påvirker skattemoralen. Og som beskrevet i 3.6. *Metode: Two-way fixed effects*, fjerner modellen variationen mellem lande. Det betyder, at selvom indkomstniveauerne ikke er direkte sammenlignelige, vil det ikke influere analysen. Yderligere har flere undersøgelser brugt den oprindelige WVS 10-punkts skala, som et kontinuerligt mål og har fortolket det som indkomstdeciler (Mishler & Rose, 2001, s. 317; Beramendi & Anderson, 2008; Inglehart et al., 2008, s. 273, Akaeda, 2023, s. 298). På den baggrund vurderer jeg, at indkomstvariablen i WVS-dataet ligeledes er brugbar i konteksten af dette speciale, som et kontinuerligt mål, hvor kategorierne tolkes som indkomstdeciler.

Dette studie bruger således de to indkomstvariable som er i EVS og WVS. Der genereres derfor en samlet variabel som indeholder data fra begge datasæt og som indeholder 10 indkomstniveauer. I nedenstående figur fremgår et histogram, som visualiserer fordelingen af den aggregerede data på landenes gennemsnitlige indkomstniveauer, på 1 til 10 skalaen:

Figur 9: Histogram over aggregeret 'indkomst'

Histogrammet viser, at indkomstvariablen er tilnærmelsesvis normalfordelt, hvorfor gennemsnittet og medianen har samme, eller næsten samme, værdi. Det betyder at observationerne er nogenlunde ligeligt fordelt på hver side af middelværdien, og at der er få outliers. Yderligere fremgår det, at der er stor spredning i *indkomstniveau*, idet der er lande med et indkomstniveau helt nede på 3, hvor andre lande har et på næsten 8. Variablen har et gennemsnit på 4,97, hvilket betyder at det gennemsnitlige indkomstniveau er tættest på det femte niveau ud af de ti indkomstniveauer. Minimumsværdien er på 2,7 og maksimumsværdien er på 7,87. Der er således et meget bredt spænd mellem minimums- og maksimumsværdien. Det vidner om store forskelle i indkomstniveauer mellem de inddragede lande i de forskellige tidsperioder.

4.7. Forudsætninger for lineær regression

Indeværende speciale er baseret på OLS lineære regressioner med fixed effects. Lineære regressioner hviler på en række forudsætninger, der så vidt muligt, skal være opfyldt for at kunne komme med plausible konklusioner til populationen på baggrund af regressionsanalyserne (Stubager & Sønderskov, 2011, s. 7). Er forudsætningerne ikke opfyldt, kan det påvirke standardfejlene og koefficienterne. I praksis efterleves disse antagelser dog aldrig til perfektion (Agresti, 2018). Hvorvidt OLS egner sig til at besvare undersøgelsens problemformulering, kræver derfor blot at

forudsætningerne ikke overtrædes groft. Dette afsnit indeholder en præsentation af forudsætningerne, samt hvilke udfordringer der kan være, hvis ikke forudsætningerne er til stede i dataet. Dertil diskuteres hvilken betydning disse har for resultaterne.

Den ene forudsætning omhandler, at der skal være inddraget relevante variable. Omitted variabel bias forekommer, når udeladte variable har en effekt på den afhængige variabel, men denne effekt tilskrives fejlagtigt de inddragede variable i regressionsmodellen. Omitted variabel bias kan dermed underminere gyldigheden af de estimerede koefficienter (Stubager & Sønderskov, 2011, s. 10-11). I denne undersøgelse er omitted variabel bias forsøgt reduceret ved grundig orientering i eksisterende forskning og en dybdegående forståelse af anomi teori, for derigennem at sikre at relevante variable inddrages i analysen. Yderligere reduceres omitted variabel bias gennem two-way fixed effects modellen, idet denne model kontrollerer for alle variabler, uanset om de observeres eller ej, så længe de forbliver konstante inden for en større kategori (Huntington-Klein, 2022). Dog er det stadig muligt, at der er andre variable, som kan påvirke skattemoralen. Med anomi teori som teoretisk baggrund, er det også beskrevet, hvordan det forekommer næsten umuligt at indfange alle relevante variable. Det er derfor sandsynligt, at resultaterne kan være påvirket af omitted variabel bias.

En anden forudsætning er, at der skal være eksogenitet. Eksogenitet refererer til kausalitet, hvor den uafhængige variabel påvirker den afhængige variabel. Er der i stedet tale om, at skattemoralen påvirker de samfundsmæssige forhold, opstår der et endogenitetsbias. Konsekvensen af endogenitetsbias er den samme som hos omitted variabel bias: fejlestimer (Stubager & Sønderskov, 2011, s. 15). Risikoen for endogenitetsbias reduceres, idet studiet er designet longitudinelt. Således er det muligt at undersøge, hvorvidt en ændring i samfundsmæssige forhold, over tid, hænger sammen med ændringer i skattemoralen (Bryman, 2016, s. 56-59). Dog er det stadig muligt, at undersøgelsen kan være præget af endogenitetsbias, da de samfundsmæssige forhold ligeledes kan påvirke hinanden, qua anomi teori.

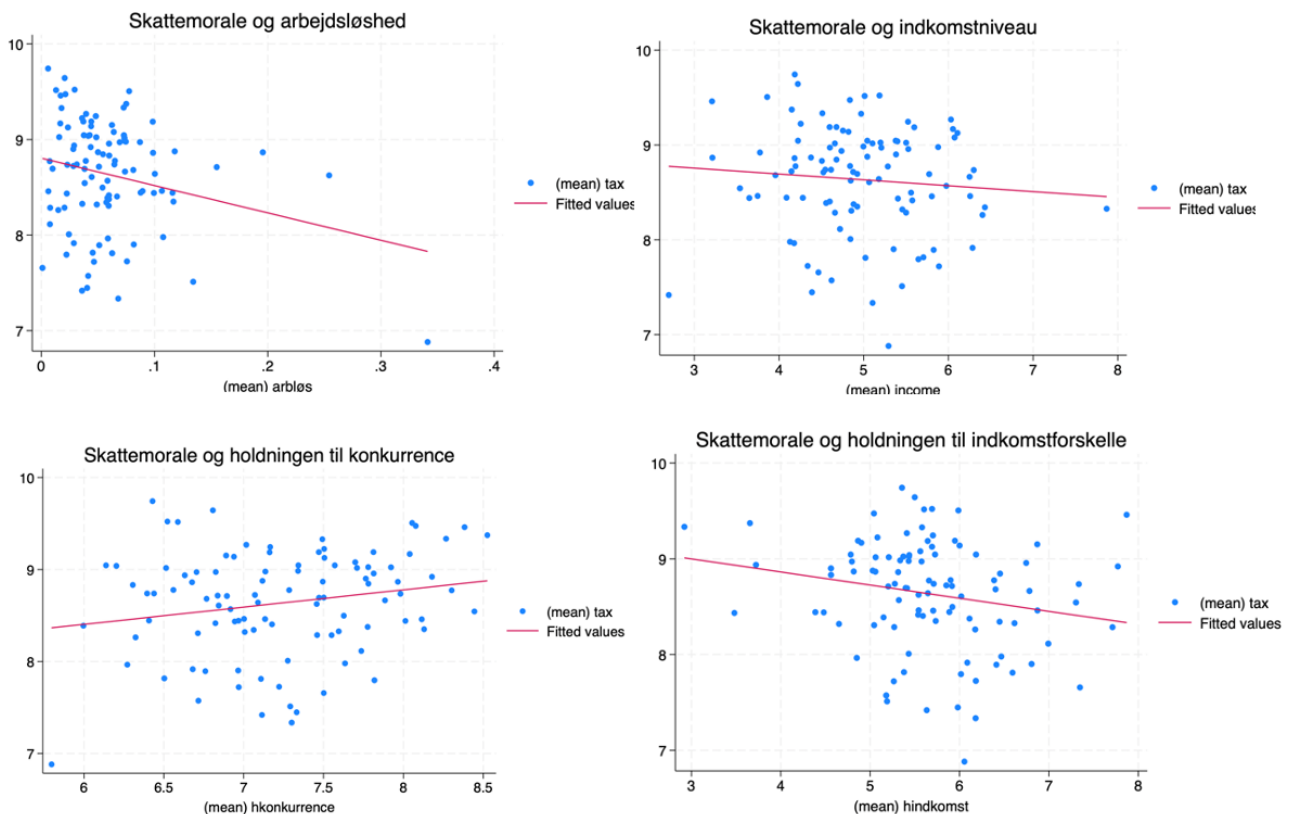
Den tredje forudsætning er, at regressionsmodellen ikke må være præget af multikollinearitet. Multikollinearitet refererer til en situation, hvor to eller flere uafhængige variable i regressionsmodellen er stærkt korrelerede (Stubager & Sønderskov, 2011, s. 27). Stærk multikollinearitet giver usikre koefficienter, da det giver forhøjede standardfejl, hvilket kan medføre brede konfidensintervaller (Stubager & Sønderskov, 2011, s. 27; Dreyer & Hussein, 2016, s. 297). En måde at teste for graden af multikollinearitet er via en VIF-test, hvor der ofte arbejdes med en grænseværdi på 3 (Dreyer & Hussein, 2016, s. 297; Agresti, 2018, s. 445-446). VIF-testen viser

værdier mellem 1,03 og 1,07 (Bilag 7). Regressionsmodellerne overskrider således ikke grænseværdien på 3, og det vurderes derfor at der ikke er problemer med multikollinearitet.

Den fjerde forudsætning er homoskedasticitet, hvilket betyder, at der skal være den samme spredning i fejllene for alle værdier af de uafhængige variable. Hvis forudsætningen ikke er overholdt, betyder det, at der optræder heteroskedasticitet. Konsekvensen af heteroskedasticitet er, at beregningen af p-værdierne bliver usikre, idet der vil være forskel på spredning i fejllene. Dermed bliver en samlet signifikansberegning umulig (Stubager & Sønderskov, 2011, s. 36). Jeg laver derfor en Breusch-Pagan test, som undersøger om variansen i residualerne afhænger af de uafhængige variable (Breusch & Pagan, 1979). Jeg får her en p-værdi på 0,00, og afviser derfor nulhypotesen om homoskedasticitet og konkluderer, at der er heteroskedasticitet til stede. Dette korrigeres ved en vægtning af residualerne ved at bruge robuste standardfejl (Stubager & Sønderskov, 2011, s. 39), hvilket også er set brugt i tidligere forskning (Akaeda, 2023, s. 300).

Slutteligt forudsætter lineære regressioner, at sammenhængen mellem undersøgelsens variable skal være lineær (Stubager & Sønderskov, 2011, s. 16). En måde hvorpå man kan se, hvorvidt der er en lineær sammenhæng, er ved at portrættere dataet i et scatterplot (Agresti, 2018, s. 262). Nedenfor ses scatterplots med de fire uafhængige variables sammenhæng med skattemoralen:

Figur 10: Scatterplots af de fire uafhængige variables sammenhæng med 'skattemorale'

Ovenstående scatterplots viser, hvordan datapunkterne ikke følger den lige linje tæt. Yderligere fremgår det, at der er outliers, altså observationer som ligger langt fra resten. Disse scatterplots indikerer således, at der ikke er stærke lineære sammenhænge mellem de samfundsmæssige forhold og skattemoralen. At sammenhængen mellem samfundsmæssige forhold og skattemorale, umiddelbart ikke kan beskrives som perfekt lineær, betyder imidlertid ikke, at brugen af OLS er udelukket.

Selvom OLS regression forudsætter en lineær sammenhæng mellem den afhængige og de uafhængige variabler, er der flere grunde til, at det stadig kan være hensigtsmæssigt at bruge OLS, selv når denne forudsætning ikke er perfekt opfyldt. Lineære modeller kan ofte fange hovedtendensen i data, selvom sammenhængen ikke er perfekt lineær. Dette gør OLS robust over for mindre afvigelser fra linearitet. I tråd med dette beskriver Stubager & Sønderskov (2011), at linearitet er en idealiseret forudsætning, som sjældent er fuldt ud opfyldt i virkeligheden og Agresti (2018) pointerer, at selvom variabler ikke er perfekt korrelerede, kan lineære modeller stadig give nyttige og meningsfulde resultater. Huntington-Klein (2022) påpeger, hvordan OLS-modeller ofte er at foretrække, på grund af deres enkelhed og de er nemmere at fortolke, selv når variablerne ikke er perfekt lineære. Ikke-lineære modeller som f.eks. logit kan være mere komplicerede at implementere og fortolke, især når man arbejder med fixed effects. Den ekstra kompleksitet kan introducere andre problemer, som kan være sværere at håndtere korrekt (Huntington-Klein, 2022). Huntington-Klein (2022) forslår to tilgange til hvordan man kan håndtere den manglende linearitet. Den ene er at forsøge at estimere en ikke lineær model. Den anden er at droppe den "ikke-lineære" del og bare estimere en lineær model alligevel. Der er mange forskere, som anser ulemperne ved at estimere en lineær model med en ikke lineære afhængig variabel, for ikke at større end, ulemperne ved at estimere en ikke lineære model med fixed effects (Huntington-Klein, 2022).

På den baggrund vurderer jeg, at selvom forudsætningen om linearitet ikke er opfyldt, kan en lineære regression alligevel bidrage til at finde overordnede mønstre og tendenser i sammenhængen mellem samfundsmæssige forhold og skattemorale.

5. Resultater

Formålet med dette speciale er at undersøge, hvilke samfundsmæssige forhold der påvirker skattemoralen. I de følgende afsnit præsenteres resultaterne for analysen af samfundsmæssige forholds påvirkning på skattemoralen. Det forventes at en større forpligtelse til økonomiske værdier, vil lede til et fald i skattemoralen. De økonomisk orienterede værdier udgøres af *holdningen til indkomstforskelle* og *holdningen til konkurrence*. Yderligere forventes det for mulighedsstrukturerne, at en stigning i arbejdsløshed, vil lede til et fald i skattemoralen, hvor en stigning i indkomstniveau, forventes at lede til en stigning i skattemoralen.

Først præsenteres en deskriptiv analyse af dataet på de 10 lande med højest skattemorale og de 10 lande med lavest skattemorale, med henblik på at identificere mønstre og tendenser i dataet. Afslutningsvis præsenteres resultaterne fra two-way fixed effects modellen af sammenhængen mellem samfundsmæssige forhold og skattemorale.

5.1. Deskriptiv analyse af lande med laveste og højeste skattemorale

I dette afsnit analyseres data på de ti lande med højest og lavest skattemorale indenfor et af de fire tidsintervaller. Dette gøres med henblik på at identificere mønstre og tendenser i dataet, og dermed give en mere nuanceret forståelse heraf. Selvom en deskriptiv analyse ikke i sig selv kan bevise kausalitet, kan den nemlig pege på potentielle sammenhænge. Formålet med beskrivende statistik er at opsummere data, for at gøre det lettere at assimilere informationen (Agresti, 2018, s. 41). Den deskriptiv analyse kan ligeledes supplere de resultater regressionsmodellerne tilvejebringer.

Nedenstående tabel indeholder data på de 10 lande med højeste skattemorale indenfor et tidsinterval. Forventningen til disse lande er, at mulighedsstrukturerne er lav arbejdsløshed og højt indkomstniveau, og der er en tilbøjelighed til at mene, at konkurrence er skadeligt og indkomstforskelle bør være mere lige.

Tabel 4: Top 10 lande med højeste skattemorale indenfor et af de fire tidsintervaller

Lande Tidsinterval	Skattemorale	Arbejdsløshed	Indkomst	Holdning til konkurrence	Holdning til indkomstforskelle
Japan (2011 til 2022)	9,74	0,0060	4,19	6,42	5,36
Japan (2001 til 2010)	9,64	0,0206	4,22	6,81	5,50
Japan (1981 til 1990)	9,52	0,0294	5,19	6,52	5,70
Japan (1991 til 2000)	9,52	0,0130	5,01	6,59	5,60
Indien (1981 til 1990)	9,50	0,0776	3,86	8,05	5,99
Kina (1991 til 2000)	9,47	0,0213	4,84	8,08	5,04
Kina (1981 til 1990)	9,46	0,0170	3,21	8,38	7,87
Indien (1991 til 2000)	9,37	0,0750	4,15	8,53	3,65
Indien (2011 til 2022)	9,33	0,0727	4,51	8,27	2,92
Norge (2011 til 2022)	9,33	0,0178	4,97	7,49	5,58
Gennemsnit for alle 25 lande:	8,66	0,0590	4,97	7,24	5,68

Først og fremmest ses der ikke nogen systematik i hvilket tidsinterval landende med højest skattemorale er i. Det indikerer, at der ikke har været et særligt tidsinterval, hvor lande har haft en højere skattemoral.

Tabellen viser, at 7 ud af 10 lande har en *arbejdsløshedsprocent* under gennemsnittet, hvilket stemmer overens med forventningen. Der er således to lande, som har en arbejdsløshed som er højere end gennemsnittet, og det er her værd at bemærke, at den faktisk ved begge lande er over 7%, og dermed hele 2 procentpoint højere end gennemsnittet. Det kan tyde på, at disse lande er outliers.

For *indkomstniveau*, viser tabellen ikke en klar tendens, idet der er 5 lande over og under gennemsnittet for indkomstniveau. Dog er alle landende relativt tæt på gennemsnittet. Dette er værd

at bemærke, idet netop indkomstniveau er en af de variable, hvor der er en relativ stor spredning i værdierne, jævnfør den deskriptive variabeloversigt. Det var derfor forventeligt at disse landes indkomstniveau ville ligge langt over gennemsnittet.

For *holdningen til konkurrence* viser tabellen ikke en klar tendens, idet kun 4 ud af 10 lande har en værdi der er under gennemsnittet. Værdierne rangerer mellem 6,42 og 8,53, hvilket er høje værdier, som derfor indikerer, at der er en større tilbøjelighed til at mene, at konkurrence er godt for samfundet. Det tyder dog ikke på, at der er et klart mønster i *holdningen til konkurrence*, for lande med høj skattemorale.

For *holdningen til indkomstforskelle* viser tabellen at 7 ud af 10 lande er under gennemsnittet. 2 af de 3 lande som er over gennemsnittet, er kun meget lidt over. Der ses således et mønster i dataet for *holdning til indkomstforskelle* for lande med høj skattemorale. Det indikerer, at disse lande er mindre tilbøjelige til at synes, at indkomstforskelle er godt, set i forhold til gennemsnittet. Det stemmer dermed overens med den forventning der er til lande med høj skattemorale.

Nedenstående tabel indeholder data på de 10 lande med laveste skattemorale indenfor et af de fire tidsintervaller. Forventningen til disse lande er, at mulighedsstrukturerne er høj arbejdsløshed og lavt indkomstniveau, og der er en tilbøjelighed til at mene, at konkurrence er godt og at der skal være større økonomisk tilskyndelse til at gøre en indsats for den enkelte.

Tabel 5: Top 10 lande med laveste skattemorale indenfor et af de fire tidsintervaller

Lande Tidsinterval	Skattemorale	Arbejdsløshed	Indkomst	Holdning til konkurrence	Holdning til indkomstforskelle
Norge (1981 til 1990)	7,79	0,0223	5,65	7,82	6,02
Estland (1991 til 2000)	7,72	0,0757	4,34	7,22	6,18
Frankrig (1981 til 1990)	7,72	0,0465	5,89	6,97	5,26
Belarus (1981 til 1990)	7,66	0,0010	4,46	7,50	7,35
Rusland (2011 til 2022)	7,57	0,0414	4,62	6,72	5,18
Litauen (1991 til 2000)	7,51	0,1342	5,45	7,29	5,19
Mexico (1981 til 1990)	7,45	0,0405	4,39	7,33	5,98
Belarus (2011 til 2022)	7,42	0,0360	2,70	7,11	5,63
Belarus (1991 til 2000)	7,33	0,0680	5,10	7,30	6,18
Sydafrika (2011 til 2022)	6,88	0,3413	5,29	5,80	6,05
Gennemsnit for alle 25 lande:	8,66	0,0590	4,97	7,24	5,68

Først og fremmest er der ikke et eneste land i tidsintervallet fra 2001 til 2010. Det kan indikere, at denne periode var en periode med højere skattemoral. Dog er det tvivlsomt at konkludere dette, blot ud fra ovenstående tabel.

Tabellen viser yderligere, at 5 ud af 10 lande har en *arbejdsløshedsprocent* over gennemsnittet. Der er således ikke et mønster i *arbejdsløshed* for de lande med lav skattemorale.

For *indkomstniveau*, viser tabellen, at 6 ud af 10 lande har et indkomstniveau som er under gennemsnittet. Der er således heller ikke et mønster i *indkomstniveau* hos de lande med lav skattemorale. Dog er alle landene relativt tæt på gennemsnittet, ligesom vi så i tabellen for de lande med høj skattemorale, hvilket er værd at bemærke, idet netop indkomstniveau er en af de variable,

hvor der er en relativ stor spredning i værdierne, jævnfør den deskriptive variabeloversigt. Det var derfor forventet værdier som lå en del under gennemsnittet.

For *holdningen til konkurrence* viser tabellen, at 5 ud af 10 lande har værdier over gennemsnittet. Det tyder således ikke på, at der er et klart mønster i *holdningen til konkurrence*, for lande med høj skattemorale.

For *holdningen til indkomstforskelle* viser tabellen at 6 ud af 10 lande er over gennemsnittet og 3 af de lande som er under gennemsnittet, er kun meget lidt under. Der ses således et svagt mønster i dataet for *holdning til indkomstforskelle*. Det indikerer, at lande med lav skattemorale er lidt mere tilbøjelige til at synes at indkomstforskelle er godt end gennemsnittet. Det stemmer dermed overens med den forventning der er til lande med lav skattemorale.

Opsummerende for begge tabeller er, at for *arbejdsløshed* er der en tendens i dataet for de lande med høj skattemorale, som stemmer overens med forventningen om lav arbejdsløshed og høj skattemorale. Dog er der ikke et klart mønster i dataet for arbejdsløshed hos de lande med den laveste skattemorale. For *indkomstniveau* er der ikke klare tendenser i dataet hos hverken landene med laveste eller højeste skattemorale, til trods for den store spredning der er i dataet for indkomst. Ved *holdningen til konkurrence*, forekommer der heller ikke et tydeligt mønster i dataet. Dog er der et mønster i dataet for *holdningen til indkomstforskelle* som stemmer overens med forventningen, hos både de lande med højeste og laveste skattemorale. Den deskriptive analyse viser dermed ikke tydelige mønstre i dataet.

5.2. Regressionsanalyse

I dette afsnit præsenteres resultaterne fra regressionerne af sammenhængen mellem samfundsmæssige forhold og skattemorale, med two-way fixed effects for lande og tid. Der præsenteres tre modeller. Model 1 viser, sammenhængen mellem mulighedsstrukturer (*arbejdsløshed* og *indkomstniveau*) og skattemorale. Model 2 viser, sammenhængen mellem økonomisk orienterede værdier (*holdningen til indkomstforskelle* og *holdningen til konkurrence*) og skattemorale. Model 3 viser, sammenhængen mellem alle de uafhængige variable som udgør de samfundsmæssige forhold og skattemorale. Alle modeller er med two-way fixed effects for lande og år.

Grunden til at der laves 3 modeller, hvor de trinvis inkluderes forskellige uafhængige variable er, at det tillader at jeg kan undersøge, hvorvidt de samfundsmæssige forhold påvirker hinanden, qua det teoretiske fundament. Jævnfør både Merton (1938) og Messner & Rosenfeld (1995), påvirker de kulturelle og samfundsmæssige faktorer ikke kun anomi, men de påvirker også

hinanden. Det er derfor interessant at belyse, om effekten af de uafhængige variable på den afhængige variabel øges eller mindskes ved inddragelse af flere uafhængige variable (Agresti, 2018, s. 306-308, 337).

Ud fra hver variabel står der en koefficient, som udtrykker variabelens sammenhæng med skattemoralen. Koefficienten angiver hvor meget en stigning med én enhed, i en af de samfundsmæssige forhold, vil ændre skattemoralen, når der er kontrolleret for tids- og landespecifikke effekter, samt de andre samfundsmæssige forhold i den gældende model (Agresti, 2018, s. 275, 302).

Koefficienterne er markeret med stjerner, hvilket er et udtryk koefficienternes signifikante niveau. Signifikansniveauet refererer til, sandsynligheden for om koefficienten er tilfældig. Jo lavere p-værdi jo højere signifikansniveau. Minimum én stjerne ud for koefficienten betyder, at sandsynligheden for at koefficienten er tilfældig, er acceptabelt lille. Dermed angiver koefficienten en signifikant sammenhæng (Monrad, 2018, s. 217).

Yderligere er værdien for R² angivet i modellen. R² er et udtryk for forklaringsgraden, og den benyttes til at måle kvaliteten af ens model. Helt præcist angiver den andelen af variationen i skattemoralen, der kan forklares af de inddragede samfundsmæssige forhold i en given model. R² tager altid en værdi mellem 0 og 1, og desto højere denne værdi er, jo bedre forudser de forklarende variable, samlet set ændringer i den afhængige variabel (Agresti, 2018, s. 277-278). R² for fixed effects modeller ofte voldsomt høje. Det skyldes den simple årsag, at når du ved hvad den gennemsnitlige holdning var i Danmark i 2020, så har du en god ide om hvad den er i 2021.

Tabel 6: Regression med fixed effects

Skattemorale	Model 1	Model 2	Model 3
Indkomst	-0,18 (0,06)**		-0,15(0,05)**
Arbejdsløshed	-5,26(2,07)*		-3,03(1,44)*
Holdning til indkomstforskelle		0,12(0,08)	0,15(0,07)*
Holdning til konkurrence		0,69(0,18)***	0,54(0,14)***
Konstant	9,82	2,96	4,74
(adj) R ²	0,6077	0,6776	0,7103
N	100	100	100

Note: Signifikansniveau indikeres som, $p \leq 0,05^*$, $p \leq 0,01^{**}$ og $p \leq 0,001^{***}$. Alle modeller er med two-way fixed effects for lande og år.

Model 1 viser, sammenhængen mellem mulighedsstrukturerne, *arbejdsløshed* og *indkomstniveau*, og skattemoralen. Modellen estimerer, at når *indkomstniveau* stiger med en enhed, så falder skattemoralen med 0,18, på skalaen fra 1 til 10. Det betyder, at en stigning i indkomst, leder til et fald i skattemoralen. Koefficienten er signifikant, med en acceptabel grad af usikkerhed, således at den negative sammenhæng, som koefficienten estimerer, sandsynligvis ikke er tilfældig. Dermed bekræfter modellen, at der er en sammenhæng, men den bekræfter ikke den forventede positive sammenhæng. Modellen estimerer yderligere, at når *arbejdsløshed* stiger med en enhed, så falder skattemoralen med 5,26, på skalaen fra 1 til 10. Det virker som et stort fald, men det skyldes at en stigning på en enhed, er en stigning fra 0% arbejdsløshed til 100% arbejdsløshed. Koefficienten er signifikant, med en acceptabel grad af usikkerhed. Dermed bekræfter modellen tesen om en stigning i arbejdsløshed, vil lede til et fald i skattemoralen. R2 viser modellens forklaringsgrad som aflæses til 0,6077, hvilket indikerer at 60,77% af variationen i skattemoralen er forudsagt af de inddragede mulighedsstrukturer, når der er kontrolleret for land og år. Opsummerende kan modellens resultater tolkes således, at der er en signifikant sammenhæng mellem mulighedsstrukturer og skattemorale, som forventet. Dog er det kun den ene tese som kan bekræftes, idet koefficienten for *indkomstniveau* estimerer den modsatte sammenhæng end forventet.

Model 2 viser sammenhængen mellem økonomisk orienterede værdier og skattemoralen. De økonomiske værdier udgøres af *holdningen til indkomstforskelle* og *holdningen til konkurrence*. Begge målt efter skalaer fra 1 til 10, hvor jo højere en værdi på skalaen, skal tolkes som større tilbøjelighed til at have økonomisk orienterede værdier. Modellen estimerer, at når *holdningen til indkomstforskelle* stiger med en enhed, så stiger skattemoralen med 0,12 på skalaen fra 1 til 10. Koefficienten er ikke signifikant, og dermed er der en større sandsynlighed for at den sammenhæng som koefficienten angiver er tilfældig. Modellen estimerer yderligere, at når *holdningen til konkurrence* stiger med en enhed, så stiger skattemoralen med 0,69. Koefficienten er signifikant, med en acceptabel grad af usikkerhed. R2 viser modellens forklaringsgrad som aflæses til 0,6776, hvilket indikerer at 67,76% af variationen i skattemoralen er forudsagt af økonomisk orienterede værdier, når der er kontrolleret for land og år. Ved at sammenligne forklaringsgraden mellem model 1 og 2, ser vi at økonomisk orienterede værdier kan forklare mere af variationen i skattemorale, end mulighedsstrukturerne kan forklare. Opsummerende kan modellens resultater tolkes således, at der er en sammenhæng mellem økonomisk orienterede værdier og skattemorale. Begge koefficienter indikerer, at en stigning i økonomisk orienterede værdier, vil lede til en højere skattemoralen. Således er sammenhængen modsat den tese som blev præsenteret i 2.5. *Faktorer som kendetegner anomi*: En

stigning i økonomisk orienterede værdier, vil lede til et fald i skattemoralen. Dog er den ene koefficient insignifikant, hvilket betyder, at der er en sandsynlighed for at sammenhængen er tilfældig.

Model 3 viser, sammenhængen mellem alle de uafhængige variable som udgør de samfundsmæssige forhold og skattemorale. Både *indkomstniveau* og *arbejdsløshed* har samme signifikante niveau, som i model 1. Modellen estimerer at når *indkomstniveau* stiger med en enhed, så falder skattemoralen med 0,15, på skalaen fra 1 til 10. Modellen estimerer at når *arbejdsløshed* stiger med 100%, så falder skattemoralen med 3,03, på skalaen fra 1 til 10. Således er begge koefficienter tættere på 0 i model 3 end de var i model 1. Det betyder, at sammenhængen mellem mulighedsstrukturer og skattemorale er lidt svagere, når der også kontrolleres for økonomisk orienterede værdier. De økonomiske orienterede værdier påvirkes ikke på samme måde som mulighedsstrukturerne i model 3. Model 3 estimerer, en højere koefficienten for *holdningen til indkomstforskelle*, og samtidig går koefficienten fra at være insignifikant til at være signifikant. Der sker knapt så meget for *holdningen til konkurrence*, hvor koefficienten blot falder lidt tættere på 0. Det betyder, at sammenhængen mellem *holdningen til konkurrence* og skattemorale estimeres til at være lidt svagere, hvor sammenhængen mellem *holdningen til indkomstforskelle* styrkes, når der kontrolleres for mulighedsstrukturer.

Disse ændringer i koefficienter og signifikansniveau i model 3 indikerer, at der ikke blot er en sammenhæng mellem samfundsmæssige forhold og skattemoralen, men at de samfundsmæssige forhold ligeledes påvirker hinanden. Interessant er det, at sammenhængen mellem skattemorale og *holdningen til indkomstforskelle*, først bliver tydelig i model 3. Dette indikerer, en at denne er en skjult suppressor variabel. Med dette skal forstås, at der ikke findes en sammenhæng mellem x og y trods en teoretisk forventning herom, før der inddrages en tredje variabel. Den tredje variabel kan både have en positiv eller negativ effekt på sammenhængen mellem x og y (Agresti, 2018, s. 309-314; Treiman, 2009, s. 25-26). I dette tilfælde, er den tredje variabel mulighedsstrukturerne, som går ind og forstærker sammenhængen mellem *holdningen til indkomstforskelle* og skattemorale. Det betyder, at økonomisk orienterede værdier, først leder til et fald i skattemoralen, når der kontrolleres for *arbejdsløshed* og *indkomstniveau*. Dette fund, bekræfter dermed teoriens kausale argument for, hvordan kulturelle og strukturelle forhold også påvirker hinanden.

Overordnet anslår modellerne, at samfundsmæssige forhold påvirker skattemoralen, og at de kulturelle og strukturelle forhold, ligeledes påvirker hinanden og dermed også deres

sammenhænge med skattemoralen. Yderligere indikere forklaringsgraderne i modellerne, at økonomisk orienterede værdier kan forklare mere af variationen i skattemorale, end mulighedsstrukturerne kan forklare. Interessant er det, at indkomstniveau og økonomisk orienterede værdier begge påvirker skattemoralen i den modsatte retning end forventet. På baggrund af disse fund, er det blandt andet relevant at diskutere de teoretiske argumenter bag de forventede sammenhænge, og dertil, hvad det kan skyldes, at resultaterne peger på det modsatte.

6. Diskussion

Med udgangspunkt i ovenstående analyse vil jeg i følgende afsnit diskutere de analytiske fund i en teoretisk og empirisk kontekst. Først diskuteres den uventede sammenhæng mellem økonomisk orienterede værdier og skattemorale, dernæst den uventede sammenhæng mellem *indkomstniveau* og skattemorale. Herefter diskuteres forskellige forklaringer på den manglende spredning i skattemoralen og afslutningsvis dykker jeg ned i hvilke problematikker undersøgelsen er udfordret af, samt hvordan disse kan have en påvirkning på kvaliteten af undersøgelsens resultater.

6.1. Økonomisk orienterede værdier

Resultaterne fra regressionsanalysen indikerer, at der er en sammenhæng mellem kulturelle samfundsmæssige forhold og skattemorale. Dog er sammenhængen ikke som forventet, idet analysen viser, at en stigning i økonomisk orienterede værdier leder til en stigning i skattemoralen. Denne uventede sammenhæng diskuteres ud fra forskellige perspektiver i følgende afsnit.

Ifølge institutionel anomi teori af Messner og Rosenfeld (1995), kan økonomisk dominans i den institutionelle magtbalance lede til økonomisk orienterede værdier, som ikke stemte overens med mulighedsstrukturer og dermed breder normløshed (anomi) i samfundet. Forventningen var, at dette ville resultere i lavere skattemorale, da individers handlinger primært bliver drevet af økonomiske incitamenter snarere end sociale normer, i det anomiske samfund. Men dette perspektiv forklarer ikke hvorfor vi i stedet observerer en stigning i skattemorale med øget økonomisk orienterede værdier. Det kan således diskuteres hvorvidt retfærdighed og lighed nødvendigvis er modstridende med økonomisk orienterede værdier, som forventet. I den forbindelse kan der trækkes tråde til afsnit 1.6. *Perspektiver på skatteunddragelse*. Her belyste jeg diskussionen om hvordan skatteniveauet skaber en spænding mellem ønsket om at bevare personlige økonomiske ressourcer og anerkendelse af samfundets behov for finansiering. Hvis skattesystemet anses for at være retfærdigt og transparent, kan selv dem, der støtter økonomisk konkurrence, se værdien i at bidrage retmæssigt til samfundets fælles goder. Samlet set kan den uventede positive sammenhæng mellem økonomisk orienterede værdier og skattemorale forklares ved en kombination af tillid til institutioner og en internalisering af skattebetaling som en samfundsmæssig nødvendighed. Dette understøtter teorien om, at skattemorale ikke alene formes af økonomiske incitamenter, men også af andre kulturelle normer i samfundet.

Yderligere beskriver Rosenfeld og Messner, at det ikke blot er økonomisk orienterede værdier, alene, som skaber et anomisk samfund, men dissonansen mellem en kultur som fordrer økonomisk succes og mulighedsstrukturer, som gør at denne succes ikke er mulig at opnå. Så selvom et samfund har økonomisk orienterede værdier, så kan det stadig være 'ikke anomisk', så længe, mulighedsstrukturerne i samfundet ikke forhindrer at man kan opnå økonomisk succes. Sagt med andre ord; Når økonomiske værdier dominerer, er det vigtigt at der samtidig er mulighedsstrukturer som gør det muligt at opnå denne succes. Det kan for eksempel skabes gennem et retfærdigt og effektivt skattesystem. På den måde opretholdes der en balance mellem kulturelle normer og mulighedsstrukturer, som bibeholder en høj skattemorale.

Opsummerende på diskussionen er det således centralt at have flere perspektiver med, da samfundsmæssige forholds påvirkning på skattemoralen afhænger af hvilke andre samfundsmæssige forhold der er til stede. Det understreger blot kompleksiteten af skattemorale, hvilket også kommer til udtryk i anomi teori, idet det bygger på komplekse dynamikker mellem abstrakte begreber. Samfund er en kompleks størrelse, og derfor påvirker normer og værdier skattemoralen forskelligt alt efter, hvilke samfundsmæssige forhold der er til stede i samfundet.

6.2. Mulighedsstrukturer

Resultaterne fra regressionsanalysen indikerer, at der er en sammenhæng mellem strukturelle samfundsmæssige forhold og skattemorale. De strukturelle samfundsmæssige forhold udgøres af *arbejdsløshed* og *indkomstniveau*. Model 1 og 3 estimerer begge, at en stigning i arbejdsløshed, leder til et fald i skattemoralen. Dette var den sammenhæng som var forventet, idet arbejdsløse er afskåret fra at kunne opnå økonomiske succes i kraft af deres manglende eller lave indkomst. Dette bekræftes også af det mønster som jeg fandt i dataet på lande med høj og lav skattemorale i den deskriptive analyse.

Dette leder direkte videre til næste indikator: *indkomstniveau*. Individer med lav indkomst er ligeledes afskåret fra at opnå økonomiske mål, og dermed var forventningen, at en stigning i *indkomstniveau*, vil lede til en stigning i skattemoralen. Dog er sammenhængen ikke som forventet, idet både model 1 og 3 estimerer, at en stigning i *indkomstniveau* leder til et fald i skattemoralen. Denne uventede sammenhæng diskuteres i dette afsnit ud fra flere perspektiver.

Merton fremhæver, hvordan en uoverensstemmelse mellem mål og midler i de sociale strukturer, vil forårsage en grad af anomi i samfundet (Merton, 1938, s. 682). En øget indkomst kunne forventes at reducere anomi og dermed øge skattemoralen, fordi det kan tolkes som et udtryk for en

overensstemmelse mellem mål og midler i samfundet. Med en høj indkomst har man mulighed for at nå de kulturelle mål for økonomisk succes. Dog viser det sig, at stigende indkomst i stedet leder til et fald i skattemorale.

Med et højere indkomstniveau kan der opstå en øget følelse af individualisme og selvforsyning, hvilket kan reducere den kollektive ansvarsfølelse, som skattemorale bygger på. Når individer opnår økonomisk uafhængighed fra samfundet, kan de i højere grad opfatte skattesystemet som en byrde snarere end et fælles gode. Derved kan der med en højere indtjening være en større risiko for at ens skattemorale reduceres, fordi den anses for umoralsk (Tvede, 2013, 380-382). Især fordi, jo højere indkomst, jo mere skat skal du betale, i hvert fald i Danmark. Dette kan resultere i en lavere skattemorale, da de ikke længere ser skat som et nødvendigt bidrag til samfundet, men som en personlig belastning.

Yderligere kan man diskutere hvorvidt der kan være en sammenhæng mellem lande med højere indkomstniveau og økonomisk orienterede værdier. Muligvis kan grunden til den højere indkomst, netop skyldes økonomisk orienterede værdier. Derved er skattemorale lavere, idet skattebetalinger kun gør det sværere at opnå målet om økonomisk succes. Det er i den forbindelse nærliggende at antage, at der med et højere indkomstniveau, også er et negativt syn på skat. Dette er i overensstemmelse med Mogensens (2003) pointer om, at opfattelser af retfærdighed påvirker skattemorale. Når økonomisk velstand skaber en opfattelse af, at skattesystemet er uretfærdigt, kan det resultere i en reduktion af skattemorale. Økonomisk velstand kan derved føre til en internalisering af værdier, hvor personlig succes og materiel rigdom prioriteres over samfundsmæssige forpligtelser. Dette kan reducere skattemorale, da individer ser deres økonomiske bidrag som mindre væsentlige i forhold til deres personlige mål og ambitioner. Øgede indkomster kan også ændre individers tillid til, at staten forvalter skatteindtægterne effektivt. Hvis personer med højere indkomst opfatter skatteforvaltningen som ineffektiv eller korrupt, kan deres villighed til at betale skat mindskes (Tvede, 2013, 380-382). Dette kan reducere skattemorale, da mistillid til systemet kan føre til en opfattelse af, at skattebetalinger er spild af ressourcer.

Den uventede sammenhæng mellem stigende *indkomstniveau* og faldende *skattemorale* kan således forklares ud fra forskellige perspektiver med udgangspunkt i logikker fra eksisterende litteratur.

6.3. Den høje skattemorale

Et af de første fund som jeg fandt interessant er fordelingen af den aggregerede data for skattemorale. Det viser sig, at alle landene har en skattemorale mellem 6,88 og 9,74, altså over den midterste værdi på skalaen. Dette indikerer enighed om, at det er uacceptabelt at snyde i skat. Det kan tolkes som en generelt høj skattemorale i alle lande, på trods af deres varierende samfundsmæssige forhold. Det er nærliggende at forvente skattemorale varierede mere, da det er et komplekst fænomen med mange nuancer. Det rummer både et perspektiv på skatteunddragelse, som en særlig type kriminalitet, og samtidig er skattemorale også et udtryk for, velviljen til at støtte samfundet. Givet disse forskellige nuancer, som begrebet rummer, var det derfor rimeligt at forvente en større spredning i dataet. Men hvad kan det så skyldes, at skattemorale generelt er så høj?

For det første er skattemorale i et samfund af så afgørende betydning, at man kan argumentere for, at et land ikke kan fungere uden en høj skattemorale. I mange lande er der netop et højt servicekrav, som vi ser det i Danmark, hvilket formentlig ikke ville være muligt at have i et land med en meget lav skattemorale. For det andet lægger uddannelsessystemerne i mange lande vægt på vigtigheden af at bidrage til det fælles gode, hvilket fremmer en kultur med overholdelse af regler og ansvarlighed over for at betale skat. Dog er det ikke i alle lande, at der er lige gode muligheder for at få en uddannelse, hvorfor det også var en af de mulighedsstrukturer, som kunne være relevante at inddrage i undersøgelsen. For det tredje spiller tilstedeværelsen af stærke og pålidelige institutioner i lande sandsynligvis en betydelig rolle. Når borgerne oplever, at deres skatter bliver brugt effektivt og hensigtsmæssigt, øges deres vilje til at overholde skatteforpligtelserne. Tillid til regeringen og offentlige institutioner kan derfor antages at være en nøgelfaktor i opretholdelsen af høj skattemorale. Dog kan det diskuteres hvorvidt alle lande har stærke og gennemsigtige institutioner. Der er flere af de inkluderede lande, som er placeret lavt på for eksempel Transparency Internationals Corruption Perceptions Index, hvor både Mexico og Belarus ligger i bunden. Men hvad kan så opretholde skattemorale i lande hvor de kulturelle samfundsmæssige forhold er præget af manglende tillid og korruption?

Svaret kan muligvis være lovgivningsmæssige rammer og håndhævelsesmekanismer. Som nævnt i problemfeltet er der nemlig en uløselig sammenhæng mellem straf og samfundets holdning (Simpson et al., 2023, 584-585). Lande med strenge straffe og effektiv håndhævelse vil sandsynligvis afskrække skatteunddragelse, hvilket dermed opretholder skattemorale. I lande, uden stærke og pålidelige institutioner, kan et højere strafniveau, være det som øger skattemorale. For eksempel nævnes i problemfeltet en bankdirektør i Vietnam, som fik dødsstraf for at snyde staten for

det der svarede til 150 millioner norske kroner (Gottschalk, 2015, s. 30). Som belyst i problemfeltet har vi i de vestlige lande, ikke et særlig højt straffniveau for økonomisk kriminalitet (Sutherland, 1983, s. 58; Gottschalk, 2015). Derfor er der netop behov for at andre samfundsmæssige forhold kan gå ind og højne skattemoralen, som for eksempel stærke og gennemsigtige institutioner.

Anomi teori kan kritiseres for at overse hvordan straffniveauet kan afskrække befolkningen fra at begå kriminelle handlinger. Teorien beskriver hvordan mulighedsstrukturer kan besværliggøre opnåelsen af de kulturelle mål for succes, og dermed tilpasser sig gennem den innovative strategi. Men et højt straffeniveau kan muligvis afholde individer fra at begå kriminalitet, på trods af en dissonans mellem mulighedsstrukturerne og kulturelle mål. Ud fra ovenstående diskussion, vil jeg argumentere for, at skattemoralen ikke blot er et produkt af ubalance eller balance mellem institutionerne, som Rosenfeld og Messner beskriver anomi, men også andre samfundsmæssige forhold, som for eksempel straffniveauet.

Afslutningsvis kan den høje skattemorale i de mange forskellige lande, formentlig tilskrives at det netop er et så komplekst et fænomen, at der er mange forskellige måder hvorpå et land kan sikre en høj skattemorale.

6.4. Udfordringer ved det tværnationale panel design

Resultaterne af analysen viser, at der er en sammenhæng mellem samfundsmæssige forhold og skattemorale. En kritisk overvejelse af resultaterne afslører dog nogle problematikker og begrænsninger, som muligvis kan have en betydning for resultaterne. Derfor vil jeg i følgende afsnit diskutere, hvilke problematikker som undersøgelsen er udfordret af, samt hvordan disse kan have en påvirkning på kvaliteten af resultaterne.

Som belyst i ovenstående diskussion af analytiske fund og tolkninger, lægges der vægt på hvordan de inddragede samfundsmæssige forholds sammenhæng med skattemorale, formentlig også afhænger af andre variable. I den forbindelse er det relevant at diskutere den interne validitet af undersøgelsen. Intern validitet refererer til, hvorvidt undersøgelsen måler det som den er designet til at måle. Umildbart kan det ud fra ovenstående diskussioner virke som om, der er en del forhold som burde være taget højde for i undersøgelsen, idet modellen estimerer flere sammenhænge som ikke var forventede. Altså tyder på, at estimerne er påvirket af omitted variabel bias. Både straffniveau, skattetryk og graden af korruption og tillid, er nogle af de samfundsmæssige forhold som nævnes som relevante, men hvorfor er de så ikke en del af denne undersøgelse?

For det første, er der knyttet en del udfordringer til så omfattende et undersøgelsesdesign. Det er også beskrevet i 3. *Metode & Design*, hvordan designet stiller enorme krav til dataet. Derfor er der integreret to datasæt, for overhovedet at muliggøre dette design. Men selv med IVS-dataet er der begrænsninger for, hvilke variable der kunne bruges, og samtidig var der enormt stort frafald, idet langt fra alle lande, som deltager i EVS og WVS i dag, har deltaget i de første runder af undersøgelsen. Dette forårsagede en frasortering af mange lande, fordi jeg havde et stort ønske om at få en lang tidsdimension med. Det kan dog diskuteres, hvorvidt resultaterne af undersøgelsen kunne have set anderledes ud, hvis jeg i stedet havde prioriteret antallet af lande højere, end så lang en tidsdimension. Flere lande i undersøgelsen ville nemlig kunne bidrage med flere samfundsmæssige forhold. Dog vil jeg argumentere for, at eftersom der alligevel er 25 lande med i denne undersøgelse, er det tvivlsomt hvor meget data på flere lande, vil styrke resultaterne.

Yderligere var der flere variable som var interessante for besvarelsen af problemformuleringen, men alligevel måtte flere af dem droppes. Det skyldes inkonsistens i de spørgeskemaer som EVS og WVS har brugt i de forskellige lande gennem tiden. Muligheden for at inkorporere variable fra andre databaser er ligeledes undersøgt. For som sagt, ville det være interessant at inddrage mulighedsstrukturer som straffniveau og skattetryk. Hertil er databaser som The World Bank oplagte. Dog løb jeg hurtigt ind i udfordringer, idet der manglede data i flere af tidsintervallerne på flere af landene i undersøgelsen. Ofte var problemet at finde data på skattetryk i det første interval fra 1981 til 1990. Dertil opstår der også en udfordring i at sammenligne de forskellige mål med hinanden. Især beskatning er problematisk at sammenligne, fordi lande beskatter på meget forskellige måder. Og som nævnt i problemfeltet er selv skattesystemet i Danmark så komplekst et system, at selv revisorer og skatteforvaltningens embedsmænd har svært ved at finde hoved og hale heri (Johansen, 2007, s. 289). Det er derfor enormt problematisk at sammenligne disse systemer på tværs af lande, uden at fortage grundig research inden.

Tværnationale panelstudier er en værdifuld kilde for forskning i sociale forandringer i en bred forstand, og de kan bidrage til besvarelsen af store spørgsmål om hvilke konsekvenser ændringer i samfundsstrukturer har. Uanset hvordan man undersøger en problemstilling som lægger op til en tværnational undersøgelse, så vil der altid være nogle udfordringer, knyttet til at måle komplekse samfundsmæssige forhold som mulighedsstrukturer og kulturelle værdier, på tværs af landegrænser. Det som jeg har formået at undersøge i dette speciale, viser dog, at der er en sammenhæng mellem samfundsmæssige forhold og skattemorale. Dog bliver det igennem analysen tydeligt hvordan der ligeledes er komplekse sammenhænge mellem de samfundsmæssige forhold.

Derfor bør der undersøges andre forklaringer på forholdet mellem samfundsmæssige forhold og skattemorale.

7. Konklusion

Indledningsvist har jeg skitseret, hvordan økonomisk kriminalitet, herunder skatteunddragelse, udgør en væsentlig udfordring for samfundet, da det ikke kun fører til økonomiske tab for staten, men også underminerer tilliden til økonomiske systemer. Dette speciale undersøger skatteunddragelse som en specifik form for økonomisk kriminalitet ved at undersøge, hvordan samfundsmæssige forhold påvirker skattemoralen. Skattemoralen er nemlig afgørende for om individer begår skatteunddragelse, og derved er det afgørende for samfundets sammenhængskraft, at denne opretholdes. Ved at bruge pooled data fra World Values Survey og European Values Study sammen med en two-way fixed effects model, undersøgte jeg, hvordan samfundsmæssige forhold påvirker skattemoralen, ud fra følgende problemformulering:

Hvordan påvirker samfundsmæssige forhold skattemorale?

Overordnet kan det konkluderes, at samfundsmæssige forhold påvirker skattemoralen. Overraskende nok er det dog ikke de forventede sammenhænge jeg finder bevis for. Kun arbejdsløshed havde den forventede effekt på skattemorale; en stigning i arbejdsløshed, leder til et fald i skattemoralen. Modsat havde både *holdningen til konkurrence*, *holdningen til indkomstforskelle* og *indkomstniveau* den modsatte effekt på skattemoralen, end forventet. Modellen estimerer nemlig, at en stigning i økonomisk orienterede værdier (*holdningen til konkurrence*, *holdningen til indkomstforskelle*) fører til en stigning i *skattemoralen*, og en stigning i *indkomstniveau* fører ligeledes til en stigning i skattemorale. Analysen indikerer yderligere, at de uafhængige variable påvirker hinandens sammenhænge med skattemoralen. Der er således interaktioner mellem kulturer og struktur, hvilket også er en central pointe i IAT.

Set i lyset af den eksisterende forskning og den teoretiske baggrund for dette speciale, er det vigtigt at understrege, at dette studie ikke har foretaget en udtømmende undersøgelse af hvordan samfundsmæssige forhold, påvirker skattemoralen. De samfundsmæssige forhold udgøres af abstrakte sociale dynamikker. Det er altså fænomener som er svære at måle empirisk, da de ikke er direkte målbare (Lilly, Cullen & Ball, 2011, s. 80). Det er derfor vigtigt at have in mente i fortolkningen af konklusionen, at dette ikke er en udtømmende undersøgelse, men blot et bidrag til

den i forvejen eksisterende litteratur, der forbedrer forståelsen af skattemoral gennem et makro kriminologisk perspektiv. Yderligere er det sandsynligt at estimerne kan være biased i nogen grad grundet omitted variabel bias. Ved fortolkningen af disse resultater skal det derfor understreges, at *arbejdsløshed, indkomstniveau, holdningen til indkomstforskelle og holdningen til konkurrence* ikke er de eneste faktorer som påvirker skattemoralen.

På trods af disse begrænsninger tilbyder denne undersøgelse en vis indsigt i *hvad* der påvirker skattemorale og *hvordan* det påvirker skattemorale. Da høj skattemorale kan betragtes som et grundlæggende element for opretholdelsen af velfærdsstaten, er det nødvendigt at udforske dette emne yderligere.

7.1. Perspektivering

Tværnationale panelstudier er en værdifuld kilde for forskning i sociale forandringer i en bred forstand, og de kan bidrage til besvarelsen af store spørgsmål om, hvilke konsekvenser ændringer i samfundsstrukturer har. Men som alle studier har denne undersøgelse nogle begrænsninger. For det første, selvom denne analyse kaster lys over sammenhængen mellem samfundsmæssige forhold og skattemorale, kan andre samfundsmæssige forhold end netop dem, som er inkluderet i denne undersøgelse, også spille en vigtig rolle for skattemoralen. Derfor anbefaler jeg med udgangspunkt i denne undersøgelse, at fremtidig forskning undersøger effekter af andre samfundsmæssige forhold. For det andet, bør fremtidige studier gentage denne undersøgelse ved at inkorporere nye bølger af EVS og WVS, da det er vigtigt at kontrollere robustheden af resultaterne. For det tredje, selvom denne undersøgelse anvendte flere runder af internationale komparative undersøgelsesdata og two-way fixed effects, for at kontrollere for uobserverede tidskonstante og lande karakteristika, tog denne analyse ikke fuldstændigt højde for endogenitet og omvendt kausalitet. Imidlertid foreslår anomi teori, at de samfundsmæssige forhold har en effekt på hinanden, og formentlig er dette også afgørende for, hvordan de samfundsmæssige forhold påvirker skattemoralen. Dette understøttes ligeledes af resultaterne af denne undersøgelse. Derfor bør fremtidig forskning stræbe efter at belyse disse komplekse samfundsdynamikker yderligere.

Litteraturliste

Agresti, A. (2018). *Statistical Methods for the Social Sciences* (5. udgave). Pearson Education

Akaeda, N. (2023). Trust and the educational gap in the demand for redistribution: Evidence from the World Values Survey and the European Value Study. *International Sociology*, Vol. 38(3) 290–310

Alalehto, T. (2003). Economic Crime: Does Personality Matter? *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 47(3), 335–355.
<https://doi.org/10.1177/0306624X03047003007>

Baumer, E. P., & Gustafson, R. (2007). Social Organization and Instrumental Crime: Assessing the Empirical Validity of Classic and Contemporary Anomie Theories. *Criminology (Beverly Hills)*, 45(3), 617–663. <https://doi.org/10.1111/j.1745-9125.2007.00090.x>

Benson, M. L. (1984). The Fall from Grace: Loss of Occupational Status as a Consequence of Conviction for a White Collar Crime. *Criminology (Beverly Hills)*, 22(4), 573–593.
<https://doi.org/10.1111/j.1745-9125.1984.tb00316.x>

Beramendi, P., & Anderson, C. J. (2008). *Democracy, Inequality, and Representation: A Comparative Perspective*. New York: Russell Sage Foundation.

Besnard, P. (2001). Anomie. *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*, Observatoire Sociologique du Changement, Paris, France, Pergamon, s. 510-513

Biscoff, C., & Klemmensen, R. (2020). Fra spørgsmål til hypoteser. I K. M. Hansen, L. B. Andersen, & W. S. Hansen (red.), *Metoder i Statskundskab*. s. 47-68, (3. udgave). Hans Reitzel.

Breen R. & Jonsson J. O. (2005) Inequality of opportunity in comparative perspective: Recent research on educational attainment and social mobility. *Annual Review of Sociology* 31: 223–243.

- Breusch, T. S. & Pagan A. R. (1979) A Simple Test for Heteroscedasticity and Random Coefficient Variation. *The Econometric Society*, 47, (5), 1287-1294
- Bryman, A. (2016). *Social Research Methods* (5. udgave). Oxford University Press
- Cao, L. (2004). Is American society more anomic? A test of Merton's theory with cross-national data. *International Journal of Comparative and Applied Criminal Justice* 28:17–31.
- Chamlin, M. B., & Cochran, J. K. (1995). Assessing Messner and Rosenfeld's Institutional Anomie Theory: a partial test. *Criminology (Beverly Hills)*, 33(3), 411–429.
<https://doi.org/10.1111/j.1745-9125.1995.tb01184.x>
- Chiricos, T. G. (1987). Rates of Crime and Unemployment: An Analysis of Aggregate Research Evidence. *Social Problems (Berkeley, Calif.)*, 34(2), 187–212.
<https://doi.org/10.1525/sp.1987.34.2.03a00060>
- Clement, S. L. (2017). I respondentens sted: Forståelse, viden og hukommelse. I M. Frederiksen, P. Gundelach, & R. S. Nielsen (red.), *Survey. design, stikprøve, spørgeskema, analyse*. s. 101-114 (1. udgave). Hans Reitzel's Forlag.
- Collins, J. M., & Schmidt, F. L. (1993). Personality, integrity and white collar crime - A construct validity study. *Personal Psychology*, 46, 295-311.
- Council of European Commission (2006) *Situation Report on Organised and Economic Crime in South-eastern Europe*. CARPO Situation Report, Strasbourg. URL (accessed 12.02.2024): <http://www.esiweb.org/pdf/montenegroCOE-SEE%200rg%20crime-2006.pdf>.
- Cullen, F. T., Link, B. G. & Polanzi, C. W. (1982). The Seriousness of Crime Revisited. *Criminology; An Interdisciplinary Journal* 20(1):83-102.

- Cullen, T. C., Agnew, R. & Wilcox, P. (2022) *Criminological Theory: Past to Present*, Seventh Edition: Oxford University Press
- Cullen, J. B., Parboteeah, K. P., & Hoegl, M. (2004). Cross-National Differences in Managers' Willingness to Justify Ethically Suspect Behaviors: A Test of Institutional Anomie Theory. *Academy of Management Journal*, 47(3), 411–421.
<https://doi.org/10.5465/20159590>
- Cunningham, S. (2021). *Causal Inference: The Mixtape*. Yale University Press.
<https://doi.org/10.2307/j.ctv1c29t27>
- Cunningham, G. B. & Dixon, M. A., (2006) Data Aggregation in Multilevel Analysis: A Review of Conceptual and Statistical Issues. *Measurement in Physical Education and Exercise Science*, 10(2), 85–107
- de Vaus, D. (2001). *Research Design in Social Research*. (1. udgave) Sage Publications.
- Dollard, J. (1949) Under what conditions do opinions predict behavior? *Public Opinion Quarterly*, 12, 621-632
- Donnelly, M. J., & Pop-Eleches, G. (2018). Income Measures in Cross-National Surveys: Problems and Solutions. *Political Science Research and Methods*, 6(2), 355–363.
doi:10.1017/psrm.2016.40
- Dreyer, J. K. & Hussain, M. A. (2016). Multipel lineær regressionsanalyse. I C. J. Kristensen & M. A. Hussain (red.), *Metoder i samfundsvidenskaberne*. s. 283-298. (1. udgave) Samfundslitteratur.
- Duman, A. (2020) Subjective social class and individual preferences for redistribution. *International Journal of Social Economics* 47(2): 173–189.

- Edelhertz, H. (1970). *The nature, impact, and prosecution of white-collar crime* (Vol. 2). National Institute of Law Enforcement and Criminal Justice.
- Edelholt, J. F. (2021). *Mistanker om hvidvask slog rekord i 2020*, Anklagemyndigheden, Link: <https://anklagemyndigheden.dk/da/mistanker-om-hvidvask-slog-rekord-i-2020>, Besøgt d. 12.02.2024
- Esping-Andersen, G. 1990. *The Three Worlds of Welfare Capitalism*. Princeton University Press.
- European Values Study (u. å.), Tilburg University, Department of Sociology, Link: <https://europeanvaluesstudy.eu/> (Tilgået d. 02.06.2024)
- Fairbrother, M. (2014) Two multilevel modeling techniques for analyzing comparative longitudinal survey datasets. *Political Science Research and Methods* 2(1): 119–140.
- Featherstone, R., & Deflem, M. (2003). Anomie and Strain: Context and Consequences of Merton's Two Theories. *Sociological Inquiry*, 73(4), 471–489. <https://doi.org/10.1111/1475-682X.00067>
- Filippin, A., Fiorio, C. V., & Viviano, E. (2013). The effect of tax enforcement on tax morale. *European Journal of Political Economy*, 32, 320–331. <https://doi.org/10.1016/j.ejpoleco.2013.09.005>
- Fiorelli, P. E. (1988). Winking through the blindfold: What motivates the white-collar criminal? *Akron Law Review*, 21(3), 327-335.
- Fischer, D. H. (1996) *The Great Wave: price revolutions and the rhythm of history*. Oxford University Press, New York
- Flavin P, Pacek, A. C. and Radcliff, B. (2014) Assessing the impact of the size and scope of government on human well-being. *Social Forces* 92(4): 1241–1258.

- Friedrichs, D. O. (2007). Transnational Crime and Global Criminology: Definitional, Typological, and Contextual Conundrums. *Social Justice* (San Francisco, Calif.), 34(2 (108)), 4–18.
- FSR – danske revisorer (2021). Økonomisk kriminalitet 2009-2019: En undersøgelse af udviklingen i økonomisk kriminalitet over en 10-årig periode.
- Gelman, A. (2005) ‘Two-Stage Regression and Multilevel Modeling: A Commentary’. *Political Analysis* 13:459–61.
- Gelepithis, M. and Giani, M. (2020) Inclusion without solidarity: Education, economic security, and attitudes toward redistribution. *Political Studies* 70: 45–61.
- Goffman, E. (1963) *Stigma*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Goossen, M., Sevä, I. J. & Larsson, D. (2016). Basic human values and white-collar crime: Findings from Europe. *European Journal of Criminology*, 13(4), 434–452.
<https://doi.org/10.1177/1477370816633260>
- Gottschalk, P. (2015) *Kjennetegn ved hvitsnippsforbrytere*. Fagbokforlaget i samarbeid med Econa. Magma, 18(2015)6: 30-37
- Graham, J. (2009) Missing Data Analysis: Making It Work in the Real World. *Annual Review of Psychology*, Vol. 60, pp. 549–576
- Green, G. (1993). White-collar crime and the study of embezzlement. *The Annals*, 525, 95-106.
- Green, G. S. (1997). Occupational crime. Chicago: Nelson-Hall.
- Haerpfer, C., Inglehart, R., Moreno, A., Welzel, C., Kizilova, K., Diez-Medrano J., M. Lagos, P. Norris, E. Ponarin & B. Puranen et al. (eds.) (2022). World Values Survey Trend File (1981-2022) Cross-National Data-Set. Madrid, Spain & Vienna, Austria: JD Systems Institute & WVSA Secretariat. Version 3.0.0, doi:10.14281/18241.23.

- Hansen, K. M., Andersen, L. B., & Hansen, S. W. (2020). At lave undersøgelser inden for statskundskab. I K. M. Hansen, L. B. Andersen, & W. S. Hansen (red.), *Metoder i Statskundskab*. s. 23-46 (3. udgave). Hans Reitzels Forlag.
- Huntington-Klein, N. (2022). *The effect: an introduction to research design and causality*. Chapman & Hall/CRC.
- Hvidvasksekretariatet (2023) *Den Nationale Risikovurdering af Hvidvask*. Hvidvasksekretariatet: Danmarks Finansielle Efterretningsenhed, Politi.
- Højbjerg Brauer Schultz (2017) Kontrolindsats, skattegab og offentlige finanser. *Udarbejdet for LO, HK Stat og FSR - danske revisorer*. København
- Ingvorsen, E. S. (2023). *Hvem er manden, der har lænset statskassen for ni milliarder kroner?* DR.DK, Besøgt d. 14.02.2024 på: <https://www.dr.dk/nyheder/penge/hvem-er-manden-der-har-laenset-statskassen-ni-milliarder-kroner>
- Inglehart, R., Foa, R., Peterson C. & Welzel, C. (2008). 'Development, Freedom, and Rising Happiness'. *Psychological Science* 3(4):264–85.
- Jensen, G. (2002). Institutional anomie and societal variations in crime: A critical appraisal. *International Journal of Sociology and Social Policy* 22:45–74.
- Johansen, H. C. (2007) *Dansk skattehistorie IV: Indkomstskatter og offentlig vækst 1903-2005*, København: Told- og Skattehistorisk Selskab.
- Kawasaki, T. (2019). Review of Comparative Studies on White-Collar and Corporate Crime. In *The Handbook of White-Collar Crime* (pp. 437–447). John Wiley & Sons, Inc. <https://doi.org/10.1002/9781118775004.ch27>

- Kellens, G. (1977). Sociological and psychological aspects. In *Criminological aspects of economic crime* (Vol. 15). Strasbourg, Germany: European Committee of Crime Problems.
- King, G., Murray, C. J.L., Salomon, J. A. & Tandon, A. (2004). Enhancing the Validity and Cross-Cultural Comparability of Measurement in Survey Research. *American Political Science Review* 98(1):191–207.
- Kraus, S. J. (1995). Attitudes and the Prediction of Behavior: A Meta-Analysis of the Empirical Literature. *Personality & Social Psychology Bulletin*, 21(1), 58–75.
<https://doi.org/10.1177/0146167295211007>
- LaFree G. (1998) *Losing legitimacy: street crime and the decline of social institutions in America*. Westview, Boulder
- Lasch, C. (1997). *Den narcissistiska kulturen*. Stockholm: Nordstedts.
- Lilly, J. R., Cullen, F. T. & Ball, R. A. (2011) *Criminological Theory Context and Consequences*. 5th edition, USA: Sage Publications
- Lusher, A. (2016). *Panama Papers: 12 world leaders linked to offshore dealings - and the full allegations against them*. Independent, UK edition. Besøgt d. 14.02.2024 på:
<https://www.independent.co.uk/news/world/politics/panama-papers-assad-putin-poroshenko-mubarak-al-saud-pm-iceland-sigmundur-davio-gunnlaugsson-a6967411.html>
- McDowall, D. (2024). Empirical Properties of Crime Rate Trends. *Journal of Contemporary Criminal Justice*, 40(1), 7–25. <https://doi.org/10.1177/10439862231189979>
- Maume, M. O., & Lee, M. R. (2003). Social Institutions and Violence: a sub-national test of institutional anomie theory. *Criminology (Beverly Hills)*, 41(4), 1137–1172.
<https://doi.org/10.1111/j.1745-9125.2003.tb01016.x>

- Marx, K. (1859) Europe: Population, crime, and pauperism. *New York Daily Tribune* (16 Sept.)
- Merton, R. K. (1938). Social Structure and Anomie. *American Sociological Review*, 3(1), 672-.
- Messner, S. F. & Rosenfeld, R. (1995) "Crime and the American dream: An institutional analysis." From *The legacy of anomie theory*. Routledge, 2020. 159-181, reprinted in Cullen, T. C., R. Agnew & P. Wilcox (2022) *Criminological Theory: Past to Present*, Seventh Edition: Oxford University Press
- Messner, S. F., & Rosenfeld, R. (1997). Political Restraint of the Market and Levels of Criminal Homicide: A Cross-National Application of Institutional-Anomie Theory. *Social Forces*, 75(4), 1393–1416. <https://doi.org/10.1093/sf/75.4.1393>
- Mishler, W., & Rose, R., (2001). Political Support for Incomplete Democracies: Realist Vs. Idealist Theories and Measures. *International Political Science Review* 22(4):303-20.
- Mogensen, G. V. (2003). *Skattesnyderiets historie: udviklingen i underdeklarationen i Danmark i 1900- tallet*. Syddansk Universitetsforlag
- Monrad, M. (2018) Analyse af tal. I M. Monrad, & S. P. Olesen (red.), *Forskningsmetode i socialt arbejde*, Hans Reitzels Forlag
- Møbjerg, M. (2009). *Stein Bagger skal syv år i fængsel*. DR.DK, Besøgt d. 14.02.2024 på: <https://www.dr.dk/nyheder/penge/stein-bagger-skal-syv-aar-i-faengsel>
- Naylor, R. T. (2003). Towards a General Theory of Profit-Driven Crimes. *British Journal of Criminology*, 43(1), 81–101. <https://doi.org/10.1093/bjc/43.1.81>
- Nettler, G. (1978). *Explaining crime*. New York: McGraw-Hill.
- Nagel, I. (1979) The sentence bargaining of upperworld and underworld crime in ten federal district courts. *Law and Society Rev.* 13 (Winter): 467-478

- Piquero, A. & Piquero, N. (1998): On testing institutional anomie theory with varying specifications. *Studies on crime and crime prevention*, Vol.7(1), pp.61-84
- Rehm, P. (2009) Risks and redistribution: An individual-level analysis. *Comparative Political Studies* 42(7): 855–881.
- Rosenfeld, R. (2014) Crime and inflation in cross-national perspective. *Crime Justice* 43:341–366
- Rosenfeld, R., & Vogel, M. (2023). Homicide, Acquisitive Crime, and Inflation: A City-Level Longitudinal Analysis. *Crime and Delinquency*, 69(1), 3–33.
<https://doi.org/10.1177/00111287211039994>
- Rosenfeld, R., Vogel, M., & McCuddy, T. (2019). Crime and Inflation in U. S. Cities. *Journal of Quantitative Criminology*, 35(1), 195–210. <https://doi.org/10.1007/s10940-018-9377-x>
- Rossi, Peter Henry and Richard Alan Berk. 1997. *Just Punishments: Federal Guidelines and Public Views Compared*. New York: Aldine de Gruyter.
- Ruggiero, V. (2000). *Organized and corporate crime in Europe*. Ashgate, UK: Dartmouth.
- Sealey, A. & Handy F. (2022) Voluntary sector participation and support for redistribution: Evidence from 18 advanced industrial democracies (1990–2013). *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly* 52: 370–396.
- Shapiro, S. (1990). Collaring the crime, not the criminal: Reconsidering the concept of white-collar crime. *American Sociological Review*, 55, 346-365.
- Siegel, L. J. (2000) *Social Structure Theories*, From Criminology, Seventh Edition, 184-219, NCJ-185178
- Simon, D. (1999). *Elite deviance*. Boston: Allyn & Bacon.

- Simpson, S. S., Galvin, M. A., Loughran, T. A., & Cohen, M. A. (2023). Perceptions of white-collar crime seriousness: Unpacking and translating attitudes into policy preferences. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 60(5), 582-622.
- Snyder, M. & Kendzierski, D. (1982) Choosing social situations: Investigating origins of correspondence between attitudes and behavior. *Journal of Personality*, 50, 280-295
- Stack, S. (1984). Income Inequality and Property Crime: A Cross-National Analysis of Relative Deprivation Theory. *Criminology* (Beverly Hills), 22(2), 229–256.
<https://doi.org/10.1111/j.1745-9125.1984.tb00299.x>
- Stubager, R. & Sønderskov, K. M. (2011). *Forudsætninger for lineær regression og variansanalyse efter mindste kvadraters metode*. (5. udgave). Aarhus Universitet.
https://pure.au.dk/ws/files/45475786/Foruds_tninger_5.udg.pdf
- Sutherland, E. H. (1983). *White collar crime*. New Haven, CT: Yale University Press.
- Tittle, C. R., & Welch, M. R. (1983). Religiosity and Deviance: Toward a Contingency Theory of Constraining Effects. *Social Forces*, 61(3), 653-. <https://doi.org/10.2307/2578128>
- Treiman, D. J. (2009). *Quantitative Data Analysis: Doing Social Research to Test Ideas*. s. 21-102. Jossey-Bass.
- Tvede, L. (2013) *Det kreative samfund*. Latvia: Gyldendal
- Yu, W-H (2015) Placing families in context: Challenges for cross-national family research. *Journal of Marriage and Family* 77(1): 23–39.
- Weisburd, D. & Waring, E. (2001). *White-Collar Crime & Criminal Careers*. Port Chester, NY, USA: Cambridge University Press.

Wheeler, S., Weisburd, D. & Bode, N. (1982) Sentencing the white-collar offender - Rhetoric and reality. *American Sociological Review* 47(5): 641-659.

Wolfgang, Marvin E. 1985. *The National Survey of Crime Severity*. Washington, DC: US DOJ, Bureau of Justice Statistics.

World Values Survey (u. å.) Institute for Comparative Survey Research, Austria. Link:
<https://www.worldvaluessurvey.org/wvs.jsp> (Tilgæt d. 02.06.2024)